

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA  
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES  
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

Nr. 46

**Gheorghe Sarău**

**ISTORICUL STUDIULUI LIMBII RROMANI  
ȘI AL ȘCOLARIZĂRII RROMILOR  
ÎN ROMÂNIA (1990–2012)**



INSTITUTUL PENTRU  
STUDIEREA PROBLEMELOR  
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2013

STUDII DE ATELIER. CERCETAREA MINORITĂȚILOR NAȚIONALE DIN ROMÂNIA  
WORKING PAPERS IN ROMANIAN MINORITY STUDIES  
MŰHELYTANULMÁNYOK A ROMÁNIAI KISEBBSÉGEKRŐL

■ Nr. 46:

Autor: Gheorghe Sarău

Titlu: *Istoricul studiului limbii rromani și al școlarizării rromilor în România (1990–2012)*

■ Coordonator serie: Iulia Hossu, Horváth István

© INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

Cluj-Napoca, 2013

ISSN 1844 – 5489

[www.ispmn.gov.ro](http://www.ispmn.gov.ro)

■ Lector: Toma Stefánia

■ Corectură text: Anca Lucia Sârbu

■ Concepție grafică, copertă: Könczey Elemér

■ Tehnoredactare: Sütő Ferenc – TIPOTEKA LABS

■ Tipar: STUDIUM SERVICII, Cluj-Napoca

Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.

■ Gheorghe Sarău este profesor universitar doctor la Secția de limba și literatura rromani a Facultății de Limbi și Literaturi Străine din cadrul Universității din București (din 1992) și consilier pentru limba rromani și rromi în Direcția Minorități – Ministerul Educației Naționale (din 1990). De numele lui Gheorghe Sarău se leagă și normalizarea limbii rromani în România, organizarea și dezvoltarea studiului limbii rromani la nivel preșcolar, școlar, liceal și universitar (în sistemul universitar din România, de pildă, introduce primul curs facultativ de limba rromani în oct. 1992, organizează prima secție de limba rromani, ca limba a doua, la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine – București, în anul 1997, și ca limbă principală începând din anul 2005, și pune bazele secției de învățământ la distanță destinată pregătirii a 600 de institutori rromi – profesori de limba rromani), dar și gestionarea programelor strategice derulate în mod curent de către Ministerul Educației Naționale.  
E-mail: sarau\_2006@yahoo.com

## Rezumat

■ Realizările din România în privința învățământului pentru rromi sunt, desigur, de necontestat, cele legate de reconstrucția identitară prin studiul limbii în sistem instituțional, de asemenea, sunt de întâietate mondială, măsurile de promovare și de formare a unei intelectualități proactive rrome sunt, de bună seamă, de netăgăduit, numeroasele resurse umane formate și prezente în sistemul educațional sunt o realitate mai mult decât necesară, impresionantele instrumente de lucru pentru predarea limbii rromani de la grădiniță și până la nivel universitar sunt evidente, cei 10-13% elevi rromi care studiază în/limba maternă rromani și cei peste 7-11% elevi rromi din numărul general de preșcolari și elevi din sistemul preuniversitar care frecventează școala și își asumă dezinvolt identitatea rromă impresionează în mod plăcut etc. etc., prin urmare, toate acestea vorbesc de la sine, atât sub raport cantitativ, dar și calitativ. **Cu toate aceste câștiguri inedite** însă – raportat la numărul mare de rromi din România (posibil, două milioane și jumătate, cu și fără identitate rromă asumată în mod continuu) –, **mai sunt încă multe lucruri de făcut**, astfel încât să putem vorbi de mai mult de 2-3% liceeni cu identitate rromă asumată, de un procent de copii rromi de la nivelul claselor I-IV mai mare decât cel actual (13%) și care care să nu scadă, ca în momentul de față, la clasele V-VIII (9-11%), să vorbim de prezența a mai mult de 10%, ca acum, a preșcolarilor rromi în raport cu ceilalți 90% preșcolari din rândul celorlalte etnii, să putem dispune de mult mai multe grupe de grădiniță și clase primare la care să se studieze integral în propria limbă rromani, să înregistrăm cât mai puține clase segregate și să constatăm cât mai puține atitudini discreționare din partea administratorilor școlari și a autorităților locale, atunci când vorbim de cooptarea, valorizarea și remunerarea resursei umane rrome în rețeaua școlară (inspectori rromi, directori rromi, mediatori școlari rromi, profesori de limba rromani, educatori și învățători rromi, consilieri școlari rromi ș.a.) și, nu în ultimul rând, probabil, atunci când vom învăța să fim mai empatici și mai buni trăitori și promotori ai diversității (lingvistice/culturale/etnice/istorice/religioase/fizice/de gen).



## Cuprins

- I. Context specific românesc pentru învățământul destinat rromilor ■ 5
- II. Situația de dinainte de anul 1990 ■ 6
- III. Perioada ianuarie 1990 – decembrie 1997 ■ 7
- IV. Anul 1998 și anul școlar 1998/1999 sau revoluționarea învățământului pentru rromi, prin noi abordări ■ 12
- V. Perioada 1999-2007 și noile direcții strategice ale Ministerului Educației Naționale privind învățământului pentru rromi ■ 17
- VI. Perioada actuală, 2008–2012, și direcțiile strategice ale Ministerului Educației Naționale privind învățământului pentru rromi ■ 31
- VII. Concluzii ■ 35
- VIII. Note ■ 36

# ISTORICUL STUDIULUI LIMBII RROMANI ȘI AL ȘCOLARIZĂRII RROMILOR ÎN ROMÂNIA (1990–2012)

## I. Context specific românesc pentru învățământul destinat rromilor

■ Ministerul Educației Naționale (MEN) derulează, din proprie inițiativă, încă din anul 1990, proiecte pentru educația rromilor (devenite coerente, strategice din anul 1998), care se detașează net față de ținutele strategice exersate în prezent, de cel mai multe ori timid și artizanal, de aproape toate celelalte țări fost comuniste (în cazul acestora, atenția față de problematica educațională a rromilor apărând la cerea forurilor europene și îndeosebi după anul 2000).

**Experiența românească reușită** în direcția cooptării, a formării și a menținerii **resursei umane rrome** în sistemul educațional (educatori, institutori/învățători, profesori de limba și literatura rromani, de istoria rromilor, mediatori școlari rromi, inspectori școlari, metodști pentru școlarizarea rromilor etc.) este, de altfel, unică în lume, nu numai în plan european.

**Formarea unei tinere intelectualități rrome** (program demarat în 1990, extins apoi din anii 1992 și 1998) a fost, de asemenea, o inițiativă inedită în context european și reprezintă cel mai generos dintre programele similare practicate, ulterior, de alte țări europene din perspectiva numărului de beneficiari rromi (elevi admiși în clasa a IX-a de liceu, respectiv tineri rromi admiși în facultăți, pe criteriul discriminării pozitive).

**Prezervarea limbii, a istoriei și a culturii rrome în sistemul educațional** constituie, de asemenea, un demers unic în lume, prin numărul mare de profesori de limba și istoria rromilor, prin acoperirea cu **toate** manualele și cursurile universitare de/în limba rromani, prin crearea structurilor de pregătire necesare (cursuri intensive de vară de limba și istoria rromilor pentru potențiali profesori rromi, cu peste 1000 de cursanți rromi formați între 1999 și 2012, însoțite de treapta a doua de formare a acestora în sistemul universitar ID – 370 de absolvenți între 2000 și 2010).

Este de remarcat și faptul că studiul limbii rromani a demarat la nivel liceal în anul 1990, la nivel universitar – în anul 1992 (la secția de Limba și literatura rromani a Facultății de Limbi și Literaturi Străine – Universitatea din București) și, în același an, și la nivelul claselor I – VIII.

**Creșterea continuă a eșantionului de preșcolari și elevi rromi** (în prezent, cu o dată și jumătate față de anul 1990) constituie o altă experiență pozitivă românească, datorată atragerii resursei umane rrome în sistemul educațional, mulțumită programelor derulate de Ministerul Educației și de partenerii săi (peste 80 de parteneri, după 1998).

Cât privește arsenalul **provocărilor legate de procesul educațional în rândul rromilor**, sunt notabile, de asemenea, eforturile din ultimii ani ale MEN de a se dedica soluționării unor aspecte negative privind *unele tendințe de discriminare a rromilor în spațiul școlar* (precum **segregarea** copiilor rromi de ceilalți ori **alte forme de discriminare**) și *dificultăți de rezolvare a AAS (absenteismul și abandonul școlar)*.

Deși s-au făcut mari progrese, generate de emiterea Ordinului MECT nr. 1540/19.07.2007, privind **interzicerea segregărilor în învățământ și trecerea la desegregarea claselor/școlilor existente**, se



cuvinte arătat că MECTS a fost încă din anul 1998 preocupat de acest fenomen, din proprie inițiativă, iar ulterior (între 2003 și 2004) și prin semnalările coerente făcute de ONG-urile rrome, după cum se poate desprinde din materialul prezentat aici. Evident, aceasta reprezintă o chestiune monitorizată în permanență de cele 42 de Inspectorate Școlare Județene, de Minister și de parteneri (Romani CRISS și alții).

Pentru **prevenirea părăsirii timpurii a școlii de către copiii romi** și pentru a le îmbunătăți perspectivele educaționale (prin eforturile de stopare a absenteismului școlar [A], care – prin formele sale zilnice, săptămânale, lunare, semestriale – alimentează abandonul școlar [AS], măsurat uneori tardiv, ca abandon anual și/sau bienal), Ministerul Educației și partenerii săi au procedat, începând din anul 1999, la *formarea cadrelor didactice nerrome care au elevi rromi la grădiniță sau la clase*, din perspectiva **rromanipenului educațional** (ansamblul de valori fundamentale rrome), a **nonsegregării și nondiscriminării** în educație, a **reducerii AAS** (din această ultimă abordare, este meritoriu programul de formare a directorilor de unități școlare cu peste 51% elevi rromi, derulat de MEN și de Reprezentanța UNICEF în România pentru câte 100 de directori, anual, și pentru câte 130 de mediatori școlari rromi utili în astfel de unități școlare. De altfel, între 2003 și 2012 MEN a format **923** de mediatori școlari rromi pentru școlile care necesită servicii de mediere școlară – mai cu seamă pentru reducerea AAS).

*Situațiile statistice din ultimii ani școlari* demonstrează, totuși, creșterea numărului de elevi rromi care frecventează școala și al celor care au ales studiul adițional de limba și istoria rromilor. Acest lucru a fost posibil prin: intensificarea studiului limbii materne rromani în școli, sporirea numărului de cadre didactice rrome din școli, prin proiectele educaționale derulate (Programul PHARE și Programul de formare a cadrelor didactice nerrome derulat de MEN, UNICEF, PER, Salvați Copiii, Romani CRISS, Institutul Intercultural Timișoara), datorită activității metodiștilor pentru școlarizarea rromilor, inspectorilor pentru învățământul destinat rromilor, mediatorilor școlari rromi, prin facilitățile ce vizează formarea unei tinere intelectualități rrome etc., creșterile statistice fiind grăitoare în acest sens.

Dar *despre cum s-au configurat toate aceste programe* se cuvine cunoscut designul inițiativelor și al țințelor strategice ce au condus – în prezent – la programe coerente ce privesc școlarizarea rromilor în România, sursă de inspirație și pentru alte țări est-europene și nu numai.

## II. Situația de dinainte de anul 1990

■ În perioada comunistă au existat mai multe inițiative dedicate școlarizării rromilor, ca, de exemplu, cea din anii 1949–1951, de la Șiria (jud. Arad), când învățătorul Vasile Homescu a organizat o școală pentru rromi ce a fost vizitată, în anul 1951, de ministrul învățământului de atunci, Ion Nistor, și de Grigoraș Dinicu (care era reprezentantul rromilor). Cu acel prilej, învățătoarea Georgina Homescu s-a bucurat de elogiile vizitatorilor față de modul strălucit în care cei 41 de elevi rromi din clasa ei s-au prezentat la lecții.

Evident, au urmat și alte experimente, timide sau foarte reușite, inițiative singulare, de tip artizanal, ce își aveau originea în omenia, luciditatea și stăruința unor dascăli ai școlii românești și nu erau urmare a unei politici centrale. Așa a fost, de exemplu, proiectul din satul Răpile - Gura Văii (județul Bacău), inițiat la 15 septembrie 1974 de către sociologul Mihai Merfea, cadru universitar al Institutului de Învățământ Superior din Bacău și, ulterior, tot în epoca comunistă, rectorul Universității din Brașov (v. și broșura editată de autor în anul 1998: prof. univ. dr. Mihai Merfea, *Metodologia unei acțiuni sociale într-o comunitate de rromi. Evaluarea experimentului psihopedagogic și social din localitate Gura Văii, județul Bacău*, Bacău, 12 p.).

Sedentarizarea rromilor, întreprinsă energic de autoritățile comuniste, s-a soldat în plan educațional – când nu s-a exagerat cu trimiterea forțată a elevilor rromi la școală – cu o bună școlarizare a acestora. Cum era și firesc, după decembrie 1989 s-a înregistrat în România o adevărată explozie a fenomenului rrom în toate planurile (sociopolitic, educațional, muzical, editorial, publicistic etc.).

### III. Perioada ianuarie 1990 – decembrie 1997

#### La nivel preuniversitar

**1. Primul program strategic al Ministerului l-a constituit, pe de o parte, revalorizarea și/sau cooptarea resursei umane rrome existente în sistemul educațional, în noul context istoric, iar pe de altă parte, formarea unei tinere intelectualități rrome pentru nevoile învățământului și – în plan extins – și ale societății**

Astfel, după beneficele evenimente politice survenite în România în decembrie 1989, Ministerul Învățământului a transformat Compartimentul pentru Minorități Naționale într-o Direcție de Învățământ pentru Minorități Naționale, incluzând în schema sa de funcționare o inspectoare rromă pentru învățământul destinat rromilor, în persoana profesoarei de limbile română și rusă *Ioana (Ina) Radu*.

În același timp, se punea întrebarea: de ce era nevoie de o **tânăra intelectualitate rromă**, în condițiile în care, în societatea de după 1990, existau specialiști rromi pentru aproape toate domeniile, formați încă din comunism? Pentru simplul fapt că foarte mulți dintre aceștia, educați în spiritul „omogenizării societății”, au fost, fără voia lor, victimele ștergerii propriilor repere etnice fundamentale (limba rromani, istoria și tradițiile rrome, conștiința etnică rromă comună etc.), ceea ce a făcut ca mulți să nu mai perceapă noua schimbare și să nu mai simtă *rromanes*, adică „în manieră rromă”. Aceasta necesita, din partea intelectualilor rromi, o racordare rapidă și vizibilă la noul context etnic rrom, care să „grefeze”, spiritual și militant, pe străvechile rădăcini etnice rrome, noile lor aspirații și constructe etnice, inclusiv reconstrucția lingvistică rromani.

Dacă, după evenimentele din decembrie 1989, unora le-au trebuit câteva secunde ca să „retrăiască *rromanes*”, altora, poate, câteva minute ori zeci de minute, unora, o oră sau câteva ore, altora, o zi sau mai multe zile, în unele cazuri a fost, poate, nevoie de o săptămână ori de săptămâni, de luni ori de ani, din păcate. Pentru unii însă era de așteptat că nu vor avea curajul (și nici acum nu-l au!) de a-și asuma, public, identitatea rromă! Lucrul acesta a fost și este vizibil încă în rândul multor specialiști rromi, al artiștilor și al profesorilor rromi, care în lupta cu ei înșiși nu reușesc să-și deconstruiască stigma de sine, să treacă bariera spre cei mulți, dezbrăcându-se, astfel, de încărcătura neplăcută a stigmatului de „țigan”, și militând, la „lumina zilei”, pentru promovarea *rromanipenului*, a ansamblului de valori fundamentale ale rromilor – în cel mai fericit caz bănuie de *gaje* ori insuficient cunoscut.

Iată de ce era nevoie de *noul contingent de intelectuali rromi*, care să fie format în noua societate fără complexul de etnic rrom, cu dorința și fapta de a dezvolta valorile rrome fundamentale, inclusiv de a le redescoperi, de a și le apropria, de a le păstra și de a le transmite mai departe.

Astfel, **primul program strategic al Ministerului** – constituirea unei *tinere intelectualități proactive de etnie rromă* – a demarat, **în învățământul preuniversitar**, în anul 1990, prin dorința inspectoarei rrome, Ina Radu, de a se înființa patru clase experimentale în cadrul a patru „Școli Normale” (Liceele Pedagogice din București, Bacău, Târgu-Mureș și Timișoara). Din păcate, se reușește constituirea acestora doar în primele trei localități, în scopul formării, cu începere din anul de învățământ 1990/1991, a 55 de viitori învățători rromi (sau „învățători care vor lucra la clase de rromi”).

Programa școlară prevedea pentru astfel de clase și studiul limbii și al literaturii rromani (câte 3 ore/săptămână) și, de asemenea, practica pedagogică în ultimii ani de studiu (al IV-lea și al V-lea), la clasele primare care studiază limba și literatura rromani.

La *Școala Normală din București* orele de limba rromani au fost asigurate, după cum urmează: în intervalul septembrie 1990 – 30 aprilie 1991, pentru un timp foarte scurt, de către prof. *Ina Radu* și de sora deputatului Gheorghe Răducanu, apoi, timp de șase luni, de către învățătorul rrom *Nicu Tudoran*; în perioada 1 mai 1991 – iunie 1994, de către prof. român *Gheorghe Sarău*, prin cooptarea sa de către Minister, ca metodist la nivel național pentru limba și școlarizarea rromilor, iar din sept. 1994 până în anul 1999, de către prof. *Camelia Stănescu (rromni* – „persoană de sex feminin din etnia rromă” – din neamul căldărarilor, absolventă a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, promoția 1994, secția Spaniolă – română, și a cursului facultativ de limba rromani din cadrul aceleiași Facultăți, ținut de profesorul *Gheorghe Sarău*, cu începere din 22 octombrie 1992).

La *Școala Normală din Bacău*, orele de limba, literatura și civilizația rromani au fost ținute de către prof. univ. dr. *Mihai Merfea* (sociolog nerrom), pe durata unui an școlar, apoi de prof. *Ciuraru Nicoleta (rromni*, poetă, care, după venirea în București, și-a terminat studiile de asistență socială în cadrul Facultății de

Sociologie a Universității din București, promoția 1997). După aceasta, o altă *rromni*, *Gheorghiu Teodora*, preia orele în discuție.

La Școala Normală din Târgu-Mureș, pe toată durata cât a existat clasa de învățători pentru *rromi*, în intervalul 1990–1995, orele de limba și literatura *rromani* au fost asigurate de prof. *Gheorghe Moldovan* (*rrom*, profesor de matematică din respectivul liceu).

Măsura avea să se reia în anii școlari 1995/1996 și 1996/1997, prin extinderea pregătirii de învățători *rromi* și în cadrul altor Școli Normale din Slatina, Iași, Zalău etc. (care au revenit, între timp, la vechea titulatură din comunism, anume Licee Pedagogice) și prin constituirea unei clase similare la București (dar, din păcate, la București și Slatina clasele aveau foarte puțini elevi *rromi*, majoritatea elevilor fiind reprezentată de elevi români). La clasa de învățători *rromi* de la Slatina, orele de limba și literatura maternă *rromani* au fost asigurate de domnii *Ștefan Marin* și *Ion Vasile*, în prima fază, apoi, în anul școlar 1997/1998, de către învățătorul *Fieraru Dumitru* și, în continuare, de către d-ra învățătoare *Anița Manuela Constantin*, toți de etnie *rromă* (elevii *rrome* aveau să-și încheie studiile pedagogice în anii 2000 și 2001). La Școala Normală din București, cei 6 elevi români admiși în anul 1995 s-au pregătit pentru a lucra la clase cu copii *rromi*, iar orele de limba și literatura *rromani* au fost predate, în continuare, de domnișoara profesoară *Camelia Stănescu*.

## 2. Înființarea unor clase pentru studiul limbii și literaturii *rromani* la nivelul claselor I - XIII

După transferul inspectoarei *Ina Radu* din Ministerul Învățământului la Ministerul Culturii, în toamna anului 1990 (iar de acolo, la cerere, după câteva luni, a trecut pe catedra de limba română din localitatea sa natală, Ștefăneștii de Jos, din județul Ilfov), de problemele *rromilor* s-a ocupat, suplimentar, inspectoarea pentru limba slovacă, *Marioara Constantinescu-Condruț*, până în septembrie 1992, când a fost încadrat în Serviciul Învățământ pentru minorități naționale, ca inspector de specialitate pentru *rromi*, ing. prof. *Ilie Pipoi*. Acesta a sprijinit inițiativa domnului *Corneliu Doroț*, din Sântana (jud. Arad), de a se trece la studiul experimental al limbii și literaturii *rromani* ca limbă maternă (câte 4 ore/săptămână) la nivelul claselor I – IV, cu începere din anul școlar 1992/1993, și de a fi încurajat extinderea unor inițiative de acest tip.<sup>1</sup>

Astfel, un experiment similar a fost întreprins, în același an școlar, la Școala nr. 83 din satul Bobești (comuna Glina, jud. Ilfov), unde orele de limba și literatura *rromani* au fost ținute, inițial, de d-ra *Carmen State* (*rromni*, absolventă de liceu și a cursului facultativ de limba *rromani* organizat de Universitatea din București, poetă, traducătoarea *Evangeliei după Matei*, din 1993 și până în prezent redactor la emisiunile TVR dedicate *rromilor*, absolventă a Facultății de Asistență Socială a Universității București). După plecarea sa din învățământ, orele de limba și literatura maternă *rromani* au fost ținute de domnul *Constantin Lucian*, de asemenea din etnia *rromilor*.

Proiecte similare s-au înregistrat și în alte localități, ca, de exemplu, la Școala „ROMROM” afiliată Școlii nr. 6 din Caracal, la inițiativa domnului *Ion Vasile*, *rrom*, absolvent de liceu; de asemenea, la Școala Variaș (din jud. Timiș), în urma demersurilor întreprinse de tânăra învățătoare *Mirena Cionca-Iovan* (*rromni*, absolventă a clasei de învățători *rromi* a Școlii Normale din București, promoția 1995); la Școala nr. 136 din Ferentari, sectorul 5 (București), la inițiativa și prin perseverența d-rei învățătoare *Mihaela Zătreanu* (*rromni*, absolventă a Școlii Normale din București, promoția 1996, și a secției Engleză – limba *rromani* a Facultății de Limbi și Literaturi Străine București, promoția 2002).

## 3. Inițiative privind școlarizarea *rromilor*

Dar preocupările de introducere a studiului limbii și literaturii *rromani* la grupe și clase cu elevi *rromi* au constituit doar o parte dintre obiectivele Ministerului Învățământului, căci, în paralel, au fost sprijinite și proiectele de școlarizare și de alfabetizare a copiilor și a tinerilor *rromi*. Astfel, este realizată, de către inspectoarea *rromă*, *Ina Radu*, *prima statistică* a Ministerului Învățământului, după 1989, privind participarea școlară a preșcolarilor, a școlarilor și a liceenilor *rromi* care studiau în anul școlar 1989/1990. Numărul acestora se ridică la 109.129 de preșcolari și elevi *rromi*, dintre care 62,7% erau vorbitori de limbă maternă *rromani*.

*O altă serioasă experiență* este legată de numele lui *Vasile Ion*, care a inițiat și a derulat la Caracal proiecte educaționale, cum a fost cel deschis în 11 octombrie 1990 în casa sa, anume o școală pentru *rromii* din comunitate, *cu predare integrală în limba rromani*, cu prioritate pentru copiii cu vârstă școlară, dar și pentru cei care au depășit-o ori au abandonat studiile la nivelul claselor primare, marcându-se, astfel, debutul postdecembrist al programului „A Doua Șansă”. Învățătorul de atunci, *Vasile Ion*, își amintește într-un material comunicat nouă: „Erau trei serii a câte 40 - 50 cursanți fiecare și se lucra în trei schimburi,



între orele 8 - 12, 12 - 16 și 16 - 20. Am lucrat în paralel cu colega Liliana Florescu în două camere. Nu a fost o activitate instituționalizată, ci o activitate pe care am făcut-o cu dragoste și cu dorința de a alfabetiza rromii din Caracal și din împrejurimi, pentru ca populația majoritară să nu ne mai marginalizeze sau să ne ignore”.

*Vasile Ion* avea să înființeze Fundația ROMROM, ce își propunea ca principale obiective educația, cultura și problemele sociale ale rromilor, iar inițiatorul să devină liderul politic local al rromilor. În calitate de președinte al Fundației ROMROM și de lider politic, *Vasile Ion* a intrat în colaborare cu organizații ale rromilor din București, cum a fost Federația Etnică a Romilor, ulterior cu Romani CRISS, dar și cu organizația olandeză Stichting ROMROM (Amsterdam). Cu sprijinul financiar al fundației olandeze, *Vasile Ion* a cumpărat în anul 1993 un imobil în comunitatea rromă, unde încep să se desfășoare legal activitățile educative cu copiii rromi. Dacă până în anul școlar 1993/1994 activitățile de recuperare școlară și cele de învățământ preșcolar (grădinița) se desfășurau fără girul autorităților școlare locale, dar respectându-se programa de învățământ, cu începere din anul școlar 1994/1995 clasele de recuperare școlară și cele de învățământ preșcolar de la grădiniță sunt arondate, din perspectivă legislativă, Școlii Generale nr. 6 Caracal (astăzi: SAM Caracal), în baza unui parteneriat semnat de ROMROM cu ISJ Olt, căci, între timp, intervenise parteneriatul ROMROM – Romani CRISS (organizație înființată la 4 aprilie 1993). În perioada de colaborare a Fundației ROMROM cu Romani CRISS, coordonatorul acesteia – domnul cercetător rrom *Gheorghe Nicolae* – le-a delegat ca mediatore sociale și responsabile de proiect pe domnișoarele *Mariana Buceanu* și *Salomeea Romanescu*, care au sprijinit, la fața locului, activitățile educaționale, comunitare și sanitare timp de doi ani de zile.

Tot la inițiativa domnului *Vasile Ion*, cu sprijinul logistic și financiar al Romani CRISS, din anul școlar 1998/1999 se mai înființează o grădiniță pentru rromii din Caracal, dar într-un alt cartier, Crucea de Piatră. „Romani CRISS – arată domnul *Vasile Ion* – a preluat plata chiriei imobilului, remunerarea cadrelor didactice pentru activitățile de asistare școlară suplimentară și pentru cele extrașcolare.” Elevii și copiii rromi din Caracal „proveneau din diferite neamuri: căldărari, cositorari (spoitori), ursari, zlătari (argintari), meseriași, anume, frizeri și lăutari, tismănari, vâtrari, cocalari (ce aveau ocupații de gunoieri), rromi nomazi căldărari, așa-ziși «lăieți» ș.a.”, iar peste 90% din aceștia, care în perioada 1990–1994 au frecventat școala și grădinița, nu cunoșteau la venirea lor în școală limba de predare, româna. De aceea, comunicarea s-a făcut direct în limba rromani, iar în perioada 1994–1995 s-a trecut la predarea intensivă a limbii române prin limba maternă rromani. Ulterior, elevii rromi au fost direcționați, preponderent, spre Grădinița „Crucea de Piatră”, respectiv spre Școala nr. 6, unde au beneficiat și de 3 - 4 ore săptămânale de limba maternă rromani, ținute de diferiți profesori (*Vasile Ion*, Anița Constantin, Marius Căldăraru, Alina Gongea ș.a.). Și în continuare Școala nr. 6 din Caracal avea să beneficieze de participarea în diferite proiecte educaționale, cum au fost, de pildă, cele derulate de CEDU 2000+, CREDIS și Institutul Intercultural Timișoara (în formarea resurselor umane) ș.a.

O experiență similară s-a înregistrat la solicitarea Bisericii Baptiste „Providența” din București – cartierul Ferentari, cu concursul inspectorului pentru rromi, *Ilie Pipoi*, al directorului Direcției Învățământ pentru Minorități Naționale, *Nikolaus Kleininger*, și al secretarului de stat din acea vreme, *Romulus Pop*, când au fost oficializate, în anul școlar 1993/1994, clasele înființate de soții *Ovidiu* și *Viorica Filipescu* din cadrul respectivei Biserici, pentru sprijinirea școlarizării „copiilor străzii” (între aceștia fiind și copiii rromi din cartier). Din păcate însă, aici nu s-a perseverat și în direcția studierii limbii rromani de către elevii rromi interesați, rezultatele excelente obținute la Școala Rut, apoi, din anul 1997, la Școala de pe lângă Căminul Phillip (de asemenea în cartierul Ferentari) fiind legate de școlarizarea și de alfabetizarea copiilor și a tinerilor rromi.

După înființarea, în 4 aprilie 1993, a organizației Romani CRISS, Ministerul Învățământului este antrenat și „energizat” în activități de școlarizare, cum a fost, de exemplu, seminarul organizat în localitatea 1 Decembrie, *Limba romani și politicile educaționale*, în luna mai 1994, între participanți numărându-se: *Gheorghe Răducanu*, *Nicolae Gheorghe*, *Gheorghe Sarău*, *Ilie Pipoi*, *Salomeea Romanescu*, *Ion Vasile*, *Nicolae Costache*, *Ion Dumitru Bidia*, *Emilian Niculae*, chiar și o participantă din Ungaria, *Hegyí Ildikó*, ș.a.

#### 4. Programe de „recuperare” a grădiniței

După 1990 s-au înregistrat unele inițiative ale comunităților de rromi – îndeosebi în zonele locuite compact de rromi (unde, se știe, copilul rrom este captiv în comunitate și, de obicei, acesta nu vorbește decât limba maternă rromani) – ce au avut ca scop organizarea de cursuri, în comunitate, „în familie”, pe bază de voluntariat, menite să-i ajute pe copiii rromi ce urma să se înscrie în clasa I să-și însușească intensiv limba română sau limba maghiară (în funcție de limba de predare din școala vizată de părinții elevilor



romi și după tradiția școlară locală). S-au remarcat aici inițiativele familiei domnilor Nicolae și Marcel Costache, din cartierul craiovean Fața Luncii, respectiv inițiative similare în județul Cluj ș.a.

### 5. Numirea de metodiști pentru școlarizarea rromilor și pentru studiul limbii rromani

Paralel cu organizarea claselor pentru studiul limbii și literaturii rromani și cu proiectul de formare a învățătorilor pentru rromi, Ministerul Învățământului a procedat la numirea de metodiști voluntari pentru școlarizarea rromilor. Sporadic (cât doamna inspector de specialitate, dr. *Maria Constantinescu-Condruț*, a preluat suplimentar atribuțiunile privind educația rromilor – din toamna anului 1990 și până la venirea în Minister a domnului *Ilie Pipoi*, în septembrie 1992, apoi cât domnul *Ilie Pipoi* a funcționat pe acest post, până la detașarea sa din Ministerul Învățământului la Inspectoratul Școlar al Municipiului București, în urma restructurării schemei de funcționare a Ministerului Învățământului, în septembrie 1994), activitatea Ministerului a fost sprijinită de unii metodiști numiți pentru școlarizarea rromilor, ca profesorul *Biră Mitrică* – pentru o foarte scurtă vreme, și numai în județele Dolj și Olt – și activistul rrom *Octavian Stoica* din județul Vâlcea.

Din septembrie 1990 și până în luna mai 1998, metodistul Ministerului pentru predarea limbii rromani și pentru școlarizarea rromilor a fost prof. insp. *Gheorghe Sarău* (care lucra în Ministerul Învățământului la Direcția de Relații Internaționale), căruia i s-a alăturat, din septembrie 1994 și până în anul 1998, ca metodist pentru școlarizarea rromilor, și *Ionel Ion-Costin*, profesor rrom cu gradul I. De activitatea din Minister pentru școlarizarea rromilor – din septembrie 1994, când d-l *Ilie Pipoi* trece ca inspector pentru rromi la ISMB, și până la venirea d-lui *Gheorghe Sarău* ca inspector pentru limba rromani în mai 1998 – s-au ocupat inspectoarele *Maria Constantinescu-Condruț* și *Vieroslava Timar*, ca sarcini suplimentare (*Vieroslava Timar*, cu începere din septembrie 1995 și până la 1 mai 1998, cu concursul metodistului pentru limba rromani, *Gheorghe Sarău*).

### 6. Mediatorii școlari

În România, mediatorul școlar pentru rromi a apărut, după anul 1990, ca un „implant”, în cadrul unor proiecte de școlarizare (alfabetizare și recuperare școlară) realizate de parteneri străini, care – respectând grila organizatorică „de acasă”, pentru școli „cu probleme” – au prevăzut prezența în școli a acestei importante resurse umane rrome. Prin urmare, proiectele de școlarizare „copiau” rețete de școlarizare din diferite țări, anume dacă școala are o problemă, atunci, automat, acolo este nevoie de un mediator școlar, bun cunoscător al situației comunității din care provin elevii. Astfel, mediatorii școlari au fost „implantați” în școli de către organizații care aveau ca scop și recuperarea școlară. Cum școala nu-l plătea, dar beneficia discret de pe urma muncii sale, existența mediatorului școlar rrom în școli nu a constituit o problemă. Între primele organizații rrome și nerrome care au testat utilitatea mediatorului școlar rrom în proiecte punctuale de școlarizare a rromilor, în perioada 1994–1997, amintim: Romani CRISS, Institutul Intercultural Timișoara, FSD, ulterior și CEDU 2000+, PER, CRCR Cluj-Napoca ș.a.

Remunerarea mediatorilor școlari între 1990 și 1995, dar și din 1995 (când se emite Legea învățământului nr. 84/1995), și până în anul 2000, a fost făcută de către implementatorii străini, de biserici, de organizații neguvernamentale interne și externe etc. și nu de sistemul școlar, căci profesia nu era menționată ca funcție didactică (nici în Legea învățământului și nici în Statutul personalului didactic, intrat în vigoare în anul 1997).

### 7. Elaborarea instrumentelor de lucru școlare

În anul 1990, Ministerul Învățământului a procedat la recunoașterea alfabetului oficial, comun, internațional al limbii rromani și la introducerea sa în mod oficial în școlile în care se studiază limba și literatura rromani. În perioada 1991–1994, au fost elaborate de către metodistul prof. insp. *Gheorghe Sarău* două programe școlare pentru studiul limbii și literaturii rromani, aprobate de Minister (*Gheorghe Sarău* [Ministerul Învățământului și Științei], *Programa de limba și literatura rromani pentru clasele de învățători ale Școlilor Normale (clasele IX - XIII)*, aprobată, la data de 16 octombrie 1992, de Direcția Organizarea Activității Școlare – Serviciul pentru Minorități, cu nr. 44.081 (16 p.) și *Gheorghe Sarău* [Ministerul Învățământului], *Programa școlară pentru studiul limbii și literaturii rromani (clasele I - XIII)*, aprobată cu nr. 39910/1994 [23 p.]). Pe baza acestora, s-a trecut la conceperea primelor instrumente de lucru școlare, oficiale ori auxiliare, de către prof. metodist *Gheorghe Sarău*:

- *Mic dicționar rrom – român*, București, Editura Kriterion, 1992, 187 p., cu o schiță a „Morfologiei dialectului vlah de varietate românească al limbii rromani” (p. 25–81).

- *Limba rromani (țigănească). Manual pentru clasele de învățători rromi ale Școlilor Normale*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1994, 240 p. Manualul a fost publicat la sugestia directorului Editurii Didactice și Pedagogice R.A., prof. univ. dr. *Constantin Floricel*.
- *Culegere de texte în limba țigănească. Clasele a II-a - a IV-a. Tekstonqo lil p - i rromani chib (vaș i II-to - IV-to klăse)*, București, Editura Didactică și Pedagogică R.A., 1995, 188 p. În fapt, *Culegerea*, publicată tot la sugestia directorului Editurii Didactice și Pedagogice, *Constantin Floricel*, a apărut abia în iunie 1996, ca restanță din planul editorial pe anul 1995 al unei alte minorități.
- *Manual de comunicare în limba rromani. Vakărimata*, destinat elevilor rromi care studiază limba maternă rromani la clasa I, a fost tradus în anul 1997 în rromani de *Gheorghe Sarău*, *Camelia Stănescu* și *Mihaela Zătreanu*, și publicat în 1998 (EDP, București), cunoscând mai multe ediții ulterioare.

## La nivel universitar

**1. La nivel universitar, debutul programului de măsuri afirmative** (discriminare pozitivă) s-a produs cu începere din anul universitar 1992/1993 – la inițiativa Catedrei de asistență socială a Universității București, a doamnei lect. univ. dr. *Elena Zamfir* și a lect. drd. *Vasile Burtea*, rrom; ulterior, din anul universitar 1993/1994 și prin demersurile profesorului dr. *Ion Aluș* de la UBB Cluj-Napoca, cu sprijinul ministrului din acea vreme, *Mihai Golu* –, când s-a avizat alocarea a 10 locuri distincte pentru candidații rromi la secția de Asistență socială a Universității București, programul fiind preluat, din anul universitar 1993/1994, și de UBB Cluj-Napoca, apoi imitat și de alte catedre de profil ale Universităților din Iași și Timișoara.

Astfel, dacă primele locuri distincte pentru rromi au vizat formarea doar de *asistenți sociali* (începând din anul universitar 1992/1993 și până în anul universitar 1996/1997), din anul universitar 1997/1998 oferta s-a extins cu încă o specializare, *Limba rromani*, la secția *Indianistică* (Hindi – limba rromani), înființată la propunerea și prin eforturile profesorului Gheorghe Sarău.

## 2. Organizarea cursului facultativ de limba rromani

Începând cu anul universitar 1992/1993, pentru prima dată în învățământul superior românesc, a fost inițiat studiul limbii rromani la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București, prin ținerea, de către prof. drd. *Gheorghe Sarău*, a unui curs facultativ de limba rromani. Organizarea acestui curs a fost posibilă numai cu concursul, înțelegerea și perseverența câtorva reputați dascăli ai Universității bucureștene: prof. univ. dr. *Nadia Anghelescu* – șefa de atunci a Catedrei de limbi și literaturi orientale –, prof. univ. dr. *Lucia Wald* – reputat indo-europenist, profesoară de limbi clasice – și prof. univ. dr. *Iancu Fischer* – decan, în acea vreme, al Facultății de Limbi și Literaturi Străine din Universitatea București, iar pentru reglementarea statutului acestui curs și pentru remunerarea profesorului *Gheorghe Sarău* a fost nevoie de intervenția eficientă a rectorului din acea vreme, prof. univ. dr. *Emil Constantinescu*, care a reușit să spulbere pseudopretextele de ordin juridic și financiar invocate de unii funcționari ai Universității. Acest curs, care s-a continuat până în anul 2001 – chiar și după înființarea, în anul 1997, a unei secții de Indianistică (Hindi – Limba rromani) – și s-a adresat studenților de la secțiile de limbi străine, celor de la Facultatea de Filologie română, dar a fost deschis și altor studenți ai Universității sau din alte institute de învățământ bucureștene și din străinătate, celor care activează în domeniul rrom în cadrul unor organizații nonguvernamentale. Așa, de pildă, între cursanți s-au numărat și studenți de la Facultățile de Sociologie, Teologie, Drept, Istorie, Jurnalistică, Muzică, Psihologie, Pedagogie, Teatru etc.

## 3. Structurarea unei Catedre de indianistică în cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine din Universitatea București

În urma a trei oferte succesive, lansate de prof. *Gheorghe Sarău* Universităților din Constanța (în octombrie 1991, prin prof. univ. Marin Mincu), din Craiova (în aprilie 1996, prin prof. univ. Gheorghe Bolocan) și din București (în aprilie 1996), Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București a îmbrățișat, în mai 1996, ideea structurării unei Catedre de indianistică, unde să funcționeze, prin alternanță, secția *Hindi* (ce avea astfel șansa să fie reluată după o întrerupere de 2 ani) și *Hindi – Rromani*. În scopul realizării acestei strategii, Gheorghe Sarău, din poziția sa de referent pentru India la Serviciul relații bilaterale al Direcției Internaționale din Ministerul Educației și ca metodist pentru limba rromani al Serviciului pentru minorități din același Minister, a întreprins demersurile necesare pe lângă



Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București, în scopul reluării secției B. de Limba hindi ca o secție nouă, *Indianistică*, ce era gândită a se desfășura alternat, ca *Limbă hindi* (în anul universitar 1996/1997) și ca *Indianistică (Hindi – rromani)*, din anul universitar 1997/1998 ș.a.m.d.

Astfel, cu începere din anul universitar 1996/1997 s-a redeschis secția B. Hindi, iar din anul universitar 1997/1998, în urma examenului de admitere din toamna anului 1997, s-a deschis și secția *Hindi – rromani*. Pentru cele două secții (*B. Hindi*, respectiv *B. Hindi – rromani*) au fost planificate cifre de școlarizare (anual câte 7–10 locuri) prin alternanță, adică din 2 în 2 ani pentru fiecare secție. În anul universitar 1997/1998, secția *B. Indianistică (Hindi – rromani)* a fost frecventată de 13 studenți ai Facultății de Limbi și Literaturi Străine, respectiv, ai Facultății de Litere din București (12 studenți *gajei* – „persoane din afara etniei rrome” – și o studentă din etnia rromilor, *Salomea Romanescu*).<sup>2</sup>

#### 4. Inițiative la nivel nonguvernamental

Până în la sfârșitul anului 1997, Ministerul Învățământului a conlucrat în câteva acțiuni și proiecte cu unele instituții nonguvernamentale. Astfel, pe lângă colaborările menționate anterior (cu Biserica Baptistă „Providența” din cartierul bucureștean Ferentari, în vederea afilierii Școlii „Rut”, inițiate de soții *Ovidiu și Viorica Filipescu*, la rețeaua școlară oficială, respectiv cu Romani CRIS – coordonator *Gheorghe Nicolae* – în privința proiectelor școlare derulate în învățământul școlar de stat), se cuvin menționate colaborările cu Institutul Intercultural din Timișoara (coordonator *Călin Rus*) și cu Organizația Tânăra Generație a Romilor din București (coordonator *Costel Vasile*). De asemenea, Ministerul Învățământului a acordat consimțământul juridic necesar la constituirea organizațiilor rrome, cum au fost: Organizația Tinerilor Studenți Romi din România (inițiată de studentul rrom *Emilian Niculae*), Organizația Tânăra Generație a Romilor din România (condusă de *Costel Vasile*), Organizația Femeilor Țigănci din Banat (la inițiativa prof. de etnie rromă *Letiția Mark* și a învățătoarei *Mirena Cionca-Iovan*, de asemenea de etnie rromă) ș.a. Notabile au fost și colaborările cu Fundația „Phoenix”, condusă de prof. rrom *Ion Ionel*, cu Partida Romilor (condusă până în anul 1996 de deputatul *Gheorghe Răducanu*, iar din 1996 până în prezent – de deputatul *Nicolae Păun*), cu FSD București și CRCR Cluj-Napoca, cu Fundația „Wasdass” din Cluj-Napoca ș.a. Din păcate, cu câteva excepții, dintr-o lipsă de tact de ambele părți și din pricina unor vicii de organizare a acțiunilor în comun (colaborări, invitații etc. lansate în preajma derulării acțiunilor respective), uneori din cauza unor mentalități învechite din partea administrației școlare teritoriale, nu s-a reușit o mai bună conlucrare între Ministerul Învățământului și organizațiile nonguvernamentale în direcția grefării în rețeaua școlară a unor proiecte ale acestor organizații (în jud. Arad, Maramureș, Constanța, Ilfov, Olt etc.).

## IV. Anul 1998 și anul școlar 1998/1999 sau revoluționarea învățământului pentru rromi, prin noi abordări

### Contextul

Odată cu numirea prof. univ. dr. *Andrei Marga* la conducerea Ministerului Educației Naționale, în perioada mandatului său (decembrie 1997 – decembrie 2000) se înregistrează o etapă nouă, de reformare a învățământului în general, respectiv a celui destinat rromilor. Dintre programele și acțiunile de succes destinate învățământului pentru rromi demarate în anul de învățământ **1998/1999** le menționăm pe cele de mai jos.

### Inițiative la nivelul Ministerului

Cu începere din 1 mai 1998, cu aprobarea secretarului de stat *Béres András* și cu acordul Partidei Rromilor, domnul *Gheorghe Sarău* – ca recunoaștere a activității sale anterioare de metodist și de promotor al limbii rromani – se transferă, prin concurs, de la Direcția de Relații Internaționale din Ministerul Învățământului la Direcția Învățământ în limba germană și în alte limbi (Direcția Minorități) din același Minister, ca inspector pentru învățământul în limba rromani. Din luna iunie 1998, inspectorul pentru

limba rromani și rromi, *Gheorghe Sarău*, noul secretar de stat pentru minorități, d-l *Kötő József*, și noul director general al Direcției Generale Învățământ în Limbile Minorităților Naționale, d-l *Murvai László*, gândesc și propun spre aprobare ministrului *Andrei Marga* principalele direcții strategice care vizau reforma învățământului pentru rromi. Aceste ținte strategice apăreau în contextul în care Guvernul, prin DPMN (Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale) și Oficiul Național pentru Romi, alături de structurile guvernamentale creionau, împreună cu societatea civilă rromă (partener GLAR – Grupul de Lucru al Asociațiilor Rome), o viziune strategică guvernamentală pentru rromi (a se remarca existența Subcomitetului Interministerial pentru Romi, a cărui activitate s-a derulat între 1998 și aprilie 2001), ce avea să se concretizeze în *Strategia guvernamentală pentru îmbunătățirea situației rromilor*, aprobată prin H.G. nr. 430/25.04.2001 (ulterior revizuită prin H.G. 522/19.04.2006 și alte acte normative din anul 2011).

Programele strategice ale Ministerului Educației Naționale privind învățământul pentru rromi au avut la bază *un prim principiu general* simplu, anume acela de a se gândi și de a se aplica împreună cu rromii programele destinate lor. Transpunerea în practică a acestui principiu a început, din anul 1998, să se realizeze în mod continuu, prin consultări directe cu liderii rromi, cu ONG-urile rromilor, dar și cu alte ONG-uri nerome care sprijină școlarizarea rromilor, astfel încât deciziile luate de Ministerul Educației și de Direcția Minorități au început a fi nuanțate din perspectiva cerințelor concrete și particulare ale comunităților de rromi. *Un al doilea principiu* a fost acela de a se iniția programe strategice de lungă durată, înnoite anual, care, împreună cu alte noi proiecte ce se vor dezvolta, să contribuie la consolidarea osaturii strategiei generale a Ministerului Educației Naționale în domeniul școlarizării rromilor (preșcolari, școlari, liceeni, studenți, adulți).

## La nivelul învățământului superior

### 1. Atribuirea de locuri distincte absolvenților de liceu rromi la admiterea în facultăți

Prin Ordinul MEN nr. 3577/15.04.1998, viziunea ministrului de atunci, *Andrei Marga*, a Ministerului Educației Naționale, avea să se rafineze în privința acordării de locuri distincte candidaților rromi, numărul locurilor speciale și al universităților crescând, iar paleta specializărilor lărgindu-se. Se consolida în acest fel programul, demarat timid, la nivelul învățământului preuniversitar, în 1990 și 1992, de structurare a unei tinere intelectualități a rromilor, căci prin acest Ordin numărul locurilor acordate anual de Minister Universităților din Iași, Cluj-Napoca, Timișoara pentru formarea de asistenți sociali și Universității din București pentru asistență socială și pentru filologie rromani s-a extins de la 40–50 de locuri la 149 de locuri, iar cel al universităților prestatoare a crescut și el de la 4 la 9 (apar 5 universități noi: Craiova, Brașov, Sibiu, Constanța și Școala Națională de Studii Politice și Administrative București).

Cum se știe, aceste locuri aveau să crească de la an la an, numărul instituțiilor de învățământ care au primit cifră de școlarizare pentru rromi ajungând la 43 în anul universitar 2005/2006, extinzându-se apoi la toate instituțiile de învățământ superior de stat.

Înscrierea candidaților rromi la concursul de admitere se face în baza unei recomandări scrise primite de candidat din partea unei organizații legal constituite a rromilor, din care trebuie să rezulte apartenența candidatului la etnia rromilor, și nu că face parte din respectiva organizație, iar admiterea se face după media calculată descrescător în limita locurilor existente, media de admitere fiind de minim 5,00.

### 2. Cultivarea limbii și a literaturii rromani la nivelul învățământului universitar

În perioada mai – august 1998, ca urmare a stăruințelor inspectorului *Gheorghe Sarău*, cu sprijinul acordat de Partida Romilor (*Nicolae Păun* și *Gheorghe Ivan*) și de alți lideri rromi (*Vasile Ionescu*), decidenții Facultății de Limbi și Literaturi Străine din București (decan *Sanda Râpeanu* și șeful de catedră, conf. dr. *Viorel Bageacu*) și cei de la Facultatea de Litere (prof. dr. *Horia Dan Mazilu*) acceptă ca, în locul secției *Indianistică (Hindi – rromani)* demarată în anul universitar 1997/1998, să se aprobe **înființarea unei secții de sine stătătoare B. Limba și literatura rromani**, cu începere din anul universitar 1998/1999, Ministerul acordând 10 locuri distincte în acest scop. În urma examenului de admitere (organizat în două sesiuni, în septembrie și octombrie 1998), au fost admiși 8 tineri rromi la specializările Română – rromani (6 studenți), respectiv la specializările Franceză/Engleză – rromani (2 studenți). Autorizarea secției ca specializare B. s-a făcut prin H.G. nr. 442/august 1998 (publicată în „Monitorul Oficial al României” nr. 292/ luni, 10 august 1998) și a funcționat în cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine și al Facultății



de Litere – Universitatea București până în anul 2005, când se transformă în secție cu primă specializare. Orele de limbă rromani au fost asigurate de Gheorghe Sarău. De asemenea, la inițiativa și la propunerea sa, au fost acceptate, de către conducerea Facultății de Limbi și Literaturi Străine, să predea încă două cadre didactice: lect. drd. *Mircea Ițu* (orele de literatură și civilizație veche indiană) și asist. drd. *Delia Grigore* (orele de folclor și de literatură rromă).

## La nivelul învățământului preuniversitar

### 1. Crearea infrastructurii umane specifice la nivelul celor 42 de inspectorate școlare județene, prin numirea câte unui inspector însărcinat cu învățământul pentru rromi

Dacă programul Ministerului privind *crearea unei tinere intelectualități a rromilor* ținea necesitățile societății în general, *programul de formare a resurselor umane educaționale rrome* viza necesitățile imediate ale învățământului pentru rromi.

Însă, pe lângă cerințele de formare de noi profesori, institutori, învățători și educatori rromi, se impunea ca programele de școlarizare a rromilor să fie gândite și gestionate și cu participarea administratorilor școlari rromi, care să dirijeze eforturile generale educaționale pentru rromi și din perspectiva intimității culturale rrome. Pentru aceasta era nevoie de aportul unor cadre didactice rrome, care să îmbrățișeze funcția de inspector pentru școlarizarea rromilor.

Așa s-a născut și s-a nuanțat un alt program strategic de succes al Ministerului, care avea ca obiectiv numirea de inspector rromi în cadrul fiecărui Inspectorat Școlar Județean. Prin Ordinul nr. 3363/01.03.1999, Ministerul Educației Naționale cerea inspectoratelor școlare județene ca până la data de 1 iulie 1999 să numească, prin concurs ori cu delegație, câte un inspector școlar rrom/pe pentru rromi care să aibă în competență școlarizarea rromilor.

Numirile de inspector rromi au fost înțelese cu dificultate de către ISJ-uri, așa încât, la data scadentă, doar județele Iași și Hunedoara numiseră astfel de responsabili în structura lor școlară județeană.

Deși se emisese și alte acte conexe (cum au fost *Nota nr. 29467/23.03.1999 privind Metodologia organizării concursului pentru ocuparea postului de inspector pentru rromi și Ordinul MEN nr. 4219/18.08.1999 referitor la aplicarea OMEN nr. 3363/01.03.1999 privind încadrarea prin concurs a inspectorilor rromi/pe pentru rromi*), a fost nevoie ca Ministerul să intervină, punctual, în numirea de inspector pentru școlarizarea rromilor cu delegație.

La data de 12 octombrie 1999, cu prilejul primului seminar de lucru al inspectorilor rromi/pe pentru rromi, organizat de MEN și de PER la Târgu-Mureș, „garda” inspectorilor pentru școlarizarea rromilor era completă, existând deja 42 de inspector (26 rromi și 16 nerromi). Cu acel prilej s-a elaborat fișa de lucru a inspectorului pentru școlarizarea rromilor.

Misiunea inspectorilor pentru școlarizarea rromilor a fost și este una dificilă, deoarece aceștia „traduc” la nivel județean și local politica Ministerului Educației Naționale de școlarizare a rromilor. În activitatea lor, inspectorii pentru școlarizarea rromilor sunt ajutați de metodiștii pentru limba rromani și școlarizarea rromilor, selecționați din rândul profesorilor de limba și istoria rromilor, respectiv din cel al învățătorilor și profesorilor rromi și nerromi.

### 2. Structurarea unui corp profesoral rrom la nivel național

Direcția Generală Învățământ pentru Minorități Naționale (prin inspectorul *Gheorghe Sarău*) și FSD București (prin responsabilă pentru programele privind școlarizarea rromilor, d-ra *Simona Botea*) au organizat la Predeal (Hotel Orizont), între 29 mai și 1 iunie 1999, primul seminar național de reperare a cadrelor didactice rrome și de motivare a acestora de a sprijini învățământul pentru rromi. Pe lângă absolvenții rromi ai Școlilor Normale (Licee Pedagogice), au participat și cadre didactice rrome existente în sistemul educațional înainte de anul 1990. Cei mai mulți aveau să ia parte la prima școală de vară de limba rromani (*v. în continuare*).

### 3. Formarea unei rețele de profesori rromi în cadrul școlilor de vară pentru predarea limbii rromani și a istoriei rromilor

Cum s-a putut deduce, Ministerul a structurat, începând cu anul 1990, două dintre țintele strategice eficiente ce aveau să fie dezvoltate mai târziu: *germenii unei infrastructuri umane rrome* – prin cooptarea elevilor rromi pentru a se forma ca învățători – și *debutul predării limbii rromani* la cele trei licee cu profil pedagogic (din orașele București, Bacău, Târgu-Mureș), și anume câte 3 ore săptămânal.

Ulterior, în perioada 1991–1994, Ministerul a trasat alte două ținte strategice: 1. *extinderea predării limbii materne rromani* (câte 4 ore săptămânal, la cererea elevilor rromi și a părinților rromi) la clasele I – a XII-a (elaborându-se primele instrumente școlare de lucru – programele și manuale școlare – de către profesorul metodist Gheorghe Sarău), 2. *cooptarea primilor profesori necalificați din rândul etnicilor rromi* (absolvenți de liceu cu diplomă de bacalaureat) pentru a preda cele 3–4 ore săptămânale suplimentare de limba maternă rromani la nivelul claselor I – IV.

Aceste cadre didactice constituie în comunitățile lor modele de urmat pentru copiii și tinerii rromi, iar prezența unui cadru didactic rrom în școală reprezintă un câștig, deopotrivă, pentru școală, dar mai ales pentru elevii și pentru părinții rromi, care văd, în acest fel, nuanțată oferta educațională și din perspectiva specificului rrom.

Pe de altă parte, în școli, începând din anul școlar 1992/1993 și până în anul școlar 1998/1999, s-a extins continuu studiul acestor discipline, astfel încât școlile se aflau în imposibilitatea de a asigura cadre didactice pentru limba și istoria rromilor.

Din aceste rațiuni, Ministerul – în baza proiectelor gândite de Gheorghe Sarău – trece la structurarea unui **program de formare a profesorilor de limba și literatura rromani**, prin *cooptarea și „pre”-formarea potențialelor cadre didactice rrome din rândul absolvenților de liceu cu diplomă de bacalaureat*, prin **cursuri intensive de vară** cu durata de 2–4 săptămâni, în scopul avizării lor din perspectiva metodicodidactică și de specialitate (limba rromani comună), spre a funcționa ca profesori de limba maternă rromani în învățământ (în primă fază ca necalificați, căci, odată cu încadrarea lor în învățământ în luna septembrie, aceștia sunt direcționați spre formele de învățământ deschis la distanță în vederea completării studiilor universitare în profilul limbii rromani).

Din rândul participanților la primul seminar de identificare a cadrelor didactice rrome (1999, Predeal), 60 aveau să urmeze, timp de o lună, între 19 iulie – 10 august 1999, prima *Școală de vară de limba și metodică predării limbii rromani*, desfășurată la Satu Mare, cu sprijin financiar preponderent primit de la DPMN (Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale) – Guvern și de la FSD București. Cursanții au fost rromi absolvenți de liceu cu diplomă de bacalaureat ce au fost cooptați, după absolvirea școlii de vară, din septembrie 1999, să lucreze în învățământ ca profesori necalificați de limba maternă rromani.

#### **4. Formarea profesorilor nerromi care lucrează în grădinițe și școli cu copii și elevi rromi**

La inițiativa Miralenei Mamina de la Organizația Salvați Copiii, în colaborare cu MEN – DGILM și ISJ-uri, se desfășoară la Craiova, între 24 – 26 iunie 1999, primul curs de formare a cadrelor didactice nerrome care lucrează cu copii și elevi rromi din perspectiva *rromanipenului* educațional (sub deviza „O nouă mentalitate față de copiii rromi”). Între formatori: Maria Ionescu, Vasile Ionescu, Gheorghe Sarău (cu tema *Programe strategice ale MEN privind învățământul pentru rromi*).

#### **5. Consolidarea studiului limbii materne rromani în școli**

Dacă în anul școlar 1990/1991 limba rromani era studiată doar de cei 55 de elevi de la clasele de „învățători rromi” ale Școlilor Normale din București, Bacău și Tg-Mureș, dacă din anul școlar 1992/1993 limba rromani a început să fie studiată la nivelul claselor I – IV de 368 de copii rromi în câteva școli din sectorul agricol Ilfov, județul Arad și județul Olt, predarea acestei limbi avea să fie sprijinită și de proiectele pedagogice inițiate de Romani CRISS din București în județul Maramureș, în localitățile Coltău și Vălenii Lăpușului. În anul școlar 1996/1997 existau 459 [445] de elevi rromi care studiau limba rromani, cu 8 cadre didactice, în București și în județele Olt, Maramureș, Mureș, Bacău, Arad, Timiș.

Din anul școlar 1998/1999 și, ulterior, din septembrie 1999, prin cooptarea profesorilor formați în cadrul primei școli de vară, numărul elevilor care au ales studierea celor 3–4 ore săptămânale/clasă a crescut spectaculos.

Ministerul Educației Naționale a emis *OMEN nr. 3533/31.03.1999 privind studiul limbii materne de către elevii aparținând minorităților naționale care frecventează școli cu predare în limba română* (inclusiv rromi), act normativ care a contribuit la implementarea studiului limbii materne rromani în școli, din 1999 și până în anul 2012, evident, alături și de alte reglementări.<sup>3</sup>

#### **6. Cultivarea limbii rromani prin activități extrașcolare**

Dacă în anul 1998, Direcția Minorități a propus Ministerului recompensarea copiilor rromi din programele inițiate de organizațiile Wassdas și Asociația Femeilor Țigănci din Banat cu participarea gratuită la tabere desfășurate în perioada vacanței școlare de vară, din vara anului 1999 au început a fi recompensați și elevii care studiau ore de limba maternă rromani în diferite județe (Tabăra Năvodari, 1999).

### **7. Constituirea unei baze anuale de date privind învățământul destinat rromilor (la nivel preșcolar, școlar, liceal, superior)**

Direcția Minorității a solicitat, în acest scop, date privind programele de școlarizare a copiilor și a tinerilor rromi de la ONG-uri, rrome și nerrome, care s-au detașat prin seriozitatea proiectelor și a programelor școlare derulate sau care dețineau astfel de informații. De asemenea, au fost solicitate date – în deosebi cele ce priveau resursa umană rromă din învățământ ori potențialele cadre didactice (cu liceu și bacalaureat) – de la liderii rromi, indiferent de formațiunea politică sau de tipul organizației.

Date similare au fost solicitate și inspectoratelor școlare județene, care, la data aceea, fie au răspuns cu profesionalism, promptitudine și disponibilitate – cum au fost Inspectoratele Școlare Județene Ialomița, Mehedinți, Mureș, Bihor –, fie au răspuns superficial (ca, de pildă: Inspectoratele Școlare Județene Vrancea și Vâlcea) sau parțial (după repetate intervenții ale Ministerului Educației Naționale).

**8. Structurarea unei rubrici pentru învățământul destinat rromilor** pe pagina de internet a Ministerului ([www.edu.ro](http://www.edu.ro)), într-o secțiune îngrijită de *Gheorghe Sarău*. Datele concrete, din acel moment, privind școlarizarea copiilor rromi, configurația unităților școlare în care se desfășura învățământul pentru rromi – la nivel guvernamental și neguvernamental –, cât și alte date utile au început a fi stocate, în mod curent, de atunci și până în prezent. De asemenea, pentru o fluidizare a informației vizând facilitățile create de Minister pentru învățământul adresat rromilor și pentru a se pune la îndemâna inspectorilor rromi și a inspectoratelor școlare județene, a ONG-urilor etc. un instrument interactiv, rapid, de lucru, s-a elaborat, începând din luna octombrie 1999, *Buletinul informativ interactiv privind învățământul pentru rromi*, care a fost distribuit pe cale electronică în inspectoratele școlare, la ONG-uri și activiștilor rromi din țară și din străinătate etc.

### **9. Desegregări**

În anul **1998**, Ministerul Educației Naționale, luând la cunoștință (din semnalările făcute de liderii rromi și de organizații neguvernamentale ale rromilor) de unele tendințe de segregare a copiilor și a elevilor rromi de ceilalți copii din grădinițe, respectiv din clase, emite, la nivelul Cabinetului Secretarului de Stat, o *Notă* prin care se recomandă evitarea segregării rromilor în grădinițe și școli, această practică fiind acceptată doar cu titlu compensatoriu, în beneficiul copiilor rromi (dacă, de pildă, se trece la studiu integral în limba maternă rromani).

**10. Elaborarea și publicarea de instrumente de lucru pentru limba rromani**, cum au fost *lucrările auxiliare și manualele școlare* apărute în parteneriat (*Manualul de alfabetizare pe tematică biblică „Potbut dud”*, în cooperare cu Societatea Biblică Interconfesională din România, autori: *Camelia Stănescu și Gheorghe Sarău*) sau editate de Minister (publicarea, în 1998, a *Manualului de comunicare în limba rromani pentru anul I de studiu*, elaborat în 1997), respectiv *Programa* destinată studiului istoriei și tradițiilor rromilor (la clasele a VI-a – a VII-a), concepută de domnul *Liviu Cernăianu* în anul 1998, dar aprobată de Minister abia în anul 1999.

### **11. Acțiuni ale Ministerului derulate cu organizații partenere rrome și nerrome**

#### **a. Acte normative emise pe baza propunerilor făcute de parteneri**

În anul 1998 au fost colectate propunerile venite din partea rromilor, a organizațiilor rromilor și a Partidei Romilor, cu prilejul unor întâlniri (primirea la Ministerul Educației Naționale a reprezentanților Asociației Studenților și Tinerilor Romi Antirasiști (ASTRA), participarea inspectorului pentru limba rromani la Seminarul global de la Sibiu – inițiat de Romani CRISS – și la cel de la Arcuș – organizat de Partida Romilor, ambele în septembrie 1998 ș.a.), pe baza cărora Ministerul Educației Naționale a emis două ordine de o importanță deosebită pentru învățământul adresat rromilor la nivel preșcolar, școlar, liceal și universitar (Ordinele MEN nr. 4562/16.09.1998 și nr. 5083/26.11.1998).

#### **b. Colaborarea cu ONG-urile**

Dacă în perioada 1990-1997 Direcția Generală Învățământ pentru Minoritățile Naționale și Ministerul de resort s-au dovedit, în general, circumspecte în colaborarea cu ONG-urile în școlarizarea rromilor, când existau doar câțiva parteneri (Romani CRISS, Institutul Intercultural Timișoara, Fundația Wassdass, Asociația Femeilor Țigănci din Banat, Asociația Femeilor Rome din România, Fundația Căminul Phillip, Școala Rut de pe lângă Biserica Baptistă „Providența”, Partida Romilor, Caritas Satu Mare, FSD București, Romani Baxt Paris ș.a.), din mai 1998 a fost deschisă larg poarta colaborării cu organizațiile neguvernamentale, guvernamentale și interguvernamentale, demarându-se noi colaborări din anul



școlar 1998/1999, cum au fost: Salvați Copiii, PER Tg-Mureș, FSD Cluj-Napoca – CRCR, DPMN – Guvernul României, Șatra – ASTRA (Asociația Studenților și Tinerilor Romi Antirasisti), GLAR (Grupul de Lucru al Asociațiilor Romilor), Fundația Phoenix București, AIDROM București, Romani Union (Germania), MEDE, Ambasadele Franței, a Marii Britanii și a Germaniei la București ș.a.

## V. Perioada 1999-2007 și noile direcții strategice ale Ministerului Educației Naționale privind învățământului pentru rromi

■ În această perioadă de referință au fost structurate și continuate, de către Ministerul Educației și Cercetării și de partenerii săi, o serie de măsuri și direcții strategice, concretizate în programe educaționale ce i-au avut ca beneficiari, în mod direct, pe copiii și tinerii rromi ori, indirect, pe profesorii lor, rromi și nerromi. Acestea pot fi grupate în cinci mari sectoare de activitate:

### A. Măsuri și direcții strategice proprii (derulate și finanțate de Ministerul Educației și Cercetării)

Ministerul și-a continuat, în perioada menționată, programele educaționale pentru rromi ce s-au dovedit eficiente anterior anului 1998 și a inițiat noi măsuri:

#### 1. Instituirea, din anul 1999, a posturilor de inspectorii pentru școlarizarea rromilor în structura inspectoratelor școlare județene avea să-și demonstreze utilitatea și în continuare

Avându-se în vedere că numirea inspectorilor rromi/pentru rromi s-a făcut cu dificultate, că nu toți inspectorii proveneau din rândul cadrelor didactice cu vechime în învățământ, că mulți nu aveau, la vremea aceea, gradele didactice și vechimea legale – numirea lor fiind făcută de Minister prin derogare –, faptul că – deși s-a cerut ca pe aceste posturi să fie numiți cu prioritate rromi – alături de cei 26 de inspectorii rromi erau și 16 inspectorii nerromi, luându-se, de asemenea, în calcul faptul că nivelul de înțelegere al societății românești din acel timp în legătură cu necesitatea numirii de resurse umane rromi în posturi ale administrației școlare era destul de circumspect, uneori potrivnic, Ministerul Educației Naționale a considerat absolut necesară derularea unui program de formare intensivă a inspectorilor pentru școlarizarea rromilor.

Astfel, în decursul unui singur an calendaristic (octombrie 1999 – octombrie 2000) s-au organizat 5 seminarii de lucru la: *Tg-Mureș* (12–14 octombrie 1999, unde inspectorii s-au cunoscut și și-au elaborat *Fișa postului*; partener finanțator: PER), *Tulcea* (martie 2000, în cadrul căruia s-a emis *Fișa de lucru a mediatorului școlar*; parteneri finanțatori: Romani CRISS și OSCEE), *Sf. Gheorghe – Covasna* (aprilie 2000, unde s-a realizat *Metodologia de recuperare școlară* și s-au adaptat programele școlare naționale; partener finanțator: PER), *Sibiu* (mai 2000, unde s-a continuat elaborarea *Metodologiei de recuperare școlară*; partener finanțator: Salvați Copiii) și la *Giurgiu* (octombrie 2000, când s-a făcut evaluarea activității inspectorilor pentru școlarizarea rromilor, la un an de la numirea lor; partener finanțator: CEDU 2000+).

Timp de un an și jumătate, inspectorii pentru școlarizarea rromilor nu au mai beneficiat de nicio formare în domeniu, *cel de-al șaselea seminar de lucru* al inspectorilor rromi fiind organizat în aprilie 2002, la Brăila, prin străduința inspectorului rrom *Alexandru Graur* și a inspectorului școlar general *Viorel Mortu* și cu sprijin financiar local.

Următorul seminar de lucru a fost organizat de Minister abia în septembrie 2004, ca a *VII-a Întâlnire Națională a Inspectorilor pentru Învățământul destinat Rromilor* (Călimănești, 5–7 septembrie 2004), în seria de consfătuiri derulate pentru diferite specialități la începutul fiecărui an școlar.

În anul 2005 aveau să se desfășoare 3 întâlniri de lucru ale inspectorilor pentru școlarizarea rromilor, la: *Sovata*, în februarie 2005, al VIII-lea seminar, în parteneriat și cu finanțarea PER Tg-Mureș, consacrat tehnicii de comunicare în sistemul educațional pentru rromi; *Costinești*, între 7–9 septembrie



2005, cea de-a IX-lea consfătuire de lucru și *Sânmartin*, în octombrie 2005, ca a X-a *Întâlnire Națională a Inspectorilor pentru Învățământul destinat Rromilor*, organizată cu finanțarea UNICEF, în vederea elaborării *Fișei de autoevaluare a activității inspectorului pentru școlarizarea rromilor*.

În anul 2006, MEEdC și partenerul său finanțator Partida Romilor au organizat la *București – Măgurele*, între 26–28 mai 2006, cel de-al XI-lea seminar de lucru cu inspectorii și metodiștii pentru școlarizarea rromilor, iar între 22–24 martie 2007, la *Sovata*, avea să se desfășoare cel de-al XII-lea seminar de lucru cu inspectorii pentru școlarizarea rromilor, consacrat comunicării scrise de tip administrativ. Dacă la încheierea numirii acestora (în 12 octombrie 1999) existau 26 de inspectori rromi și 16 nerromi, în 2007, în cele 42 de județe funcționau 16 inspectori rromi și 26 nerromi (români, maghiari, un german și un lipovean), care se ocupau de derularea la nivel județean a învățământului pentru rromi. Mai multe amănunte pot fi aflate din secțiunea **Note**.<sup>4</sup>

## **2. Alocarea anuală de către Minister a unor locuri distincte pentru copiii rromi absolvenți ai clasei a VIII-a la admiterea acestora în clasa a IX-a la licee și școli de arte și meserii**

Din toamna anului 2000, Ministerul Educației Naționale regândește programul de formare a viitorilor intelectuali rromi – nelimitându-l, așadar, doar la formarea de educatori și învățători –, prin lărgirea paletei de specializări, în contextul locurilor oferite candidaților rromi la admiterea în liceele de toate tipurile și în școli profesionale, devenite ulterior SAM-uri. Astfel, cu începere din anul școlar 2001/2002 se acordă câte două locuri distincte fiecărei clase de liceu, indiferent de profil, pentru care există interes din partea elevilor absolvenți ai clasei a VIII-a cu examen de capacitate/teste naționale promovate.

În fiecare an, în contextul politicilor afirmative ale Ministerului, numărul de locuri distincte acordate elevilor rromi absolvenți ai clasei a VIII-a la admiterea în licee și în SAM-uri a crescut de la 1530 în anul școlar 2001/2002, la cca 2300 – 2500, anual, la nivel de țară, în ultimii trei ani înregistrându-se aprox. 3200 – 3400 de elevi rromi admiși la nivel de țară. Evident, aceste locuri reprezintă încă un segment destul de mic, dar important, ca exemplu bun, în rândul tinerilor rromi din comunități. La o simplă analiză cantitativă a eșantioanelor de elevi rromi admiși pe aceste locuri se constată că o treime din elevi provin din București, o altă treime, din mediul orășenesc din țară, iar numai o treime provin din mediul rural – de regulă elevi ale căror familii pot suporta cheltuielile de întreținere (cele de cazare și masă) la internatul școlar. Explicația o constituie realitatea că, dacă un elev de clasa a VIII-a care locuiește cu familia în București ori într-un alt oraș nu întâmpină probleme financiare majore la admiterea în clasa a IX-a într-o școală din aceeași localitate (el schimbând doar adresa unei unități școlare de pe o stradă unde învața la școala generală cu o alta, unde va urma liceul ori școala profesională), un elev de clasa a VIII-a provenit din mediul rural se confruntă nu numai cu probleme financiare deosebite pentru a se înscrie și a urma la oraș liceul ori SAM-urile, dar și cu cele privind adaptarea sa în noul mediu orășenesc ori acceptarea lui în noul context școlar liceal urban. La acestea se adaugă, uneori, și atitudini greu de înțeles, neprietenoase din partea unor cadre didactice, care descurajează participarea școlară a elevilor rromi într-un liceu „cu faimă”, depunându-i la unele discipline în primul semestru, pentru ca, în acest fel, să se sprijine transferarea la liceele „bune”, după primul semestru, a unor elevi localnici, de la alte licee cotate ca fiind mai puțin „bune”.

De aproape un deceniu, Programul „Bani de liceu” contribuie și la creșterea numărului de liceeni rromi, cel puțin al elevilor rromi care au avut norocul de a fi sfătuiți să depună, în termen, dosare la secretariatul liceelor în acest scop.

Înscrierea candidaților rromi pe locuri distincte acordate acestora la concursul de admitere se face în baza unei recomandări scrise eliberate de o organizație legal constituită a rromilor, din care trebuie să rezulte apartenența candidatului la etnia rromilor și nu că acesta face parte din respectiva organizație, iar admiterea se face după media calculată descrescător în limita locurilor existente, aceasta fiind de minim 5,00.

## **3. Acordarea de către Minister a unor locuri distincte de la bugetul de stat tinerilor rromi absolvenți de liceu pentru admiterea lor în diferite facultăți și colegii universitare**

Programul, demarat timid în anul universitar 1992/1993, extins din anul universitar 1998/1999 la o cotă de 149 de locuri în nouă universități, avea să fie dezvoltat anual, de pildă, pentru anul universitar 2002/2003 s-au acordat 393 de locuri distincte, în anul 2003/2004, 422 de locuri repartizate unui număr de 39 de universități, iar pentru anii universitari 2004/2005 și 2005/2006, câte 398 de locuri anual.

O analiză cantitativă pentru anii universitari 2004/2005 și 2005/2006 a demonstrat că în unele zone ale țării locurile pentru rromi nu erau ocupate în totalitate (Timișoara – la Universitatea de Vest;

Sibiu, Suceava, Bacău, Iași – la Universitatea Tehnică), iar în altele – Craiova, Tg-Jiu, București (la ASE și la Universitatea din București), Oradea etc. – se solicita cu mult mai multe locuri. Pe de altă parte, Facultatea de Drept a Universității din București a refuzat locurile acordate de Minister, în urmă cu câțiva ani, alte universități, cum era cea de Medicină din București, nu s-au decis, o vreme, să accepte școlarizarea rromilor, deși existau cereri în acest sens.

Legat de organizațiile rrome care au emis recomandările scrise candidaților, peste 70% sunt eliberate de Partida Romilor și de filialele locale ale acesteia, urmată, cantitativ, de Romani CRISS, Amare Rromentza, AUR și Agenția „Împreună”.

#### **4. Formarea de cadre didactice rrome pentru limba rromani și de istoria și tradițiile rromilor**

După modelul cursurilor de vară de limba și metodică predării limbii rromani, derulate pentru prima dată în vara anului 1999, au fost organizate anual cursuri similare în verile anilor 2000, 2001, 2002 (două școli), 2003, 2004 și 2005, 2006 (două școli), pentru câte un contingent anual de 40–60 de cursanți rromi și nerromi (o cincime sunt și nerromi, adică români și maghiari), cu concursul DGILM din cadrul MEDC, al partenerilor finanțatori – ediția 1999 (Guvernul României – DPMN, FSD București și CRCR Cluj-Napoca), ediția 2000 (MEN, Romani CRISS și Ambasadele Franței și Angliei la București), edițiile 2001–2006 (UNICEF). În luna septembrie a anului 2002, Ministerul Educației și Cercetării a organizat la Brăila, cu finanțarea acordată de Reprezentanța UNICEF în România, un curs similar pentru pregătirea profesorilor rromi (calificați și necalificați) de istoria și tradițiile rromilor (materie care se predă în regim de câte o oră, la clasele a VI-a și a VII-a). În cele 11 școli de vară de limba rromani și metodică predării limbii rromani, derulate în intervalul 1999–2007, s-au format peste 600 de cadre didactice, dintre care peste 300 au terminat sau urmau cursurile învățământului deschis la distanță la Departamentul CREDIS – Universitatea din București.

#### **5. Pregătirea de cadre didactice rrome pentru necesitățile învățământului preșcolar și primar**

La Universitatea din București – Departamentul de Învățământ Deschis la Distanță CREDIS, în urma demersurilor d-lui Gheorghe Sarău (având ca parteneri Centrul Educația 2000+ – d-l Alexandru Crișan, Ministerul Educației Naționale, prin Direcția de Învățământ în Limbile Minorităților, și Departamentul de Învățământ Deschis la Distanță CREDIS – d-l Bogdan Logofătu), se inițiază, din octombrie 2000, primul *program de pregătire, la nivel universitar*, destinat formării profesorilor rromi necalificați (fără studii universitare, dar având diplomă de bacalaureat), în scopul obținerii unei diplome universitare cu dublă specializare de institutor – profesor de limba rromani. Pentru acreditarea secției, Gheorghe Sarău elaborează prima *Programă de limba rromani* destinată acestei secții (vezi [www.edu.ro](http://www.edu.ro)). Prima promoție de absolvenți a fost în anul 2003, iar anual au fost admiși și pregătiți între 30 și 80 de studenți rromi la această secție.<sup>5</sup>

#### **6. Formarea cadrelor didactice nerrome în rromanipenul educațional**

Modelul de formare asupra căruia Ministerul Educației și Cercetării – prin Direcția Învățământ în Limbile Minorităților Naționale – s-a îndreptat a fost cel pe care Organizația Salvați Copiii, la inițiativa Miralenei Mamina, l-a structurat, cu începere *din anul 1999*, și l-a derulat până în anul 2003, în colaborare cu MEC – DGILMNAE (care a furnizat formatorii și a pus la dispoziție cadrele didactice participante), într-o serie de *stagii de formare*. Acestea au avut ca *țintă* dobândirea de cunoștințe și de componente practice necesare dezvoltării și inovării în activitatea didactică pentru rromi, în condițiile necunoașterii suficiente – de către educatoarele, învățătorii, profesorii și directorii nerromi, dar, uneori, și de cei rromi – *a specificului etnocultural și a grupului școlar rrom*, cât și *a reglementărilor legislative cu privire la rromi*. În acest scop, s-a avut în vedere *utilizarea*, în procesul de formare, și a altor experiențe pozitive acumulate în România – mai cu seamă a celor privind elaborarea de instrumente de lucru și a experiențelor de formare a cadrelor didactice rrome și nerrome – în cadrul parteneriatelor dintre Ministerul Educației și Cercetării cu organizații ca UNICEF, Salvați Copiii, CEDU 2000+, Proiect on Ethnic Relations (PER), CRCR Cluj-Napoca, Fundația Providența, Institutul Intercultural Timișoara, Caritas Satu Mare, CREDIS – Universitatea București, HELP Iași și, nu în ultimul rând, Romani CRISS. Cum se știe, multe dintre demersurile educaționale – rrome și nerrome, instituționale, neguvernamentale, interguvernamentale, interne și externe – au fost nuanțate din perspectiva necesității *de a se forma resurse umane rrome* în cadrul programelor care le sunt dedicate, *dar și a celor nerrome*, în scopul cunoașterii specificului rrom, a aspectelor interculturale și de comunicare, a legislației și reglementărilor în vigoare din perspectivă cross-curriculară și a celei specific rrome. Astfel, în *grupul-țintă* extins s-au regăsit cadre didactice nerrome



(române, maghiare etc.), dar și rrome, din toate județele – educatoare, învățători, profesori, directori – selecționate din grădinițele, școlile, liceele și SAM-urile, în care învață preponderent elevi rromi. Anual, cele 8–11 stagii de formare s-au derulat zonal, polarizându-se 4 județe limitrofe, pentru câte max. 40 de cadre didactice fiecare, timp de câte 2 zile/stagiu. Formatorii rromi și nerromi (Delia Grigore, Mariana Buceanu, Vasile Burtea, Gheorghe Sarău, Betty Almășan, Maria Koreck, Miralena Mamina, Petre Petcuț, Kacsó Gabriella, Murvai László ș.a.) au asigurat formarea pe următoarele componente: **A. Componenta specifică rromă, cu subcomponentele:** **1.** Zestrea educațională specifică a copilului rrom preșcolar și a școlarului rrom de clasa I – o necunoscută pentru cadrul didactic nerrom. **2.** Tradiții rrome, istoria și limba rromilor și **3.** Oferta educațională pentru rromi (**a.** *Legislația privind învățământul în limbile minorităților și legislația nuanțată pentru învățământul destinat rromilor, inclusiv din perspectiva predării curriculumului adițional rrom de limba, literatura și istoria rromilor*, **b.** *Configurația învățământului în limba rromani și c.* *Politici educaționale și sociale [guvernamentale și neguvernamentale] privind învățământul pentru rromi și istoria socială a rromilor*). **B. Componenta interculturală, interetnică și de comunicare:** **a)** *Interculturalitatea și cunoașterea relațiilor interetnice ca modalitate de introducere a „noilor educații” în învățământul românesc destinat copiilor rromi.* **b)** *Tehnici de comunicare cu preșcolarii și elevii rromi în spațiul școlar.* **c)** *Tehnici de comunicare cu părinții elevilor și cu rromii din comunitate.*

Într-o nouă formulă, PNFCDNrLR (Programul național de formare a cadrelor didactice nerrome care lucrează cu copiii rromi) a debutat în anul **2004** și a fost cunoscut sub denumirea *Programul național multianual pentru formarea cadrelor didactice nerrome și rrome care lucrează cu elevi și copii rromi, din perspectiva rromanipenului educațional* (al specificului istorico-cultural rrom și dintr-o abordare interculturală). El a cuprins, pe durata anilor 2004 și 2005, o serie de cursuri de pregătire a cadrelor didactice nerrome care lucrează cu copiii rromi.<sup>6</sup>

Ca o înnoțire a tuturor cursurilor profilate în domeniul *rromanipenului* educațional (între 1999 și 2005) avea să se desfășoare, în vara anului 2006, primul curs - examen pentru formatori naționali, ce a reunit 150 de cadre didactice rrome și nerrome, distribuite în 3 stagii. Finanțarea programului organizat și coordonat de Ministerul Educației a fost asigurată de: Reprezentanța UNICEF, PER, Romani CRISS (OSI Budapesta), Salvați Copiii. Cei 150 de cursanți au beneficiat anterior de formări cu acest profil (în perioada 1999–2005) și au fost examinați (în 2006) din perspectiva următoarelor componente: *istoria rromilor, tradițiile rromilor, politici educaționale și legislație nondiscriminatorie, comunicare în spațiul școlar cu elevii și părinții rromi.*<sup>7</sup>

### **7. Finanțarea anuală, de către inspectoratele școlare județene, a unui număr de 420-460 de cadre de limba și istoria rromilor, pentru profesorii rromi care predau aceste discipline în școli**

Prezența profesorilor de limba și istoria rromilor, dar și a educatorilor, a învățătorilor care predau în limba rromani a fost și este posibilă datorită posturilor create de ISJ-uri și grație suportului moral acordat, în permanență, de Direcția Minorități din Ministerul Educației.

### **8. Formarea de metodiști pentru școlarizarea rromilor**

Din anul 2003, Ministerul a recomandat ISJ-urilor să numească, pe lângă inspectorii rromi, și metodiști pentru predarea limbii rromani și a istoriei rromilor, respectiv pentru școlarizarea rromilor. La început au fost numiți câte 1–2 metodiști în fiecare județ, ca apoi să existe, la nivel de județ, între 1 și 7 metodiști pentru școlarizarea rromilor, dintre care cel puțin unul rrom, pentru problemele legate de predarea limbii, istoriei, a tradițiile rromilor, a muzicii și a religiei în limba maternă rromani. Metodistul sprijină strâns, pe de o parte, activitatea inspectorului pentru școlarizarea rromilor și, pe de alta, colaborează îndeaproape cu profesorii de limba și istoria rromilor, cu profesorii nerromi care lucrează la grupe de copii rromi sau cu elevi rromi.

### **9. Studiul limbii materne rromani**

După cum se știe, rromii din România au optat, preponderent, pentru învățământul cu predare în limba română sau, în funcție de tradiția școlară locală, în maghiară. Este de remarcat faptul că în anul școlar 2002/2003 un număr de **15.708** copii rromi (din cei *158.128 de elevi rromi* care și-au asumat identitatea rromă și frecventau școala) au ales curriculumul adițional rrom, format din 3–4 ore săptămânale/clasă de limba și literatura rromani – la clasele I – XII –, respectiv o oră de istoria și tradițiile rromilor, prevăzută la clasele a VI-a și a VII-a. În anul școlar 2003/2004, din cei **183.176** de elevi rromi (de la nivel preșcolar, școlar, gimnazial și liceal) care frecventau școala și au menționat că sunt de etnie rromă, un număr de **20.528** de elevi rromi din 39 de județe au studiat limba și literatura rromani (*3.603 elevi*),

respectiv și/sau istoria și tradițiile rromilor. În anul școlar 2004/2005, un număr de **24.129** de elevi rromi din 220.000 de elevi cu identitate rromă asumată au optat pentru studiul limbii rromani (dintre care 19.812 elevi studiau 3–4 ore săptămânal de limba și literatura rromani, 4.257 de elevi, și/sau istoria și tradițiile rromilor, iar 60 de elevi au studiat toate disciplinele în limba rromani). În anul școlar 2005/2006 un număr de **24.903** elevi din 243.008 elevi rromi studiau aceste discipline, iar în anul școlar 2006/2007 din cei **25.525** de elevi rromi care studiau limba și istoria rromilor, 14.500 erau din cl. I – a IV-a (dintre care 70 învățau doar în limba rromani), 10.250 – la cl. a V-a – a VIII-a, 750 la cl. a IX-a – a XIII-a și 25 la grădiniță), în 370 de școli și licee din 41 de județe, cu un număr de 420 de profesori (limba și/sau istoria rromilor nu se predau atunci în județul Neamț). În județele Brașov și Teleorman exista câte un director de școală rrom.

### 10. Studiul integral în limba maternă rromani

Din septembrie 2003, pentru prima dată în învățământul românesc a fost înființată o clasă cu predarea integrală în limba rromani, la Șc. nr. 12 Măguri – Lugoj, jud. Timiș, la inițiativa directorului Mihai Moldovanu (și inspector pentru rromi la ISJ Timiș) și a învățătoarei rrome Mihaela Mocanu-Odă Miloș (absolventă a Colegiului CREDIS, promoția 2003), cu concursul ISJ Timiș și al MEdC. În anii școlari următori, câte o nouă clasă I a trecut la învățământ integral în limba maternă rromani, la aceeași școală. Tot din anul școlar 2003/2004, pentru prima dată în sistemul educațional din România, se trece la experimentarea curriculumului bilingv rromani – român într-o grădiniță cu elevi rromi căldărari de la Sărulești (jud. Călărași), la inițiativa organizației Amare Rromentza, cu finanțarea UNICEF.

**11. Organizarea anuală de către Minister a unui concurs național școlar de limba și literatura rromani** (opt ediții, între anii 2000–2007, cunoscute ca *Olimpiada de Limba și Literatura Rromani*). După cum se știe, elevii rromi care studiază în școli/la clase cu predarea în limba română sau maghiară învață, la cerere, suplimentar, 3-4 ore săptămânal/clasă de limba rromani, obiect ce face parte din trunchiul comun de discipline. Primul concurs național școlar de limba rromani (Olimpiadă) s-a desfășurat la *Brăila*, în anul 2000, la inițiativa profesorului rrom *Ion Ionel*, coordonatorul Fundației Phoenix, cu concursul Ministerului Educației Naționale. Celelalte ediții ale concursului, finanțate și organizate de Minister, au avut loc după cum urmează: *Bacău* (ed. a II-a, în 2001), *Turnu Severin* (ed. a III-a, în 2002), *Tg-Mureș* (ed. a IV-a, în 2003), *Brăila* (ed. a V-a, în 2004), *Ilfov – Ciorogârla* (ed. a VI-a, în 2005), *București* (ed. a VII-a, între 16 și 20 aprilie 2006, finanțată și organizată de MEdC, împreună cu Inspectoratul Școlar al Municipiului București, Partida Romilor, ANR, Primăria Sector 5 București, Primăria Capitalei, Prefectura București, organizațiile Ovid.Rom, UNICEF, Romani CRISS, Salvați Copiii, Amare Rromentza, Editura Sigma, Formația „Niky Costescu” ș.a.), *Mangalia (Constanța)* – ed. a VIII-a, între 11 și 15 aprilie 2007.

An de an, calitatea Olimpiadei a crescut (de ex., începând din anul 2005 s-a renunțat la participarea, la nivel național, a elevilor din ciclul primar, iar din anul 2006 au fost acceptați doar elevii din ciclurile gimnazial și liceal, care se află cel puțin în anul III de studiu). Din anul 2007, Ministerul a decis ca la această competiție să accepte la faza națională elevi care învață cel puțin în clasa a VII-a.

La *Olimpiada de Limba și Literatura Rromani* participă, anual, 72 de elevi, din ciclul gimnazial și liceal, din cca 22–30 de județe, însoțiți de câte un profesor din fiecare județ participant. Ministerul Educației și inspectoratele școlare județene asigură, anual, pentru 104 persoane (72 de elevi concurenți, 25 de profesori însoțitori și 7 membri în Comisia de Evaluare) cheltuielile de cazare, masă, rechizite, diplome și premiile în bani pentru elevi (12 premii I, II și III și 8–25 de mențiuni). Președinții Comisiei Naționale de Evaluare au fost: *Mirena Cionca* (la ed. I), *Gheorghe Sarău* (la ed. a II-a, a IV-a – a VIII-a) și *Delia Grigore* (la ed. a III-a).

Anual, elevii participanți la această confruntare națională au beneficiat de tabere gratuite la mare, oferite de Minister și de partenerii săi (ANT, DRI – Guvern, Partida Romilor, UNICEF).

### 12. Cultivarea limbii rromani prin activități extrașcolare și educație interculturală

Începând din anul 1998, Ministerul de resort a demarat recompensarea, în fiecare vară, a copiilor rromi, prin trimiterea acestora în **tabere de limba și creația rromă**, la mare (din județele CJ, TM și SJ), apoi, din 1999, a câte 200–250 de copii rromi, anual, din rândul celor care studiau ore de limba maternă rromani în tabere ca: *Năvodari* (1999, unde au participat elevi din județele CJ, SJ, TM, TR etc.), *Tuzla* – Eforie Sud (3–12 iulie 2000, cu elevi din județele BH, CJ, OT, SJ, TM, TR etc., sub îndrumarea cadrelor didactice Pantilie Chircu-Cristil, Daniela Chircu-Cristil, Anița Constantin, Mirena Iovan, Ötvös Géza ș.a.), *Năvodari* (14–28 august 2001), *Năvodari* (19–26 august 2002), *Costinești* (ANTTS – în 2003), *Năvodari* (ANTTS, 2004), *Amara* (jud. Ialomița, ANT și UNICEF, 18–25 iulie 2005), *Costinești* (august 2006, Partida Romilor).



Pe lângă taberele de limbă și creație rromani, elevii rromi au beneficiat, în paralel, și de **tabere interculturale**, organizate de Minister, în verile anilor **2002** (Tuzla, 3–10 august) și **2003** (Costinești, august), alături de copii și tineri de diferite etnii care s-au evidențiat la concursurile naționale școlare de limba maternă.

Două ediții ale *Paradei Naționale a Portului și a Dansului Tradițional Rrom* s-au desfășurat la Costinești (ed. I: 11–17 august 2007, finanțatori: Ministerul Educației, Partida Romilor, Reprezentanța UNICEF și ed. a II-a: între 11 și 17 august 2008, finanțatori: Ministerul Educației, Partida Romilor).

În contextul acestor tabere (de limba și creația rromani, cea interculturală, cât și la Parada Națională a Portului și a Dansului Tradițional Rrom, organizate de *Gheorghe Sarău*), și alți inspectorii pentru școlarizarea rromilor, din județele Bacău (*Anghel Năstase*), Covasna (*Kernászt Huba și Bodi Adél*), Mehedinți (*Elena Nuică*), Timiș (*Mirena Cionca, Mihai Moldovan*) ș.a. au organizat, pe plan local, tabere de vară de cultură rromani (cântec, dans, obiceiuri etc.), cu invitarea unor colegi și elevi rromi din alte județe.

În afară de taberele de vară, profesorii rromi, metodiștii și inspectorii pentru școlarizarea rromilor au derulat, continuu, diferite activități prilejuite de sărbătorile religioase locale și de cele laice, dar au marcat și o serie de date importante din *Calendarul rromilor* (conceput de *Gheorghe Sarău* și aprobat de Ministerul Educației ca Notificarea nr. 48897/13.11.2006) ori au organizat diferite concursuri și manifestări artistice și sportive pe plan local.

Totodată, DRI – Guvern a asigurat, anual, pentru toți elevii minoritari ocupanți ai locurilor I la olimpiadele naționale de limbi materne câte o excursie în străinătate, iar pentru câștigătorii premiilor II și III, câte o tabără la mare.

### **13. Revizuirea și conceperea de programe școlare de limba rromani, de istoria și tradițiile rromilor**

În anii 2003 și 2004 au fost elaborate programe noi pentru limba rromani (cl. a V-a – a VIII-a, cl. a IX-a și cl. a X-a), iar în anul 2006 s-au elaborat și aprobat programele de limba și literatura rromani pentru clasele a XI-a și a XII-a. O listă orientativă a programelor școlare de limba rromani, respectiv de istoria și tradițiile rromilor elaborate și aprobate de Ministerul Educației între 1999–2006 este dată în **Note**.<sup>8</sup>

### **14. Elaborarea de manuale școlare pentru studiul limbii rromani**

Totodată, MEdC a finanțat editarea a cinci manuale în anul 2005 (4 manuale de limba rromani pentru cl. I – a III-a și un manual de istoria și tradițiile rromilor), iar în anul 2006, alte 3 manuale de limba și literatura rromani pentru clasele a IV-a (două manuale alternative) și cl. a IX-a. De asemenea, diferite organizații au editat, în anii 2005 și 2006, în parteneriat cu MEdC și cu finanțarea de la Reprezentanța UNICEF, câteva materiale educaționale auxiliare (un volum de repere din istoria rromilor, ediții bilingve din creația autorilor Anton Pann și Valerică Stănescu, un volum despre deportarea rromilor în Transnistria ș.a.).

Să notăm, de asemenea, reeditarea și finanțarea periodică de către Minister, în intervalul 1998–2005, a celor două manuale școlare de limba și literatura rromani, apărute în anii 1995 (1996) și 1998.

### **15. „Hrană în școli”**

Programul a demarat, de fapt, din septembrie 2002, ca „Laptele și cornul”, în învățământul primar, în urma intenselor demersuri întreprinse de Ministerul Educației – Direcția de Învățământ în Limbile Minorităților Naționale împreună cu organizații interguvernamentale, guvernamentale ori ale societății civile, îndeosebi UNICEF (din 1998) și organizația Salvați Copiii (1999), mai cu seamă din octombrie 1999, prin numeroase apeluri adresate forurilor guvernamentale cu drept de decizie. Guvernul a extins, din septembrie 2004, și în sistemul de învățământ preprimar acordarea unei gustări gratuite tuturor copiilor – rromi și nerromi. Din anul 2007, meniul acordat copiilor de grădiniță și elevilor din ciclul primar a fost îmbunătățit.

### **16. Programul de recuperare „Grădiniță estivală premergătoare clasei I”**

Timidele inițiative din intervalul 1990–1999 legate de grădinițele „în familie, între rude” au constituit germenii unui program pe care *Gheorghe Sarău*, din cadrul Direcției Generale de Învățământ în Limbile Minorităților, l-a gândit, ca proiect, în anul 2001 și l-a testat, împreună cu *Filip Stanciu* și cu alți specialiști din Institutul de Științe ale Educației, în cadrul proiectului „Start bun pentru școală”, derulat în parteneriat cu UNICEF, Romani CRISS și Inspectoratul Școlar Județean Vrancea – la Panciu – pentru o grupă de 25 de elevi preșcolari rromi.

„Grădinița estivală premergătoare clasei I” a demonstrat viabilitatea unei astfel de soluții alternative de „recuperare” la nivelul învățământului preșcolar. Astfel, în decurs de trei săptămâni, în lunile august – septembrie 2001, copiii rromi din acest proiect (care nu au frecventat niciodată sistemul de învățământ preprimar) au putut recupera, sub îndrumarea unei educatoare și a unei învățătoare, achizițiile ce se configurează în mod normal în învățământul preprimar, îndeosebi cele care privesc socializarea, viața în viața comunitate școlare, deprinderile de bază esențiale (activități alternate de ascultare și de formularea de răspunsuri, mânăuirea instrumentelor de scris/desenat și de colorat, muncă individuală și activități în grup ș.a.).

Proiectul s-a bucurat și de o componentă de monitorizare – pe durata clasei I – asigurată de Institutul de Științe ale Educației, prilej cu care elevii rromi beneficiari ai grădiniței estivale au demonstrat o foarte bună integrare în mediul școlar și consecvență în procesul educativ școlar din toate punctele de vedere (nivel de achiziții, norme de conduită ș.a.).

### 17. Segregări – desegregări

În intervalul **1999–2003**, fenomenul segregării rromilor a continuat să se manifeste în spațiul școlar (atât în unități de învățământ cu predarea în limba română, cât și în cele cu predare în limba maghiară), iar organizațiile neguvernamentale, rrome și nerrome, au semnalat atitudini punctuale de acest tip Ministerului Educației.

Ministerul nu a emis în acest interval niciun act normativ prin care să studieze și să stopeze tendințele de segregare, pornind de la realitatea că **de la nivel central nu existaseră niciodată recomandări de segregare** și, de asemenea, de la faptul că în România *nu exista situația din alte țări, unde segregarea copiilor rromi de ceilalți se făcea la intrarea în clasa I, prin testarea tendențioasă a copiilor rromi și dirijarea lor spre învățământul special* (practici în Bulgaria, Cehia, Croația, Slovacia, Ungaria etc.).

La acestea se mai adăuga faptul că, în România, într-adevăr, nu existase niciodată o astfel de politică de segregare, cum a existat, ca politică de stat, de pildă, în Bulgaria (datând din anul 1968, rromii rămânând segregăți în mahalale și cartiere, în care s-au construit școli, farmacii, dispensare, alte instituții ale statului).

Între anii **2000–2004**, OSI Budapesta a inițiat programe de desegregare a rromilor la nivel școlar, îndeosebi pentru Bulgaria și Ungaria, cu participarea organizațiilor rrome și a structurilor guvernamentale din aceste țări, iar pentru România a finanțat publicarea unui studiu menit să radiografeze fenomenul segregării în spațiul școlar (v. Mihai Surdu, *Segregarea rromilor în educație. Distanță fizică sau socială?* Craiova: Editura Arves, 2003).

În anii **2003–2004**, organizațiile rrome din România își intensifică activitatea de a identifica, a instrumenta și a semnală Ministerului Educației cazurile de segregare a copiilor rromi în grădinițe și școli.

Astfel, în perioada **28 februarie – 1 martie 2003**, cu prilejul unui seminar cu organizațiile rrome desfășurat la CRCR (Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Rromi) Cluj-Napoca, organizațiile rrome „Șanse Egale” (Sălaj) și Romani CRISS (București) au prezentat cazul grav de segregare a copiilor rromi de ceilalți copii din Școala Cehei - Pusta (județul Sălaj), de față fiind și delegatul Ministerului Educației și Cercetării (d-l Gheorghe Sarău), respectiv al Reprezentanței UNICEF în România (d-l Eugen Crai).

Organizația Romani CRISS a instrumentat acest caz și l-a prezentat Ministerului Educației și Cercetării în luna **martie 2003**, iar Ministerul a cerut Inspectoratului Școlar Județean Sălaj soluționarea de urgență a cazului, cu consultarea comunității rrome și a organizațiilor rrome din județ.

Pe de altă parte, Romani CRISS și alte organizații rrome au cerut Ministerului, în decursul anilor 2003 și 2004, să emită un document prin care să se interzică noi segregări în spațiul școlar, respectiv să se procedeze la desegregarea claselor segregate deja.

În anul școlar **2003/2004**, Ministerul Educației și Cercetării – prin Direcția Învățământ Preuniversitar, Unitatea de Implementare a Programului PHARE și Direcția Învățământ în Limbile Minorităților Naționale – a constatat, cu ocazia vizitelor de monitorizare a unor școli cuprinse în 10 județe din valul I al Programului educațional PHARE, derulat pentru categorii defavorizate de elevi, că, într-adevăr, există grupe, clase și școli segregate, în care copiii rromi sunt separați de ceilalți copii, români sau maghiari (la vremea aceea, s-au depistat cazuri la Geoagiu – jud. Hunedoara, la Șc. nr. 12 Pata Rât – Cluj-Napoca, în județul Vaslui etc.).

În luna **aprilie 2004**, cu concursul reprezentanților rromi și nerromi din cadrul Comitetului Național de Sprijin al Ministerului în derularea Programului PHARE, cu participarea membrilor Unității de Implementare PHARE a Ministerului, cu cercetători și experți rromi și nerromi, se elaborează textul unei *Notificări*, ce avea ca scop radiografierea fenomenului de segregare în grădinițe și școli și stoparea

acestui. În acest scop, se emite, la nivel de secretar de stat, **Notificarea nr. 29 323/20.04.2004**, care, din păcate, a fost parțial derulată și aplicată.

Deși **Notificarea** avea ca un prim termen scadent data **28 mai 2004** – când ISJ-urile ar fi trebuit să trimită la DGIP câte „o informare privind dimensiunea segregării la nivelul fiecărui județ”, cu completarea unui tabel din anexa **Notificării**, precum și un „plan de măsuri inițiat în vederea eradicării acestui fenomen” –, ISJ-urile nu s-au conformat în totalitate, iar Ministerul s-a dovedit a fi în incapacitatea de a gestiona și de a interzice segregarea rromilor, respectiv de a monitoriza procesul de desegregare.

Dar cauza principală a constituit-o însă faptul că **Notificarea**, **nefiind un Ordin**, a fost percepută de către administratorii școlari, la nivelul inspectorilor școlari generali, al directorilor de școli, al învățătorilor și al diriginților, ca o simplă recomandare, nu ca un ordin, încă de la emiterea ei și până la apariția Ordinului MECT din anul 2007 (a se vedea, de pildă, articolele din presa bihoreană din anul 2006).

Evident, ar fi fost pe deplin necesare emiterea cu mult timp înainte a unui **Ordin** și urmărirea aplicării lui cu fermitate, ceea ce ar fi soluționat multe dintre problemele privind segregarea rromilor în educație.

Acest lucru avea să se întâmple, însă, **după patru ani**, în anul **2007**, prin stăruința și lobby-ul făcut de Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul, de Organizația PER, organizațiile rrome Romani CRISS, Amare Rromentza, Centrul de Studii Rome al Universității București, OSI Budapesta, CRCR Cluj-Napoca ș.a., prin emiterea Ordinului 1540/19.07.2007.

După iulie **2007**, Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, prin Direcția Învățământ Pre-universitar – UIP PHARE și Direcția Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul, a solicitat Inspectoratelor Școlare Județene prezentarea situațiilor de segregare existente în fiecare județ, însoțite de planuri de desegregare, în vederea analizării și a formulării de recomandări. Astfel de solicitări, cum vom vedea, au fost adresate și în anii următori inspectoratelor școlare (vezi nota 9).

## **18. Statistici privind participarea școlară a elevilor cu identitate romă asumată, în intervalul 1999–2007**

Cu excepția statisticii din anul 1990, întocmită de Minister prin străduința primei inspectoare pentru rromi, Ina Radu, până în toamna anului 1998 Ministerul nu a mai realizat statistici exclusiv pentru rromii din sistemul de învățământ. În decembrie 1998, Direcția Învățământ în Limbile Minorităților, la inițiativa noului inspector pentru limba rromani, Gheorghe Sarău, colectează – cu concursul inspectoratelor școlare județene – datele privind participarea școlară a rromilor, într-un „Anuar” al învățământului pentru rromi, care, în varianta sa publicată pe pagina web a Ministerului, a reunit informații inedite privitoare la: numărul de elevi rromi raportat la numărul celorlalți elevi existent în unitățile școlare, cadrele didactice rrome existente în sistemul de învățământ, profesorii de limba rromani, studenții rromi admiși în baza măsurilor afirmative promovate de Minister în facultăți, o listă cu ONG-urile și liderii rromi care sprijineau învățământul pentru rromi, un scurt istoric al învățământului pentru rromi, tipul de proiecte de școlarizare inițiate la nivel local, numărul de elevi rromi care au optat pentru studiul limbii materne rromani ș.a.

Acest tip de colectare de date nu avea ca obiectiv întocmirea unei statistici generale, în scopul cunoașterii la nivel de țară a numărului exact de elevi rromi pe fiecare ciclu de învățământ, ci, mai degrabă, avea caracter de documentare internă ori constituia pentru ONG-urile ce doreau să demareze proiecte de școlarizare pentru rromi un prim punct de plecare în orientarea acestora.

Colectarea datelor de acest tip a continuat și în anii următori după același chestionar, dar, din păcate, nu s-au elaborat tabele care să sintetizeze aceste date. Astfel, datele și informațiile au fost publicate ca atare pe suport electronic într-un *Buletin informativ - interactiv privind învățământul pentru rromi* – întocmit de inspectorul pentru limba rromani, Gheorghe Sarău – ce a fost stocat pe pagina web a Ministerului (18 numere numai în perioada octombrie 1999 – iunie 2001).

După cum se desprinde din cele de mai sus, este de constatat faptul că datele și informațiile de tip statistic au fost puse la dispoziția Ministerului în exclusivitate de către Inspectoratele Școlare Județene, cu concursul inspectorilor pentru școlarizarea rromilor.

Cât privește consemnarea identității rrome a elevilor, aceasta s-a făcut îndeobște pe criteriul liberei declarații, ceea ce – este lesne de înțeles – presupune o acceptare circumspectă a veridicității acestor date. Este cunoscută realitatea că asumarea identității de către o persoană este o chestiune deosebit de sensibilă, care depinde de mai mulți factori. Mai cu seamă în mediul școlar cu copii declinarea identității rrome este în funcție de: cine întreabă?, când întreabă?, cum întreabă?, în ce scop întreabă?, pe ce ton întreabă?, în prezența cui se întreabă?, contextul în care se întreabă? ș.a.

De multe ori, statisticile au fost întocmite „prin observare”, de către directori și diriginți, fără a se chestiona elevii, pe baza informațiilor pe care le aveau despre familiile elevilor. Oricum, analizând primul



tabel întrucâtva extins, realizat la finele anului școlar 2002/2003, în iunie 2003, constatăm o mare diversitate în furnizarea datelor. Dacă unele județe au procedat cu multă parcimonie în „dozarea” datelor (de ex., ISJ Botoșani, care prezintă cea mai mică cifră de preșcolari și elevi rromi la nivel de județ!), altele au dovedit o suspectă „generozitate” (de pildă, ISJ Vaslui, care inserează date disproporționate față de celelalte județe, dar care, se pare – lăsând la o parte o anumită exagerare – se apropie, totuși, de cifrele reale).

În același timp, la nivel general, datele par suspect de mari la nivel preșcolar, plasându-se la nivelul a 3,15% în raport cu ponderea de elevi la ciclul gimnazial, de pildă (4,51%).

Conexând cu datele existente pentru anul 1990 (când, se pare, inspectoratele școlare județene raportau cu o mai mare atenție datele), numărul de elevi rromi a crescut sensibil, de la 109.325 la 158.128 de elevi (preșcolari, elevi, liceeni), ceea ce înseamnă, la nivelul lunii iunie 2003, 3,5% din numărul total de elevi (români și de alte etnii, inclusiv cea rromă) care frecventau învățământul preuniversitar românesc (indiferent, deci, de limba de predare). De remarcat este și faptul că învățământul cu predarea în limba maghiară se ridică la aproximativ 170.000 de elevi.

Pe de altă parte, raportând procentual numărul de elevi rromi la numărul general de elevi, pe fiecare județ, constatăm, în anul școlar 2002/2003, o mare diferență de la un județ la altul (de cele mai multe ori județele au fost foarte circumspecte în a prezenta numărul real al elevilor rromi, care, în realitate, se pare că este mult mai mare decât cel comunicat la Minister), ceea ce ne determină să presupunem că numărul acestora se plasează abia la o treime din cel real (probabil numărul real este de aproape 500.000).

Cât privește numărul de elevi rromi care au optat pentru studierea curriculumului adițional rrom – compus din cele 3–4 ore săptămânale de limba și literatura rromani la nivelul claselor I – a XII-a, respectiv din ora de istoria și tradițiile rromilor prevăzută la clasele a VI-a și a VII-a) – se înregistrează o pondere de 9,92% din numărul de elevi rromi care frecventează școala (adică 15.807 din 158.128 de elevi). Se observă, totodată, că din numărul de 15.807 elevi, 889 de elevi rromi au ales și disciplina de studiu istoria și tradițiile rromilor, alături de limba maternă rromani.

Dacă vom analiza gradul de cunoaștere a limbii rromani de către elevii rromi din segmentul statistic de 158.128, vom constata că, procentual, situația nu este cu mult diferită de cea de la nivelul anului 1990 (în 1990 62,7% dintre elevii rromi care frecventau școala erau vorbitori de limbă rromani, iar în 2003 elevii rromi din sistemul educațional vorbeau această limbă în proporție de 50,77%). Raportat la populația totală de rromi, este de presupus ca procentul general de vorbitori ai limbii rromani să fie cu mult mai mare, căci aici se adaugă, în mod necesar, și familiile elevilor rromi (frații, părinții, unchii, mătușile, bunicii etc.).

## B. Măsurile și direcțiile strategice inițiate de Minister în context și cu finanțare europeană

**Megaprogramul educațional PHARE al MECT**, adresat accesului la educație al categoriilor dezavantajate, cu accent pe școlarizarea copiilor rromi (între septembrie 2002 – noiembrie 2007 s-a desfășurat în două valuri, din ianuarie 2006 s-a derulat ca val III, până în noiembrie 2007, iar în perioada 2007–2009 cunoaște o ultimă fază, ca val IV, astfel:

- **valul I (PHARE 2001, 8,33 mil. EUR): septembrie 2002–2004.** Programul a cuprins 74 de școli și grădinițe cu populație școlară preponderent rromă din municipiul București – sector 5 și din **9 județe** (Arad, Buzău, Călărași, Cluj, Dâmbovița, Galați, Giurgiu, Hunedoara, Vaslui).
- **valul II (PHARE 2003, 11,33 mil. EUR): octombrie 2004 – martie 2007.** Programul a fost extins în alte 116 unități școlare din **12 județe noi** (Alba, Bacău, Brăila, Covasna, Harghita, Ialomița, Iași, Maramureș, Mureș, Neamț, Sibiu, Vâlcea) și în 8 școli-resursă din 3 județe din vechiul program (Arad, Cluj și Dâmbovița).
- **valul III (PHARE 2004, 5 mil. EUR): 16 ianuarie 2006 – noiembrie 2007.** Programul cuprinde unități școlare din **20 de județe noi** (Argeș, Bihor, Bistrița, Botoșani, Brașov, Caraș Severin, Constanța, Dolj, Gorj, Ilfov, Mehedinți, Olt, Prahova, Sălaj, Satu Mare, Suceava, Teleorman, Timiș, Tulcea, Vrancea) și **7 unități școlare din valul I** (București – sector 5, Buzău, Călărași, Galați, Giurgiu, Hunedoara, Vaslui).
- **valul IV (PHARE 2005, 9,33 mil. EUR): 2007–2009**, dintre cele 27 de județe din valul III, doar cele care au câștigat competiția de proiecte (la nivel de țară, doar 5 județe nu au fost cooptate în megaprogram).



Megaprogramul a conținut, în general, activități educaționale în favoarea copiilor rromi și a rromilor, a altor categorii de copii defavorizați, de tipul:

**1. Acordarea, în perioada sept. 2003–2007, a unui număr de 55 de burse unor tineri rromi** din comunitățile rome din cele 10 județe ale valului I al Programului în care existau școli cu elevi rromi, pentru a se forma, ca institutori – limba rromani, la Colegiul de învățământ deschis la distanță CREDIS – Universitatea din București. Din anul universitar 2006/2007 s-au alocat pentru o astfel de formare alte 38 de locuri la UBB Cluj-Napoca, iar din anul universitar 2007/2008 – alte 20 de noi locuri, de asemenea la UBB Cluj-Napoca.

**2. Încadrarea în învățământ a tinerilor rromi din comunitățile cu școli în proiect (ca profesori necalificați în curs de calificare) pentru predarea curriculumului adițional rrom** (limba rromani și/ sau istoria și tradițiile rromilor, la nivelul celor 3–4 ore săptămânale), dintre cei pregătiți la CREDIS și UBB Cluj-Napoca.

**3. Formarea, încadrarea și menținerea mediatorilor școlari rromi** pregătiți în diferite valuri ale megaprogramului educațional PHARE

Deși funcționa în sistemul educațional, în mod artizanal și fără un statut bine determinat, mediatorul școlar avea să ajungă în atenția autorităților educaționale abia în anul 2000, când încep să apară inițiative legislative menite să confere mediatorului școlar un oarecare statut. În plan extern, *Recomandarea nr. 4/2000* a Consiliului de miniștri ai educației al Consiliului Europei menționa și necesitatea existenței mediatorilor școlari în unitățile de învățământ cu elevi rromi, iar în România legislația era suplinită de două inițiative normative: **1. Fișa de lucru a mediatorului școlar rrom**, elaborată de inspectorii pentru problemele educaționale ale rromilor în martie 2000, la Tulcea, cu dirijarea procesului de concepere a fișei de către facilitatoarele *Lili Eigel și Mariana Buceanu*. **2. Fișa de lucru a mediatorului școlar rrom**, elaborată de CEDU 2000+, împreună cu cadrele didactice participante la seminarul din iulie 2000 la Sinaia, având la bază fișa concepută de inspectorii rromi.

În perioada 2000–2001, cu prilejul scrierii termenilor de referință ai megaproiectului educațional PHARE pentru categorii dezavantajate de elevi, cu focalizare pe rromi, s-a elaborat de către MECT și s-a introdus în COR (*Clasificarea ocupațiilor din România*), cu începere din 2001, funcția didactică auxiliară de **mediator școlar** (persoanele contractate în proiectul PHARE derulat de MECT pentru înscrierea în COR au fost prof. *Ionel Chera* și prof. *Marian Preda*).

De menționat că legislația care a reglementat, în intervalul 2001–2011, activitatea mediatorului școlar (cf. COR: *Mediator școlar, Subgrupa majoră 33, Grupa minoră 334, Grupa de bază 3340, Nivel de instruire: 3, cu studii medii sau postliceale*) a fost susținută de o serie de acte normative succesive.

Dacă fișa de lucru a mediatorului școlar, elaborată și aprobată în anul 2000, răspundea mai mult realității școlare din perioada anterioară (1990–1999), fișele ulterioare cu atribuțiuni ale mediatorilor școlari, din intervalul 2001–2007, aveau să fie mult mai cuprinzătoare.

Pentru reglementarea statutului mediatorilor școlari, Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului a emis *Ordinul MECT nr. 1539/19.07.2007 privind normele de încadrare și de activitate ale mediatorului școlar* (publicat în Monitorul Oficial al României nr. 670/01.10.2007) și, cu toate acestea, în rețeaua de învățământ se constatau atitudini ezitante în ceea ce privește identificarea, transformarea ori crearea de posturi pentru mediatorii școlari, care au fost încadrați și remunerați după cum urmează:

- a. În cadrul Programului educațional PHARE al MECT, care i-a pregătit pe mediatori și i-a format, cu remunerații din program (doar pe durata de derulare a proiectului în județ, în perioada 2003–2009, variind între 12 și 18 luni);
- b. În contextul strategiilor județene conexe la Programul educațional PHARE al MECT (după încheierea perioadei inițiale de derulare a Programului sau, ca extensii ale Programului în alte localități, în timpul derulării acestuia), cu încadrarea și remunerarea mediatorilor școlari oferită cu sprijinul CJRAE (Centrul Județean/al Municipiului București de Resurse și de Asistență Educațională) și al autorităților locale (de ex.: Consiliul Județean/Primăriei/alte resurse județene/locale) – Anexa 1, Metodologie, art. 2, lit. a);
- c. În baza colaborării dintre Inspectoratul Școlar Județean/al Municipiului București și CJRAE – în județele în care acestea s-au înființat – în conformitate cu strategiile județene elaborate în spiritul Programului educațional PHARE al MECT (după încheierea perioadei inițiale de derulare a Programului), cu remunerare acordată de Consiliul Județean – Anexa 1, Metodologie, art. 2, lit. b);

- d. În contextul OMECT nr. 1539/19.07. 2007, prin angajarea mediatorilor școlari și finanțarea acestora, în baza Hotărârii Consiliului Local/Județean emisă în acest sens, de către Consiliul Local/Județean de care aparține unitatea școlară pentru care se asigură servicii de mediere școlară – Anexa 1, Metodologie, art. 2, lit. c);
- e. Cu finanțare acordată de ONG-uri și de grupuri locale de inițiativă, în baza colaborării acestora cu CJRAE și ISJ/ISMB – Anexa 1, Metodologie, art. 2, lit. d);
- f. Autoritățile locale (Consiliul Județean/Consiliile Locale, CJRAE – în județele în care acestea deja ființează –, alte instituții locale etc.) au putut și pot încadra și remunera mediatorii școlari, conform art. 7 din *Normele de încadrare, activitate și salarizare a mediatorului școlar* (Anexa 2 a Ordinului MECT nr. 1539/19.07.2007).

**Cât privește formarea mediatorilor școlari rromi (în perioada 2003 - 2007)**, pregătirea lor s-a făcut în trei situații:

**A.** În cadrul Programului PHARE al MECT pentru categorii dezavantajate de elevi, cu focalizare pe rromi (septembrie 2002 – februarie 2010), după cum urmează:

- **9 septembrie 2004** – Lansarea primei promoții de **73** de mediatorii școlari formați în valul I, cu granturi PHARE 2001 oferite municipiului București și altor 9 județe: AR, BZ, CJ, CL, DB, GL, GR, HD, VS. Ceremonia a fost organizată de MECT la Târgoviște;

- **2006** – Un lot de alți **95** de mediatorii școlari au fost pregătiți în valul II, cu granturi PHARE 2003 (în 12 județe noi: AB, BC, BR, CV, HR, IL, IS, MM, MS, NT, SB, VL, plus 3 vechi – CJ, AR, DB);

- **2007** – un lot de alți **270** de mediatorii școlari s-au înscris pentru cursuri de formare în valul III, cu granturi PHARE 2005, dintre care au rămas în program **249** (provenind din 19 județe, din care 14 județe noi – AG, BH, BN, BV, CS, GJ, MH, PH, SM, SJ, TL, TM, TR, VN, și 5 județe vechi – BZ, GL, GR, HD, VS).

Este de remarcat și faptul că deși 6 județe – BT, DJ, CT, IF, OT, SV – nu au fost cooptate în Programul PHARE, ele au primit, totuși, granturi pentru realizarea – în spiritul acestui program – a trei activități ale strategiei județene, între care și formarea mediatorilor școlari.

**Mediatorii școlari din primele valuri ale Programului PHARE** au fost selectați din rândul rromilor cu cel puțin 8 clase generale absolvite (deși au fost acceptați și câțiva cu mai puține studii, dar în curs de completare la „A Doua Șansă”), al absolvenților de liceu și chiar din rândul studenților rromi. Această **primă „formare de necesitate”** – pe durata derulării programului în județele de reședință ale mediatorilor școlari – s-a realizat cu concursul Colegiului Național Pedagogic „Gheorghe Lazăr” din Cluj-Napoca, în cadrul celor trei valuri ale megaprogramului educațional PHARE.

**B.** În anul **2006**, organizația Amare Rromentza a inițiat pregătirea, în cadrul unui curs de formare (Sinaia, august 2006), a **20** de mediatorii școlari rromi proveniți din 5 județe – BC, BZ, CL, CJ, IȘ – astfel încât aceștia, pe lângă activitatea de mediere școlară, să desfășoare și activități de asistență educațională. Cei mai mulți dintre ei lucrau ori lucraseră în Programul PHARE și rămăseseră fără remunerații după încetarea oficială a acestuia în județele respective.

**C.** În anul **2007**, în afara mediatorilor școlari pregătiți de MECT pentru necesitățile Programului PHARE, Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul din cadrul MECT a format, de asemenea, noi mediatorii școlari rromi, după cum urmează:

- **64** de mediatorii rromi pregătiți de DGILMRP, în noiembrie 2007;

- **115** mediatorii rromi formați de DGILMRP, în decembrie 2007, în parteneriat cu ANR (Agenția Națională pentru Romi).

**Configurația efectivelor de mediatorii școlari în perioada 2004–2008** se prezintă astfel:

**I. Mediatorii pregătiți în Programele PHARE (2001, 2003, 2005):**

Astfel, au fost formați **417** mediatorii școlari rromi, după cum urmează:

- 73 de mediatorii pregătiți în PHARE 2001 [2004];

- 95 de mediatorii pregătiți în PHARE 2003 [2006];

- 249 de mediatorii pregătiți în PHARE 2005 [2007].

**II. Alte contingente de mediatorii.** În afara celor **417** mediatorii școlari din Programul PHARE, au mai fost pregătite următoarele contingente de mediatorii școlari rromi:

- **20** de mediatorii formați de organizația Amare Rromentza, în anul 2006;

- **179** de mediatorii școlari pregătiți de DGILMRP – MECT și de partenerul său ANR în anul 2007.



**4. Formarea cadrelor didactice nerrome și rrome care lucrează cu copiii rromi și a inspectorilor rromi și nerromi** (în cadrul activităților planificate în program), cu preponderență din perspectiva educației incluzive și a metodelor activ-participative.

**5. Oferirea de cursuri de recuperare școlară comunității rrome, pentru copii, tineri și adulți, în cadrul școlilor din Program** (îndeosebi de alfabetizare și/sau de completare a claselor primare, respectiv a claselor gimnaziale). În unele situații, componenta a fost însoțită și de profesionalizare, și anume de însușirea unei ocupații sau meserii, prin Programul „A Doua Șansă”, adoptat de MEdC în 6 oct. 2005, prin Ordinul nr. 5160, testat în anul școlar 2005/2006 în județele în care se desfășura Programul PHARE „Acces la educație al grupurilor dezavantajate”, apoi continuat și extins în anii școlari 2006/2007 și 2007/2008, pentru nivelul claselor a V-a – a X-a. Programul „A doua șansă pentru învățământul primar” reprezintă, de fapt, o continuare și o completare a „Programului de combatere a marginalizării și excluderii sociale și profesionale a tinerilor care au abandonat învățământul obligatoriu și nu au dobândit competențele minime necesare ocupării unui loc de muncă”, derulat anterior (între 1999 și martie 2003) de către Ministerul Educației și de inițiatorul programului, CEDU 2000+, în baza mai multor ordine ale ministrului (OMEN nr. 4231/18.08.1999, nr. 4615/06.09.2004 ș.a.).

Proiectul a fost repede multiplicat de școli, nu numai în cadrul megaprogramului PHARE pentru elevii din categorii defavorizate (încheiat în anul 2009), dar și în continuare, fiind, așadar, validat de Minister ca formă de recuperare la nivel preșcolar și școlar, dar recomandat, ca o soluție extremă, doar în cazul acelor copii care, din diferite motive, nu au frecventat sau au abandonat școala cu cel puțin patru ani înainte.

**6. Continuarea și extinderea structurilor de instruire a preșcolarilor rromi care nu au frecventat învățământul preșcolar în cadrul unor grădinițe estivale premergătoare școlii** (3–4 săptămâni, în lunile august–septembrie, înainte de începerea clasei I).

**7. Organizarea de „școli ale mamelor rrome” în comunitățile rrome din vecinătatea școlilor din proiect.**

**8. Elaborarea de materiale educaționale** (unele bilingve, cu text român și rrom) pentru preșcolarii și elevii ciclului primar, dar și manuale - ghiduri pentru cursanții și profesorii de la „A Doua Șansă”, la limba rromani și la toate disciplinele studiate.

**9. Asigurarea unei modeste componente de reabilitare a spațiului școlar** (părți din școală, clase, dependințe, grupuri sanitare, aducțiune apă) și de dotări (mobilier, material didactic, aparatură, mașini-unelte, după caz, mijloc de transport pentru elevi ș.a.), de cele mai multe ori prin atragerea primăriilor în asigurarea de dotări complementare ș.a.

## **C. Măsurile și direcții strategice inițiate de Ministerul Educației și Cercetării (MEdC) în cadrul Parteneriatului strategic special cu Reprezentanța UNICEF în România**

Ministerul a structurat, între anii 2001–2007, în parteneriat și cu finanțarea acordată de UNICEF, o serie de programe ce au vizat:

**1. Editarea de materiale educaționale de limba și istoria rromilor sau care privesc școlarizarea copiilor rromi:** un dicționar român-rrom, casete de pilde și povestiri rrome, trei casete de istoria rromilor – în limbile rromani, română și maghiară, un manual de istoria și tradițiile rromilor pentru profesorii care predau această limbă, un vocabular trilingv ilustrat în limbile rromani, română și maghiară pentru preșcolarii și școlarii rromi de clasa I și pentru educatoarele și învățătorii acestora, un manual de alfabetizare în limba rromani, un volum pe tematică educațională rromă ce avea să marcheze trei ani de la structurarea parteneriatului dintre MECT și UNICEF în domeniul școlarizării rromilor, literatură pentru copii și tineri (*Legile șatrei, Despre învățatură*) axată pe legile și tradițiile rromilor, un studiu privind participarea copiilor rromi la procesul educațional, o cărticică în versuri (în limbile

romani, română și maghiară) destinată școlarilor romi de clasa I care nu au frecventat grădinița, un volum cu *Repere* din istoria romilor, o carte bilingvă cu mărturiile de la Bug ale supraviețuitorilor romi (cu destinație școlară) etc.;

**2. Acordarea de burse pentru tinerii romi care predau limba romani în școli**, în scopul finalizării de către aceștia – în paralel cu activitatea lor didactică din școală – a studiilor universitare de instituții – profesori de limba romani, prin forma de învățământ deschis la distanță la CREDIS – Universitatea din București. Astfel, pe lângă bursele acordate de diferiți sponsori în perioada 2000–2002 (30 de burse oferite de CEDU 2000+, alte 11 burse oferite de OSI Budapesta, 9 burse acordate de CRCR Cluj-Napoca, 2 burse oferite de Biserica Creștină Baptistă „Providența” – Școala Rut, o bursă acordată de Asociația Umanitară „NOROC” din Tulcea, o bursă dată de Organizația Caritas din Satu Mare etc.), Reprezentanța UNICEF în România a preluat din anul 2002 și a finanțat, până în iulie 2005, câte 90–170 de burse anual pentru tinerii romi studenți la IDD – Departamentul CREDIS al Universității din București. Cum se știe, cursanții romi la CREDIS au activat, în paralel, ca profesori de limba romani sau/și de istoria și tradițiile romilor în școlile aflate în comunitățile lor de reședință. Ulterior, din anul universitar 2005/2006, în cadrul Programului pentru Învățământul Rural (PIR) au fost admiși și 50 de cursanți romi, ca bursieri, din anul univ. 2005/2006 Programul PHARE al MEdC a finanțat 55 de bursieri să se formeze la CREDIS, iar din anul univ. 2006/2007 alți 38 de bursieri au fost repartizați spre formarea de învățători romi la UBB Cluj-Napoca și, din anul univ. 2007/2008, tot aici, alți 20 de cursanți – cum s-a mai arătat anterior, tangențial.

**3. Continuarea formării, în fiecare vară, a câte 45–55 de cursanți romi în cadrul școlilor de vară de limba și istoria romilor**, care să fie apti să predea limba și istoria romilor în învățământ (3–4 ore săptămânale/clasă de limba și literatura romani, respectiv o oră de istoria și tradițiile romilor la clasele a VI-a și a VII-a). Reprezentanța UNICEF a finanțat 8 școli de vară (în perioada 2001–2007; în 2002: două școli), una a fost finanțată de Guvern (1999), alta de Minister (2000), totalizând astfel peste 500 de tineri romi care au fost pregătiți în acest scop.

**4. Organizarea de către MEdC și UNICEF a unei conferințe naționale**, în luna octombrie 2003, cu finanțarea UNICEF, care a marcat și trei ani de colaborare între acestea în profilul educației pentru romi, în scopul „armonizării” rețelelor educaționale locale (rețeaua de inspectori pentru romi, rețeaua de metodiști romi, rețeaua de BJR-iști romi – experții romi din structura Prefecturilor –, rețeaua de studenți romi – îndeosebi cea a studenților la distanță care și predau, în paralel, în învățământ, curriculumul adițional rom ori sunt educatori ori învățători –, rețeaua de mediatori școlari romi, rețeaua de ONG-uri rrome și nerrome care sprijină învățământul pentru romi, rețeaua de voluntari romi, elevi și studenți, care întreprind în familiile rrome activități ușoare în profil educațional/alfabetizare/asistare școlară a elevilor mai mici etc.). O evaluare a beneficiilor programelor derulate de UNICEF cu Ministerul Educației, între 2001 și 2007, s-a făcut, de asemenea, în decembrie 2007, la Brașov, cu aportul inspectorilor pentru școlarizarea romilor.

**5. Continuarea programului ZEP** (Zone Prioritare de Educație – Giurgiu) și preluarea de către Minister a rezultatelor acestuia (programele școlare validate în parteneriatul cu Institutul de Științe ale Educației etc.).

**6. Testarea, în anul 2001, în cadrul unui program-pilot, a grădiniței „estivale” premergătoare clasei I**, împreună cu Institutul de Științe ale Educației, Reprezentanța UNICEF (care a asigurat și finanțarea) și Romani CRISS, un program care a fost acceptat ca structură de „recuperare la nivel preșcolar” și preluat în megaproiectul educațional PHARE al MEdC, dar și „imitat”, anual, de școli și inspectorate. Copiii preșcolari romi (uneori și nerromi) care nu au frecventat învățământul preșcolar sunt ajutați, pe plan local, în decursul a trei-patru săptămâni premergătoare clasei I, să recupereze cunoștințele pe care ar fi trebuit să le posede la terminarea ciclului preșcolar și să dobândească/să exerseze deprinderile necesare la școală.

**7. Demararea, din anul 2004, a Programului național de formare a cadrelor didactice nerrome care lucrează cu copiii romi (PNFCDNrLCR)**, la inițiativa Ministerului Educației și Cercetării și a organizației Salvați Copiii, cu parteneriatul și sprijinul financiar asigurat preponderent de Reprezentanța UNICEF în România (anual, 10–12 stagii) și de Biroul Regional PER (Proiectul pentru Relații Etnice – SUA,



biroul din Tg-Mureș), anual 3 stagii – finanțate, uneori, în parteneriat cu DRI (Departamentul pentru Relații Interetnice al Guvernului României). În acest program, câte 450 de cadre didactice nerrome care predau la clase și școli cu cel puțin 25–35% elevi rromi s-au format în anii calendaristici 2004 și 2005, beneficiind de o formare compensatorie din perspectiva istoriei sociale a rromilor, a specificului cultural rrom, a mentalităților și a așteptărilor rromilor față de prestația școlară a acestora și, de asemenea, din punctul de vedere al comunicării în spațiul școlar cu elevi și părinți rromi etc. Programul s-a continuat și în vara anului 2006, ca un curs-examen, în scopul pregătirii și atestării a 150 de formatori naționali, rromi și nerromi, în „*romanipen* educațional” (câte 2–4/ județ), care, la nivel de județ, să pregătească alte cadre didactice nerrome din perspectiva *romanipenului* cu impact educațional.

#### **D. Măsurile și direcțiile strategice derulate de Ministerul Educației și Cercetării (MEdC) în cadrul colaborării permanente cu diferite organizații neguvernamentale, guvernamentale și interguvernamentale**

Pe lângă măsurile și direcțiile strategice concretizate în programele menționate, derulate de Minister sau în parteneriat cu UNICEF, Ministerul a beneficiat, din anul 1998 și până în 2007, de colaborarea cu peste 80 de instituții guvernamentale, neguvernamentale ori interguvernamentale, ca: CEDU 2000+ (care a dezvoltat în peste 300 de școli programe educaționale pentru rromi), CRCR Cluj-Napoca (care a excelat în producția de cărți în limba rromani sau privind rromii, asimilate ca materiale auxiliare școlare, și în formarea la nivel local a unora dintre profesorii rromi), Salvați Copiii, PER – Proiectul pentru Relații Etnice prin Biroul din Târgu-Mureș, Agenția de Monitorizare a Presei „Cațavencu” – în cadrul programului „Pași spre toleranță”, Partida Romilor, Agenția „Împreună”, organizația Amare Rromentza, Romani CRISS în mai multe proiecte permanente, Universitatea București – Colegiul CREDIS, OSI Budapesta, Programul PIR ș.a. Dintre toți partenerii, Reprezentanța UNICEF, Romani CRISS, PER Tg-Mureș, CEDU 2000+, CRCR Cluj-Napoca, Partida Romilor, Salvați Copiii și Institutul Intercultural Timișoara s-au detașat prin coerență și susținere permanentă (după criteriile numeric și valoric), mai ales în programe de formare a resurselor umane locale, rrome și nerrome, de susținere a proiectelor și a programelor destinate educației rromilor.

#### **E. Măsurile și direcțiile strategice ce au vizat participarea Ministerului Educației și Cercetării (MEdC) în cadrul programului est-european Deceniul de Incluziune al Rromilor (2005 - 2015)**

Dacă activitățile și măsurile strategice inițiate, derulate și validate cu consecvență de Minister în perioada 1990 - 2002 au fost „absorbite” și multiplicare în megaproiectul educațional PHARE al MEdC – demarat în septembrie 2002 –, în mod similar, toate activitățile educaționale pentru rromi ce și-au demonstrat utilitatea și eficiența (inclusiv cele din Strategia guvernamentală privind îmbunătățirea situației rromilor – aprobată prin HG 430/25.04.2001 și reînnoită prin HG 522/19.04.2006) s-au regăsit, într-o formă extinsă, la nivel național, în planul general de măsuri elaborat în contextul *Deceniului de Incluziune al Rromilor*, program finanțat parțial de filantropul George Soros (în domeniul educației, prin REF – OSI Budapesta), de Guvernul României (în secțiunea educație, din fondurile bugetare generale acordate MEdC) și de alți finanțatori.

## VI. Perioada actuală, 2008–2012, și direcțiile strategice ale Ministerului Educației Naționale privind învățământului pentru rromi

■ În scopul prevenirii părăsirii timpurii a școlii de către copiii rromi și pentru îmbunătățirea participării lor școlare (participare *fizică* – prin reducerea AAS [absenteismul școlar și abandonul școlar] – și *calitativă* – prin înregistrarea progresului școlar real în cazul fiecărui elev din această categorie), Ministerul Educației a întreprins mai multe programe, cum sunt:

**A. Pregătirea și cooptarea de resurse umane rrome în educație** care, prin prezența lor în unitățile de învățământ și în comunitatea rromă, au crescut motivația frecventării școlare de către rromi, și anume:

**1. mediatori școlari rromi** (de la cei 616 mediatori școlari formați între 2003 – dec. 2007, până în prezent au fost pregătiți **923 de mediatori școlari**, îndeosebi cu contribuțiile financiare ale Ministerului Educației în Programul PHARE, ale Agenției Naționale pentru Rromi și ale Reprezentanței UNICEF în România). În perioada 2005–2012, anual au funcționat în rețeaua școlară între 420 și 510 mediatori pentru școlarizarea rromilor (dintre care 85% rromi);

*O a doua etapă de pregătire a mediatorilor școlari, superioară, a avut ca scop obținerea de către unii dintre acești mediatori școlari a unui certificat, conform standardelor ocupaționale naționale.* În acest scop, furnizorul național de formare cooptat de Minister, Colegiul Național Pedagogic „Gheorghe Lazăr” din Cluj-Napoca, a reușit, în anul 2008, acreditarea cursului pentru certificarea mediatorilor școlari după standardele ocupaționale naționale și europene.

La stagiile de formare și de certificare derulate în anul 2008 s-au înscris 424 de mediatori școlari și au promovat 389, după cum urmează:

- din valul I PHARE 2001[2004]: 64 promovați, din 70 înscriși;
- din valul II PHARE 2003 [2006]: 98 promovați, din 109 înscriși (59 sunt absolvenți de liceu);
- din valul III PHARE 2005 [2007]: 227 promovați, din 245 înscriși (113 au studii liceale).

În iunie **2009**, MECTS, prin Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul, a format, în parteneriat cu Reprezentanța UNICEF în România, alți **60** de mediatori școlari, care lucau în școli, dar nu fuseseră încă pregătiți în acest scop, iar în perioadele 20–27 iunie **2010** și 1–7 august **2010**, în aceeași formulă au fost instruiți încă **120** de mediatori școlari (pe de o parte, mediatorii școlari care funcționau în sistemul școlar și nu urmaseră încă un curs de pregătire și, pe de alta, potențiali mediatori școlari, care urmau să lucreze în școli din septembrie 2010). Anul următor, **56** de mediatori școlari rromi noi au fost pregătiți în stagiul de formare organizat de MECTS, cu finanțarea și în parteneriat cu Reprezentanța UNICEF în România, în perioada 21–28 august **2011**, cărora li se adaugă alți **15** pregătiți de Pro Vocație și Sastipen, tot în 2011. Totodată, între 17 și 24 iunie 2012, Direcția Minorități din MECTS și Reprezentanța UNICEF au format alți 56 de mediatori școlari rromi.

În acest fel, putem vorbi despre existența, la nivel de țară, a **923 de mediatori școlari rromi formați de Minister și de partenerii săi** în intervalul **2003–2012**.

Tot aici pot fi încadrați și **mediatorii existenți în diferite proiecte pentru rromi derulate de partenerii MECTS la nivel local**, care, ca și cei din perioadele anterioare (1990–2000, 2001–2003), au fost remunerați de organizații ca Romani CRISS, Institutul Intercultural Timișoara, Salvați Copiii, Ovid Rom etc. De pildă, pe perioada grădinițelor estivale organizate de Salvați Copiii în anii 2009, 2010, 2011, cu fonduri structurale, au fost cooptați **55** de mediatori școlari rromi, iar în cadrul megaprogramului educațional „Toți la grădiniță, toți în clasa I!” – derulat de MECTS și Fundația Ruhama din Oradea, **420** de promotori locali au exercitat sarcini similare profesiei de mediator școlar în vara anului 2010 și în anul școlar 2010/2011.

În scopul soluționării aspectelor ce vizau angajarea mediatorilor școlari, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului a introdus în proiectul Legii educației naționale prevederile necesare, astfel încât aceștia să se constituie în personal didactic auxiliar, remunerabil de către sistemul educațional. Includerea lor în rândul personalului didactic auxiliar rezolvă problema remunerării, iar formarea mediatorilor se va face într-un context mai larg (pe lângă absolvenți ai secțiilor de asistență socială, vor exista



și mediatori din rândul absolvenților de liceu pedagogic, cu specializarea *mediator școlar*, absolvenți de liceu și, obligatoriu, ai unui curs de formare inițiat/recunoscut de MECTS, absolvenți ai altor cursuri acreditate conform standardelor naționale și europene). Ceea ce s-a și întâmplat, căci, în Legea educației naționale nr. 1/2011 se menționează că **mediatorul școlar trebuie să fie cel puțin absolvent de liceu cu bacalaureat**. Prin misiunea acestor resurse umane deosebit de importante în procesul educațional, mediatorii școlari rămân adevărate „instituții”, și nu simpli oameni de legătură între comunitate și școală.

**2. profesori de limba și literatura romani, de istoria și tradițiile rromilor** (în afară de cei aproximativ 600 pregătiți între 1990–2007, aveau să mai fie formați alți 500 în cadrul cursurilor de vară și de perfecționare din perioada 2008–2012, cu contribuțiile financiare ale Reprezentanței UNICEF în România și ale Ministerului Educației). Dintre aceștia, în sistemul educațional au funcționat, anual, între 460 și 530 de profesori de limba și istoria rromilor (din care 95% rromi).

**3. institutori și profesori pentru PIPP** (*pedagogia învățământului primar și preșcolar*), pregătiți de către Departamentul ID CREDIS al Universității din București. În afara celor 120 de institutori formați la Universitatea din București în perioada 2000–2005 (90% rromi), alți 160 au absolvit, între 2006–2008, studiile universitare ale acestei instituții de învățământ superior ca institutori – profesori de limba rromani (80% fiind rromi), iar între 2008 și 2010 alți 210 absolvenți (60% rromi) au realizat astfel de studii – dintre care 58 la Facultatea de Psihologie și Științele Educației din cadrul UBB Cluj-Napoca, cu noua specializare PIPP („pedagogia învățământului primar și preșcolar”, cu un curriculum nuanțat rrom, conferit de 4 discipline opționale).

**4. formarea de viitori profesori de limba rromani pentru gimnaziu și liceu** (câte 21 de studenți admiși anual), prin menținerea predării limbii rromani la secția de Limba și literatura rromani din cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București.

**5. menținerea și finanțarea** (pe lângă posturile de profesori și învățători pentru predarea limbii rromani sau/și de istoria și tradițiile rromilor, a celor de educatori și de învățători rromi) a posturilor de **mediatori școlari** (între 420 și 460, anual) și de **inspectori pentru problemele educaționale ale rromilor la nivelul ISJ-urilor** (42 de inspectori, numiți din anul 1999, din care 35% rromi).

**6. menținerea rețelei de metodiști pentru limba, istoria, tradițiile și școlarizarea rromilor** (126 de persoane – 2–6 metodiști la nivelul fiecărui județ, dintre care cel puțin unul pentru limba, istoria și tradițiile rromilor).

**7. încurajarea unei rețele de mentori/tutori** pentru asistarea educațională a elevilor rromi liceeni, admiși pe locuri distincte la clasa a IX-a (aproximativ 210 mentori/tutori). În anul școlar 2011/2012, Inspectoratul Școlar al Municipiului București a procedat la cooptarea unui număr impresionant de tutori și a organizat întâlniri cu liceenii nou admiși în semestrul I.

## **B. Pregătirea unei tinere generații de intelectuali rromi, prin:**

- admiterea anuală a câte 2.800–3.400 de elevi rromi, în baza măsurilor afirmative promovate de Ministerul Educației Naționale, în clasa a IX-a, pe locuri distincte, dar alături de ceilalți elevi;
- admiterea anuală a câte 555–611 tineri rromi, care – în baza măsurilor afirmative – beneficiază de locuri distincte în facultăți.

## **C. Formarea resurselor umane educaționale, prin:**

- organizarea împreună cu UNICEF a școlilor de vară de limba și istoria rromilor (1999–2012), destinate pregătirii inițiale a viitorilor profesori **rromi** pentru aceste discipline. Anual au fost formați 50–55 de cursanți în 18 școli de vară (a XVII-a s-a desfășurat între 12 aug. – 2 sept. 2012), în unii ani fiind derulate câte două școli/vară);
- Formarea cadrelor didactice **nerrome** care lucrează cu elevi și copii rromi în profilul *rromanipenului* educațional, al valorilor fundamentale rrome, al nondiscriminării și nonsegregării în învățământ (peste 6.600 de cadre didactice nerrome, între 1999 și 2011).



#### **D. Captarea segmentului de preșcolari rromi și nerromi care nu frecventează grădinița și urmează să intre în clasa I, prin:**

**a.** *grădinițe estivale premergătoare clasei I* (atât la inițiativa școlilor și a inspectoratelor școlare, cât și în contextul megaprogramului educațional PHARE pentru categorii dezavantajate de elevi, din perioada septembrie 2002 – martie 2010). Astfel de grădinițe au fost derulate pentru ca viitorii elevi de clasa I **care nu au frecventat din diferite motive grădinița** să beneficieze de șansa a doua, *grădinița estivală premergătoare clasei I*, cu durata de 3–4 săptămâni. De pildă, în anul 2008, școlile au recuperat 2.400 de copii rromi (prin programul PHARE) și alți 5.800 (prin coordonarea făcută de către Direcția Minorității din Ministerul Educației) din rândul celor care nu au urmat grădinița și care, după grădinița estivală, s-au înscris în clasa I, în anul școlar 2008/2009.

Această **structură de recuperare la nivel preșcolar** (gândită de Gheorghe Sarău în anii 2000–2001, brevetată de Direcția Minorității și UNICEF în vara anului 2001, alături de partenerii coopțați de Minister, și anume Institutul de Științe ale Educației și Romani CRISS) constituie o intervenție școlară extremă, nu o practică, preșcolarii rromi fiind direcționați, în mod normal, spre sistemul obișnuit (grupe mici, mijlocii, grupe mari pregătitoare).

Grădinița estivală avea să fie continuată și încununată de succes, prin cooptarea a 8.400 de copii rromi care nu frecventaseră grădinița și urmau să intre în clasa I, în anul școlar 2010/2011, în programul strategic „**Toți la grădiniță, toți în clasa I!**”, inițiat de **MECTS** și de **Fundația Ruhama** din Oradea (au fost derulate în august 2010 peste 420 de grădinițe estivale și, în continuare, copiii au urmat clasa I, în anul școlar 2010/2011, fiind asistați educațional, moral și material în cadrul acestui proiect).

**b.** O nouă formă de captare a preșcolarii rromi în procesul educativ din grădinițe a fost cea prin care, din fonduri structurale europene, organizația Salvați Copiii a derulat grădinițe estivale prin care să cultive gustul copiilor pentru a urma grădinița, cooptându-se, în verile anilor 2009 și 2010, 800 de copii rromi la grădinița de vară, care, ulterior, au fost direcționați spre grupa de grădiniță corespunzătoare (mică, mijlocie, mare pregătitoare).

**c.** O structură inedită de organizare a grădinițelor estivale, în ultimii patru ani, a fost cea pilotată de organizația Amare Rromentza, inclusiv cu fonduri europene, în cadrul cărora procesul educativ a decurs *în limba maternă rromani* (prin abordări bilingve rromani – română, rromani – maghiară), dar și ulterior, în grădinițele din sistemul obișnuit școlar sau în clasele primare, organizate de acest ONG în parteneriat cu unitățile școlare.

**d.** O altă formă de atragere a copiilor rromi cu vârstă preșcolară spre grădiniță sau a celor mai mari spre școală a fost cea practică de organizația Ovid Rom., care a organizat anual școli de vară pentru copiii rromi și nerromi, deopotrivă, pentru copiii cuprinși deja în sistemul educațional sau nu.

#### **E. Creșterea participării școlare a elevilor rromi și prin motivarea acestora spre studiul orelor de limba maternă rromani sau chiar pentru studiul integral în această limbă**

Aceasta s-a realizat prin:

- **prezervarea limbii, a istoriei și a culturii rromani în demersul didactic** (asigurarea predării, în continuare, la clasele I – a XII-a, a câte 3–4 ore/săptămână de limbă maternă rromani, respectiv o oră/săptămână de istoria și tradițiile rromilor, la clasele a VI-a și a VII-a). Dintre cei 230.000 - 260.000 de elevi cu identitate rromă asumată anual (preșcolari și elevi din clasele I – a XII-a), aproximativ 11–13% studiază ore de limba și istoria rromilor sau integral în limba maternă rromani.
- **sprijinirea, în continuare, acolo unde se solicită, a predării integrale în limba maternă rromani la clasele I – IV** (cu 4 ore/săptămână obligatorii de limba și literatura română). În România, 430 de elevi rromi au ales acest tip de învățământ, dintre cei cca 31.000 care studiază ore de limba maternă și/sau istoria și tradițiile rromilor.
- **sprijinirea, în continuare, acolo unde se solicită, a predării în limba maternă rromani, la nivelul învățământului preșcolar**, prin abordări bilingve (rromani – română, rromani – maghiară). În 2004, a fost organizată la Grădinița Sărulești (CL) prima grupă de acest tip, inițiată de Amare Rromentza, UNICEF și ISJ Călărași, iar din 2006, 2 grupe în județul IS, 3 grupe în jud. BC și o grupă în jud. TM. Câte o astfel de grupă a funcționat și la: Grăd. Ineu (BH), Grăd. Măguri (TM), Grăd. Sărulești (CL), Grăd. Dărmănești (Șc. nr.1 Bacău, BC), Șc. Domnița Maria Bacău (BC), Grăd. Gutinaș - com. Ștefan cel Mare (BC), Grăd. Rădoaia - com Parava (BC), Grăd. Ciurea (IS), Grăd. Zece Prăjini (IS), Grăd. Crucea (IS) ș.a.



- **continuarea finanțării unor concursuri școlare pentru cele două obiecte de studiu rome** (a Olimpiadei Naționale Școlare de Limba Rromani, ediția a XIII-a, în 2012, la Felix, jud. BH și a Concursului Național Școlar de Istoria și Tradițiile Rromilor, ediția a V-a, în 2012, la Botoșani), dar și a unor concursuri extrașcolare, cum este Concursul Național „Diversitatea”, ed. a VI-a în 2012, la Târlungeni - Brașov), cu faze anterioare pe școală/localitate/județeană/regională. De remarcat faptul că între 18 și 20 aprilie 2012 s-a desfășurat prima ediție a concursului național de creație în limba rromani ce poartă numele poetului rrom Ștefan Fuli, la inițiativa Școlii Șuțești – BR, cu sprijinul ISJ Brăila, al Partidei Romilor, al MECTS și al scriitorului târgumureșean Nicolae Băciuț.

#### **F. Motivarea elevilor rromi din gimnaziu să urmeze liceul și facultățile, prin:**

**A. acordarea de locuri distincte candidaților rromi, la admiterea acestora în licee și facultăți (mai sus prezentat);**

**B. acordarea de burse de studiu în cadrul mai multor programe, ca:**

- a.** Programul național de burse al MECTS „Bani de liceu” (ce va fi modificat și extins în baza LEN nr.1/2011 pentru toți copiii din sate sau comunități sărace, care vin la liceu în alte localități decât cea de reședință);
- b.** Programul național de burse, inițiat și derulat în anii 2009 și 2010–2011 de către ANR, cu fonduri fonduri structurale europene, pentru elevii de cl. a VII-a, a VIII-a și liceeni (800 burse + 2.400 burse);
- c.** Programul de burse derulat de CRCR Cluj-Napoca (între anii 2008–2011, pentru liceenii rromi din 12 județe transilvane), din fonduri oferite de OSI Budapesta (Soros);
- d.** Programul de burse derulat de OSI Budapesta și REF RO (Roma Educational Fund – filiala din România) pentru studenții rromi, inclusiv pentru formarea de cadre medicale rrome.

#### **G. Editarea de materiale și manuale școlare auxiliare pentru limba, istoria și tradițiile rromilor.**

Între 1994 și 2012 s-au editat peste 80 de titluri, dintre care menționăm manualele școlare de limba și literatura rromani pentru clasele I – a IV-a și pentru clasa a X-a; de asemenea, cel de istoria și tradițiile rromilor (pentru cl. a VI-a – a VII-a) – editate și finanțate anual de MECTS, altele fiind finanțate și tipărite cu sprijinul UNICEF (pentru cl. a V-a - a VIII-a și de cl. a X-a). Evident, și alte ONG-uri (ca CRCR Cluj-Napoca, PER – Divers, Romani CRISS, Salvați Copiii ș.a.) au editat astfel de materiale auxiliare pentru domeniul rrom.

#### **H. Creșterea școlarizării rromilor comparativ cu predarea limbii și istoriei rromani în perioada 1990–2009**

Ca urmare a cooptării de resurse umane rrome în sistemul educațional grație mai multor programe educaționale adresate rromilor, participarea școlară a elevilor cu identitate rromă asumată a crescut, în general, iar față de 1990 s-a dublat.

**I. Derularea unui program special de formare în unitățile școlare cu populație semnificativă rromă (25-30%)** privind diminuarea AAS (absenteism și abandon școlar), în cadrul căruia se urmărește formarea a cca 840 de directori de școală și a tot atât mediatori școlari. În anul 2010 au fost pregătiți 100 de directori și 135 de mediatori școlari noi de către Ministerul Educației și Reprezentanța UNICEF, iar în anul 2011, alți 100 de directori și 56 de mediatori școlari rromi. În anul 2012 se pregătesc alte efective similare.

Aceste două resurse umane au maximă importanță în comunități, fiind segmentele esențiale ale unui „hexagon educațional”, care, în ordinea importanței și a responsabilizării, cuprinde: **1.** administrația publică locală – gardian public, polițist comunitar/de proximitate, **2.** primarul și consilierii locali, **3.** directorul școlii, **4.** educatorul de grădiniță/învățătorul/dirigintele/mediatorul școlar/consilierul școlar, **5.** structurile locale ale protecției copilului și alți parteneri locali, **6.** familia (și numai pe ultimul loc familia, de multe ori aceasta neavând soluții ori informațiile necesare).

**J. Organizarea și finanțarea în continuare a unor cursuri de recuperare școlară gen „A Doua Șansă”** (începând din 6 oct. 2005, anual), prin recaptarea copiilor, a adolescenților, a tinerilor și a adulților rromi din comunități la cursuri de alfabetizare și completare de studii/însușirea unei meserii, la nivelul claselor I – a X-a (anual, între 4.820 și 7.980). În România există peste 850 de unități preșcolare și școlare cu peste 51% copii și elevi rromi confrunțați cu absenteism școlar, dar acest fenomen, din păcate, este prezent puternic și în rândul celorlalte etnii. De remarcat faptul că în programul „A Doua Șansă” aproape 40–45% dintre beneficiari nu sunt rromi (ceea ce denotă că absenteismul se regăsește în rândul tuturor etniilor). Un inventar exact al unităților școlare care au peste 25% elevi rromi se află în pregătire la Direcția Minorități a MECTS.

**K. Continuarea colaborării cu partenerii în structurarea, finanțarea și derularea împreună a unor programe educaționale** (inclusiv din fonduri structurale, cu partenerii: Agenția Națională pentru Romi, Salvați Copiii, Romani CRISS, Ruhama, REF - RO, CRCR etc.).

**L. Monitorizarea eficientă a respectării Ordinului MECT nr. 1540/19.07.2007** privind interzicerea segregării școlare a copiilor rromi și aprobarea Metodologiei pentru prevenirea și eliminarea segregării școlare a copiilor rromi (publicat în Monitorul Oficial nr. 692/11.10.2007). În perioada 2008–2012 s-a continuat monitorizarea activităților de prevenire a segregărilor în învățământ și, acolo unde au fost depistate segregări, s-au luat măsuri de desegregare, așa cum reiese din inventarul de activități întreprinse de Minister și de rețeaua de învățământ, inserat la **Note**.<sup>9</sup>

**M. Monitorizarea eficientă a respectării Ordinului nr. 3774/22.04.2008** privind aprobarea programei școlare pentru disciplina opțională „Educație interculturală” (curriculum la decizia școlii pentru învățământul gimnazial) și a programei școlare revizuite pentru disciplina opțională „Drepturile omului” (curriculum la decizia școlii pentru liceu), cât și a Ordinului MECT nr. 1529/18.07.2007 privind dezvoltarea diversității în curriculumul național (publicat în Monitorul Oficial nr. 670/01.10.2007). Ca efect, se va accelera, în baza noii LEN, modificarea programelor școlare, implicat a manualelor școlare, astfel încât **diversitatea (istorică/etnică/lingvistică/culturală/religioasă/de gen/fizică etc.)** să fie reflectată în **toate** manualele școlare, nu doar în cele de istoria și geografia României.

**N. Monitorizarea (diurnă, săptămânală, lunară, semestrială) a AAS (absenteismul și abandonul școlar)** în vederea diminuării acestor parametri negativi, în scopul recuperării preșcolariilor și a elevilor aflați în aceste situații. MECTS a lansat, din anul școlar 2011/2012, un astfel de sistem de monitorizare, dar activitatea se desfășoară și ca urmare a programului AAS al Reprezentanței UNICEF, al MECTS și al ISE (Institutul de Științe ale Educației) dedicat școlilor din zone educaționale prioritare, în cadrul campaniei „Hai la școală!”.

## VII. Concluzii

■ Realizările din România în privința învățământului pentru rromi sunt, desigur, de necontestat, cele legate de reconstrucția identitară prin studiul limbii în sistem instituțional, de asemenea, sunt de întâietate mondială, măsurile de promovare și de formare a unei intelectualități proactive rrome sunt, de bună seamă, de netăgăduit, numeroasele resurse umane formate și prezente în sistemul educațional sunt o realitate mai mult decât necesară, impresionantele instrumente de lucru pentru predarea limbii rromani de la grădiniță și până la nivel universitar sunt evidente, cei 10–13% elevi rromi care studiază (în) limba maternă rromani și cei peste 7–11% elevi rromi din numărul general de preșcolari și elevi din sistemul preuniversitar care frecventează școala și își asumă dezinvolt identitatea rromă impresionează în mod plăcut etc.; prin urmare, toate acestea vorbesc de la sine, atât sub raport cantitativ, dar și calitativ.



**Cu toate aceste câștiguri inedite** însă – raportat la numărul mare de romi din România (posibil două milioane și jumătate, cu și fără identitate romă asumată în mod continuu) –, **mai sunt încă multe lucruri de făcut**, astfel încât să putem vorbi de mai mult de 2–3% liceeni cu identitate rromă asumată, de un procent de copii romi de la nivelul claselor I – IV mai mare decât cel actual (13–16%) și care să nu scadă, ca în momentul de față, la clasele V–VIII (9–12%), să vorbim de prezența a mai mult de 10%, ca acum, a preșcolarilor romi în raport cu ceilalți 90% preșcolari din rândul celorlalte etnii, să putem dispune de mult mai multe grupe de grădiniță și clase primare la care să se studieze integral în propria limbă rromani, să înregistrăm cât mai puține clase segregate și să constatăm cât mai puține atitudini discreționare din partea administratorilor școlari și a autorităților locale, atunci când vorbim de cooptarea, valorizarea și remunerarea resursei umane rrome în rețeaua școlară (inspectori rromi, directori rromi, mediatori școlari rromi, profesori de limba rromani, educatori și învățători rromi, consilieri școlari rromi ș.a.) și, nu în ultimul rând, probabil atunci când vom învăța să fim mai empatici și mai buni trăitori și promotori ai diversității (lingvistice/culturale/etnice/istorice/religioase/fizice/de gen).

## VIII. Note

<sup>1</sup> Predarea unor ore de limba maternă rromani și de istoria și tradițiile rromilor, în contextul celorlalte limbi ale minorităților, ridică o întrebare ce este pusă, deseori, de către partenerii externi, și anume de ce, în strategiile care se referă la școlarizarea rromilor din România, s-a pornit și s-a dat întâietate formării de resurse umane rrome care să asigure predarea limbii și istoriei rromilor, de ce s-a acordat atenție cultivării acestor discipline la toate nivelurile etc.? Răspunsul se explică prin tradiția existentă în sistemul de învățământ din România, aceea de a se respecta și sprijini dreptul minorităților de a învăța în propria limbă ori de a studia ore de limba și istoria minorității respective. Evident, după 1990, rromii nu puteau decât să țintească spre experiența bună a altor minorități, mai ales în condițiile în care, în cazul special al rromilor, de multe ori era vorba, mai degrabă, despre o reconstrucție identitară, sub raport lingvistic, în comparație cu alte minorități, căci în 1990 ponderea de elevi rromi vorbitori ai limbii materne rromani era de aproximativ 63%.

Experiența predării celor 3–4 ore săptămânale de limba maternă rromani și de istoria și tradițiile rromilor s-a dovedit însă benefică pentru toată lumea: copiii rromi au fost motivați, o dată în plus, de profesorii lor rromi să frecventeze școala și să le urmeze exemplul, școala a câștigat prin îmbunătățirea frecvenței copiilor rromi, inclusiv ca imagine în ochii comunității rrome, dar și ca apreciere din partea forurilor administrative școlare superioare, societatea a câștigat altfel de cetățeni și de viitori părinți ș.a. S-a dovedit, în timp, că aproximativ 10–13% dintre elevii rromi care frecventează școala și își asumă identitatea rromă studiază și ore de limba sau/și de istoria rromilor. După anul 1999, orele de limba maternă rromani și de istoria și tradițiile rromilor fac parte din trunchiul comun de discipline și nu constituie obiectul cursurilor opționale decât în situații deosebite și numai cu aprobarea Ministerului.

<sup>2</sup> Formarea prin cursuri de zi a profesorilor și a specialiștilor în domeniul limbii rromani, la Universitatea din București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, a demarat prin organizarea unui prim curs facultativ de limba rromani la nivelul învățământului universitar, din 20 octombrie 1992, inițiat de Gheorghe Sarău (cu durata a două ore, desfășurat săptămânal, extins apoi la trei grupe săptămânal, continuat și transformat, ulterior, ca secție independentă).

Extinderea studiului limbii și literaturii rromani la aceeași facultate s-a făcut prin demersurile lui Gheorghe Sarău, cu sprijinul Ministerului Educației Naționale, finalizate prin înființarea unei secții de indianistică din anul universitar 1996/1997, gândită a funcționa prin alternanță, primul an universitar ca secție B. *Hindi*, al doilea – din anul universitar 1997/1998 – ca specializare B. mixtă, *Hindi – rromani*, introducându-se, așadar, și studierea limbii rromani, la egalitate cu limba hindi. Prima promoție de absolvenți, în această formulă, *Hindi – rromani*, a fost în anul 2001.

Pentru anul universitar următor, 1998/1999, prin demersurile reluate (în perioada aprilie–mai 1997) de Gheorghe Sarău, cu sprijinul organizației Partida Romilor, se reușește *structurarea unei secții de sine stătătoare de Limba și literatura rromani, ca specializare B.* (studentii având ca primă specializare româna sau o altă limbă), pentru care Ministerul a început să acorde, anual, câte 10 locuri distincte candidaților rromi și nerromi care doreau să se specializeze, la nivel superior, în domeniul acesta.

Începând cu anul universitar 1998/1999, pe lângă lect. dr. Gheorghe Sarău (cursurile de limba rromani), au funcționat și alți profesori: asist. drd. Delia Grigore (cursurile de antropologie, folclor și literatură rromă), lect. dr. Mircea Itu (cursul de civilizație și cultură veche indiană).

Secția B. *Limba rromani*, adică „a doua specializare”, a funcționat independent, anual, cu câte 10 – 15 studenți, până în anul 2003, când pentru un singur an universitar (2003/2004) s-a reluat secția de Indianistică (rromani + hindi) – cu promoție de absolvenți în 2007 – la care cursurile de limbile hindi și sanscrită, de cultură și civilizație indiană au fost ținute de prep. drd. Sabina Popîrlan și de lect. drd. Laurențiu Theban.

Din anul universitar 2004/2005 se revine la vechea formula: *Limba și literatura rromani*, ca secție B., iar cu începerea din anul universitar 2005/2006 se transformă în prima specializare A. *Limba rromani – o limbă străină/maternă/română*.

Interesul pentru această secție a fost foarte mare, astfel încât pentru cele 16 locuri prevăzute pentru anul universitar 2005/2006 s-au prezentat 40 de candidați rromi și au fost admiși 20. În anul univ. 2006/2007 și în continuare au fost acordate câte 21 de locuri anual. Din anul universitar 2005/2006, efectivul de cadre didactice se mărește, pe lângă conf. dr.

Gheorghe Sarău și lect. dr. Delia Grigore fiind cooptată și drd. Julieta Adina Moleanu (care asigură cursul de sanscrită și pe cel de civilizație și cultură veche indiană, între timp devenind doctor în indo-europenistică), iar din anul univ. 2009/2010 – și asist. Lavinia Pencea, pentru cursurile practice de limba rromani și pentru cele de metodica predării acesteia, la anii I și II.

În baza vizitei întreprinse de experții ARACIS în anul 2009, se produce acreditarea specializării *Limba și literatura rromani – limba și literatura română/o limbă și literatură modernă*, existentă în cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine – Universitatea din București, conform adresei ARACIS nr. 7320/08.07.2010 (înregistrată la Universitatea din București cu nr. 12851/13.07.2010).

<sup>3</sup> Ordinul MEN nr. 3533/31.03.1999 privind studiul limbii materne de către elevii aparținând minorităților naționale care frecventează școli cu predare în limba română (prin care se abrogă *Instrucțiunile* similare aprobate prin Ordinul Ministrului nr. 4787/1996) reglementează predarea limbilor materne, iar la art. VII și **Studiul limbii materne rromani**, după cum urmează: „Avându-se în vedere specificitatea învățământului pentru rromi, se vor respecta următoarele prevederi suplimentare: **1.** Studiul limbii materne rromani se face conform prevederilor de la cap. I.1, 2, iar în cazul elevilor ale căror familii își schimbă frecvent domiciliul, acesta poate începe în orice an de studiu sau în orice moment al anului școlar, fără condiționarea existenței domiciliului stabil în respectiva localitate. De asemenea, orele de limba rromani pot fi introduse la nivelul oricărei clase, inclusiv în cazul elevilor rromi care nu cunosc limba și doresc să o studieze, **și în orice moment al anului școlar.** Cererile pentru introducerea orelor de limba rromani pot fi depuse de părinții elevilor, individual sau în colectiv. Direcțiunile școlilor și cadrele didactice nu au dreptul să influențeze opțiunea elevilor și a părinților în legătură cu studiul limbii materne rromani. **2.** Încadrarea personalului didactic. În condițiile existenței unui număr limitat de cadre didactice calificate de limba rromani, orele de limba maternă rromani vor fi asigurate – în lipsa acestora – de rromi absolvenți de liceu (cu diplomă de bacalaureat). În situații deosebite, aceste ore pot fi ținute și de absolvenți de liceu, fără diplomă de bacalaureat, sau de absolvenți a cel puțin 10 clase, remunerarea acestora – avându-se în vedere reglementările financiare în vigoare – putând fi făcută de organizații neguvernamentale ce au înscrisă între obiectivele lor școlarizarea rromilor. **3.** Evaluarea – La examenul de capacitate, elevii rromi – în funcție de dorința lor – vor alege sau nu ca probă de concurs suplimentară limba maternă rromani. – La clasele V-XII, susținerea tezei semestriale la limba rromani este facultativă.” În anul următor, este emis un nou act normativ, pentru a se întări predarea limbilor materne, **Notificarea nr. 30257/06.04.2000 referitoare la Metodologia aplicării „Instrucțiunilor” privind studiul limbii materne de către elevii aparținând minorităților naționale care frecventează școli românești (aprobată prin Ordinul Ministrului Educației Naționale nr. 3533 din 31.03.1999)**, în care despre predarea limbii rromani se vorbește la cap. 9 și 11.

<sup>4</sup> O problemă nelipsită, din anul 2000 și până în prezent (2012), au constituit-o normele inspectorilor pentru școlărirea rromilor. Dacă la finalizarea numirii inspectorilor, în luna *octombrie 1999*, în structura inspectoratelor școlare județene aproape toți cei 26 de inspectorii rromi și cei 16 nerromi aveau *norme întregi*, din 2000 normele acestora au început să fie diminuate, ajungându-se la situații ridicole privind compoziția posturilor de profil. Ba mai mult, în luna *aprilie 2001* – exact în proximitatea datei de 25 aprilie 2001, când Guvernul emisea HG nr. 430 privind *Strategia de îmbunătățire a situației rromilor* –, printr-o decizie nefericită a secretarului de stat care coordona învățământul preuniversitar, Ministerul Educației era pe punctul de a desființa posturile pentru școlărirea rromilor. În urma intervenției Comitetului Helsinki, însă, s-a revenit imediat asupra deciziei. Deși *Strategia guvernamentală pentru îmbunătățirea situației rromilor*, aprobată prin HG nr. 430/2001, în capitolul *Educație*, conținea în cadrul celor 16 direcții de acțiune și necesitatea de a se promova cadre didactice rrome în funcții de conducere administrativă, deși noul text al *Strategiei guvernamentale* (aprobată prin HG 522/16.04.2006) reia această prevedere, Ministerul nu a găsit încă o soluție, astfel încât să se reinstituie posturile întregi pentru inspectorii pentru școlărirea rromilor, dată fiind importanța crescândă a acestei poziții. În perioada **2001–2004**, cu toate că Ministerul și-a intensificat programele privind școlărirea rromilor (derulate în mod independent sau în parteneriat cu peste 80 de organizații neguvernamentale, guvernamentale sau interguvernamentale), s-au înregistrat o serie de decizii ale Ministerului și ale inspectoratelor școlare județene ce s-au soldat cu *diminuarea normelor întregi ale inspectorilor pentru școlărirea rromilor*. S-au semnat demersuri stranie de tipul:

- posturile inspectorilor pentru școlărirea rromilor au fost diminuate, în cei patru ani, la ½ post, la ¼ sau, ridicol, la 0,17% post (jud. Gorj, Vâlcea etc.);

- în foarte puține situații, posturile au fost reconfigurate ca jumătăți ori ca posturi întregi, ori ca posturi pentru „minorități”, între care se regăsesc și rromii, dar într-o pondere diminuată de 0,15% – 0,25% sau de cel mult 0,5%;

- după diminuări, inspectorii ocupanți ai posturilor pentru școlărirea rromilor au primit completări de post la catedră, reducându-li-se prezența în Inspectorat;

- în anumite județe, paradoxal, inspectorii de alte specialități, din cadrul inspectoratelor, au primit completări pe posturile devenite vacante prin disponibilizarea unor inspectorii pentru școlărirea rromilor (fără a se consulta Direcția de Minorități);

- sistematic, unii dintre inspectorii generali au procedat la „încărcarea” inspectorilor pentru școlărirea rromilor cu alte atribuțiuni decât cele prevăzute în fișa postului, astfel încât au fost îndepărtați de la îndeplinirea obiectivelor specifice școlării rromilor înscrise în aceasta.

La data de *11 aprilie 2005* existau doar 12 inspectorii rromi (în județele: Bacău, Brașov, Brăila, Dâmbovița, Giurgiu, Hunedoara, Ialomița, Ilfov, Mureș, Neamț, Prahova, Vaslui) și 30 nerromi: 23 români (în AB, AR, AG, BT, Buc., BZ, CL, CJ, CS, CT, DJ, GL, GJ, IȘ, MH, MM, SB, SV, TL, TM, TR, VL, VN), 6 maghiari (în BH, BN, CV, HG, SJ, SM) și un post vacant în Olț.

La data de *25 octombrie 2005* s-a repus în discuție chestiunea posturilor pentru școlărirea rromilor (14 rromi, 20 de români, 7 maghiari și un lipovean), apoi, la data de *8 iunie 2006*, când configurația era următoarea: 16 rromi, 18 români, 7 maghiari, un lipovean și un german (la ISJ Brașov existau, straniu, doi inspectorii, unul maghiar și unul german, acesta din urmă dovedindu-se extrem de eficient, în persoana prof. Georgeta Țoțea). În *18 martie 2006*, dintre cei 43 de inspectorii pentru școlărirea rromilor 17 erau rromi, 16 români, 8 maghiari, 1 german și 1 lipovean.



Deși normele acestora au rămas subdimensionate, problematica educațională rromă și programele destinate școlarizării rromilor s-au extins continuu, în intervalul **1998–2007**, reunind: **I.** Programele strategice educaționale ale MEdC, structurate după aprilie 1998, extinse și derulate anual sau în permanență; **II.** Programele strategice educaționale ale MEdC, structurate cu începere din anul 2001 împreună cu partenerul finanțator UNICEF și derulate până în prezent; **III.** Programele educaționale derulate de MEdC în perioada 1998–2007, împreună cu peste 80 de organizații partenere (ne-guvernamentale, guvernamentale, interguvernamentale, laice, religioase, interne, externe); **IV.** Megaproiectul educațional PHARE al MEdC, lansat în sept. 2002 în 10 județe, avea să fie extins ulterior la nivel de țară; **V.** Măsurile din *Strategia guvernamentală de îmbunătățire a situației rromilor* (HG nr. 430/25.04.2001 și HG 522/19.04.2006), cele din *Deceniul de incluziune al rromilor*, 2005 – 2015, și din Recomandarea 4/2000 a Consiliului Europei privind educația rromilor ș.a.

**Ce ar fi fost și ce este încă de făcut?** *Avându-se în vedere intensificarea activităților ce privesc învățământul pentru rromi*, în legătură cu statutul inspectorului pentru acest domeniu, ar fi utilă luarea următoarelor măsuri de către Minister: **1.** generalizarea titlaturii de *inspector școlar pentru școlarizarea rromilor și reintregirea posturilor la nivelul fiecărui inspectorat școlar județean*, ca „post întreg” (în nici un caz în variantele „inspector pentru minorități” sau „completări”/„extinderi de post”); **2.** Ocuparea acestor posturi – prin concurs sau cu delegație – să fie făcută doar de *cadre didactice rome*. În cazul în care nu vor exista candidații rromi potriviți, posturile să poată fi ocupate de cadre didactice nerome, dar recomandate, în scris, de formațiunea locală reprezentativă a rromilor; **3.** *Posturile întregi* destinate învățământului pentru rromi să nu fie acordate altor inspectori, existenți deja în cadrul ISJ-urilor, în regim de „completare”, „extindere” (benevol) ori prin „cumul”, dat fiind faptul că problematica rromă la nivel județean nu poate fi gestionată serios prin astfel de soluții ineficiente și pasagere (din experiența din ultimii ani, persoanele în cauză au tratat superficial sarcinile primite în plus ori solicitate de către acestea la cumul); **4.** În scopul eficientizării acestor posturi întregi, se impune ca *inspectorii rromi* ce le vor ocupa să nu mai primească sarcini în afara celor ce vizează direct structurarea și dezvoltarea susținută a învățământului pentru rromi la nivelul județului respectiv.

<sup>5</sup> *Inițierea programului de pregătire, la nivel universitar, în cadrul învățământului deschis la distanță – IDD*, s-a făcut la CREDIS – Universitatea din București, cu grup-țintă de profesori rromi necalificați (fără studii universitare, dar având diplomă de bacalaureat), în scopul obținerii de către aceștia a unei diplome universitare cu dublă specializare, institutor – profesor de limba rromani, care să le confere stabilitate în școlile din comunitățile de rromi unde ei funcționau, în paralel, ca profesori de limba, literatura și istoria rromilor ori ca învățători și educatori. La rândul lor, și absolvenții cursurilor de vară de limba și istoria rromilor, începând cu anul 1999, au resimțit nevoia unui astfel de program de pregătire la nivel universitar. În octombrie 2000 se pun bazele secției cu dublă specializare *institutor – profesor de limba rromani*. Astfel, absolvenții „pre-formați” în școlile de vară de limba rromani au fost direcționați în fiecare toamnă spre această formă de învățământ. Programul s-a structurat și pornindu-se de la realitatea că nu trebuie neglijată o coordonată afectivă a rromilor, anume aceea că mulți rromi doresc ca profesorii copiilor lor să fie de etnie rromă, crescând astfel și motivația frecventării școlii de către copiii rromi. Centrul Educația 2000+ a asigurat, timp de doi ani universitari, pentru 30 de cursanți rromi burse de studiu (din care studenții își acopereau taxele de școlarizare și transportul la cele opt - zece întâlniri anuale de tutoriat) și, de asemenea, onorariile pentru autorii cursurilor universitare din componenta rromă, publicate de CREDIS între anii 2000–2002 (cursul audio de limba rromani, cursul de antropologie și folclor rrom, cursul de cultură și civilizație indiană, cursul de istoria literaturii rrome, cursul practic de stilistica limbii rromani în texte – traduceri și retroversuni, cursul de limba rromani – morfologie și sintaxă ș.a.). Totodată, anual, pentru alți 117–170 de cursanți rromi ai acestei secții, Reprezentanța UNICEF în România a acordat, în perioada 2002–2005, sprijin financiar pentru achitarea taxelor de școlarizare anuale, a cheltuielilor de cazare (10 nopți, anual, în cadrul celor două sesiuni semestriale de examene) și a celor prilejuite de transportul cursanților la întâlnirile lunare de orientare profesională și metodologică. Fundația „Providența” din București a acordat anual două burse, organizația „Noroc” din Tulcea câte o bursă anual, Fundațiile din grupul SON - CRRC Cluj-Napoca și OSI Budapesta au acordat, la rândul lor, 9, respectiv 11 burse în anii universitari 2002/2003, 2003/2004, iar în cadrul Programului educațional PHARE pentru rromi s-au acordat alte 55 de burse similare. Impactul acestui gen de formare în rândul rromilor a fost extraordinar (deja în vara anului 2003 o primă promoție de 46 de studenți și-a încheiat studiile la CREDIS, ca institutori – profesori de limba rromani, alți 64 terminând în promoțiile 2005 și 2006). În anul universitar 2006/2007 exista un număr de 118 studenți rromi în anii II și IV de studiu.

Cu începere din anul universitar 2000/2001 și până în anul universitar 2004/2005, la Universitatea din București – în cadrul Departamentului de Învățământ Deschis la Distanță CREDIS, în colaborare cu Facultatea de Psihologie, Pedagogie și Sociologie și cu Facultatea de Limbi și Literaturi Străine – s-a organizat, anual, concurs de admitere pentru secția *Institutor – limba rromani*. Cursurile au fost absolvite de 100 de studenți rromi (promoțiile 2003, 2005, 2006) și alți 120 de cursanți rromi erau înscriși, atunci, în anii III și IV. În paralel, toți aceștia activau în învățământ ca profesori de limba și istoria rromilor, în 41 de județe. Studenții urmau două specializări, specializarea *B. limba rromani* fiind, din punctul de vedere al conținutului, identică cu cea de la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine.

PIR (Programul pentru Învățământul Rural) a admis, în anul 2005, la CREDIS – Universitatea din București și la alte instituții universitare de învățământ la distanță, personal didactic necalificat din mediul rural, pentru finalizarea studiilor universitare la IDD în scopul permanentizării cadrelor didactice calificate în mediul rural. Printre candidați s-au aflat și cca 40 de cursanți (în anul II, în anul universitar 2006/2007) care au beneficiat de formarea la distanță în Programul PIR, fără plata taxelor de studii, la secția Pedagogia învățământului primar și preșcolar.

După deciziile de la Bologna, în învățământul românesc nu se mai pregătesc „institutori”, ci „profesori” pentru învățământul primar și preșcolar, în cadrul unei secții la zi sau la IDD, denumite *Pedagogia învățământului primar și preșcolar*. Noile structuri de formare, cu începere din anul universitar 2005/2006, s-au concentrat asupra acestei posibilități de formare (v. Programele Ministerului PIR și PHARE).

În cadrul megaprogramului educațional PHARE pentru categorii dezavantajate, pe lângă finanțarea studiilor pentru 55 de studenți rromi din anul IV (2006/2007), de la secția Institutori – direcția de studii limba rromani, la CREDIS - Universitatea din București, se finanțează, din același an universitar, o nouă grupă de 38 de cursanți rromi la UBB Cluj-Napoca, la secția

IDD *Pedagogia învățământului primar și preșcolar*. Acești studenți lucrau, în paralel, la școlile din Programul PHARE, ca mediatori școlari, educatori, învățători ori profesori, îndeosebi de limba și istoria romilor. Din anul universitar următor (2007/2008) este admisă o nouă grupă de 20 de cursanți în cadrul aceluiași program desfășurat, de asemenea, la UBB Cluj-Napoca.

<sup>6</sup> În cadrul celor doi ani de funcționare a Programului (2004–2005), aproape nouă sute de cadre didactice, preponderent nerome, au beneficiat de formare, conform profilului acestor două componente. Organizatorii cursurilor au fost: Ministerul Educației și Cercetării, Organizația Salvați Copiii, Romani CRISS – cu finanțări de la Reprezentanța UNICEF în România – și PER (cu finanțări proprii și de la DRI – Guvern). În anul 2004, de pildă, s-au derulat următoarele cursuri: **Stagiul I** – București, 12–14 martie 2004 (București și județele Argeș, Giurgiu, Ilfov); **Stagiul al II-lea** – București, 16–18 aprilie 2004 (București și județele Buzău, Dâmbovița, Prahova, Teleorman); **Stagiul al III-lea** – Năvodari, 28–30 mai 2004 (județele Brăila, Galați, Maramureș, Suceava); **Stagiul al IV-lea** – Năvodari, 21–23 iunie 2004 (județele Bacău, Ialomița, Vaslui, Vrancea); **Stagiul al V-lea** – Năvodari, 23–25 iunie 2004 (județele Botoșani, Constanța, Iași, Neamț); **Stagiul al VI-lea** – Năvodari, 25–27 iunie 2004 (județele Bistrița Năsăud, Călărași, Cluj, Satu Mare); **Stagiul al VII-lea** – Căciulata, 1–3 septembrie 2004 (județele Dolj, Mehedinți, Olt, Vâlcea); **Stagiul al VIII-lea** – Căciulata, 3–5 septembrie 2004 (județele Covasna, Alba, Brașov, Sibiu); **Stagiul al IX-lea** – Sânmartin – Felix, 8–10 septembrie 2004 (județele Arad, Bihor, Caraș Severin, Gorj, Timiș); **Stagiul al X-lea** – Sânmartin – Felix, 10–12 septembrie 2004 (județele Harghita, Hunedoara, Mureș, Sălaj, Tulcea). În anul 2005, alte 11 stagii de perfecționare aveau să se organizeze, după cum urmează: *Cursul special „Managementul relațiilor interetnice în sistemul educațional”*, organizat pentru directorii de școli cu elevi rromi (Costinești, 3–5 iunie 2005); **Curs I** (Năvodari, 3–5 iunie 2005), județele Călărași, Constanța, Ialomița, Suceava, Tulcea; **Curs II** (Năvodari, 10–12 iunie 2005), județele Botoșani, Dâmbovița, Gorj, Mehedinți, Vâlcea; **Curs III** (Năvodari, 15–17 iunie 2005), județele Brașov, Neamț, Prahova, Teleorman; **Curs IV** (Sânmartin, 11–13 iulie 2005), județele Bihor, Maramureș, Satu Mare; **Curs V** (Sânmartin, 13–15 iulie 2005), județele Alba, Arad, Caraș Severin, Timiș; **Curs VI** (Sânmartin, 15–17 iulie 2005), județele Cluj, Harghita, Hunedoara, Mureș, Sibiu; **Curs VII** (Costinești, 21–23 august 2005), județele Brăila, Buzău, Galați, Vrancea; **Curs VIII** (Costinești, 23–25 august 2005), județele Argeș, Constanța, Dolj, Ilfov, Olt; **Curs IX** (Costinești, 25–27 august 2005), județele Bacău, Bistrița Năsăud, Iași, Vaslui și, de asemenea, două cursuri de pregătire a cadrelor didactice din învățământul liceal care lucrează cu copiii rromi: **Curs special X** (Costinești, 27–29 august 2005), județele Argeș, Buzău, Brașov, Brăila, Sibiu, Vaslui; **Curs special XI** (Costinești, 29–31 august 2005), București și județele Călărași, Constanța, Dâmbovița, Galați, Giurgiu, Ialomița, Ilfov, Tulcea.

<sup>7</sup> Succesul demonstrat de formarea cadrelor didactice nerome în profilul componentelor *rromanipenului* educațional, între 1999–2003, în noua formulă din anii calendaristici 2004 și 2005, evaluările participanților, cât și necesitățile, provocările și diversificările apărute în domeniul educației pentru rromi (noi programe finanțate de FER – REF Budapesta – sau unele necesități ale megaprogramului educațional PHARE 2001, 2003, 2004, 2005 al Ministerului Educației și Cercetării din perspectiva componentei rome, ne-au determinat să gândim, pentru anul 2006, un *Program național de pregătire a formatorilor naționali în rromanipen educațional*, selectați din rândul cadrelor didactice nerome și rome, care, cu începere din anul 1999 și până în anul 2005, au beneficiat de cel puțin un stagiul de formare organizat în profil educațional rrom de Ministerul Educației și Cercetării și/sau de partenerii săi (Salvați Copiii, UNICEF, Project on Ethnic Relations – PER, Institutul Intercultural Timișoara, CEDU 2000+, CREDIS – Universitatea București, Romani CRISS, HELP Iași, CRRC Cluj-Napoca, Caritas Satu Mare ș.a.).

**Ca noutate**, în viziunea Ministerului Educației și Cercetării – Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și a aplicantului partener ca furnizor de formare – PER Tg-Mureș, cât și a partenerului nou cooptat – Romani CRISS, *pregătirea formatorilor naționali în rromanipen se fonda pe următoarele trei componente: A. Impactul cunoașterii de către cadrele didactice nerome în procesul educațional cu elevii și copiii rromi a istoriei, a obiceiurilor și tradițiilor, a credințelor, mentalităților și a superstițiilor rromilor etc.; B. Cunoașterea de către cadrele didactice nerome în procesul educațional cu elevii și copiii rromi a politicilor educaționale, a legislației și a istoricului învățământului pentru rromi; C. Comunicare specifică cu elevii rromi, cu părinții acestora și cu comunitatea rromă.*

După o etapă premergătoare, desfășurată on-line, în care s-au selectat cursanții pe baza unei bibliografii parcurse și a unui proiect de formare prezentat, analizat și retușat de către organizatori, au urmat 3 stagii de formare (4 - 10.08.2006, 14 - 20.08.2006 și 20 - 26.08.2006), ce au reunit 130 de cursanți-concurenți (din cei 150 programați), fiecare stagiul întinzându-se pe durata a câte 6 zile de formare și grupând câte 42 - 50 cursanți-concurenți. Ca program, în prima după-amiază cursanții au asistat la o lecție practică de comunicare, adaptată la profilul cursului, *rromanipen* educațional. Din a doua zi, în intervalul 8,30 - 15,30, câte 10 cursanți-concurenți au susținut câte 30 de minute tema din componenta C (comunicare) + 20 de minute din componenta A (*rromanipen*) ori, potrivit opțiunii, din componenta B (politici educaționale pentru rromi), urmată de 10 minute de întrebări și răspunsuri primite din partea profesorilor-formatori din comisia de evaluare și, de asemenea, din partea contracandidaților lor.

Tema s-a ales, prin tragere de bilete, în preția susținerii, la ora 15.30, dintr-o listă cu teme noi. Cursanții-concurenți au fost obligați să participe zilnic la cursul-examen. Rezultatele (admis/respins) s-au comunicat electronic la două zile după încheierea cursului respectiv. Toți cursanții au primit adevărîță de participare la încheierea cursului-examen. Cursanții-concurenți declarați admiși și care au luat parte, ulterior, la un curs final organizat de DIVERS au primit certificat de formator național în domeniul *rromanipenului* educațional.

#### <sup>8</sup> Listă cu unele dintre programele școlare de limba rromani, de istoria și tradițiile rromilor:

*Programa de limba și cultura rromani în cadrul Programului „A Doua Șansă”* (derulat de MEN și Fundația pentru o Societate Deschisă București în rețeaua școlară de stat) 1999, publicată pe internet (www.edu.ro), elaborată de Gheorghe Sarău, Mirena Cionca, Mihaela Zătreanu, Firuța Tacea, 9 p. (Proiect: CEDU 2000+) – nu mai este în vigoare; *Programa de istoria și tradițiile rromilor 2000*, publicată pe internet (www.edu.ro), elaborată de Liviu Cernăianu și completată de Delia



Grigore cu reperi metodologice. Finanțator: MEN (Proiect Banca Mondială); revizuită în anul 2005 (v. mai jos); *Programa de limba rromani pentru clasele I – a IV-a 2001*, publicată pe internet (www.edu.ro); elaborată de Mihaela Zătreanu (Proiect: MEN - Banca Mondială); revizuită (v. mai jos); **1.** Programă școlară *Limba și literatura rromani pentru clasele a V-a – a VIII-a*, aprobată prin Ordinul Ministrului nr. 3432 din 27.02.2003 (programă școlară elaborată de învă. Daniela Chircu-Cristil, învă. Olga Markus și învă. Pantilie Chircu-Cristil); Programă școlară *Limba și literatura rromani pentru cl. I și a II-a*, aprobată prin Ordinul Ministrului nr. 4686 din 05.08.2003 (programă școlară elaborată de învă. Mihaela Zătreanu în anul 2001 și revizuită în 2003 de învă. Daniela Chircu-Cristil, învă. Pantilie Chircu-Cristil, învă. Mihaela Zătreanu, conf. dr. Gheorghe Sarău); Programă școlară *Limba și literatura rromani pentru cl. a IX-a. Ciclul inferior al liceului*, aprobată prin Ordinul Ministrului Educației, Cercetării și Tineretului nr. 3458 din 09.03.2004 (programă școlară elaborată de învă. Daniela Chircu-Cristil și instit. Elena Motaș); Programă școlară *Limba și literatura rromani pentru cl. a X-a. Ciclul inferior al liceului*, aprobată prin Ordinul Ministrului Educației și Cercetării nr. 4598 din 31.08.2004 (programă școlară elaborată de învă. Daniela Chircu-Cristil și instit. Elena Motaș); **2.** Programă școlară *Limba și literatura rromani pentru clasa a III-a*, aprobată prin Ordinul Ministrului nr. 5198 din 01.11.2004 (programă școlară elaborată de învă. Mihaela Zătreanu în anul 2000 și revizuită în 2004 de învă. Daniela Chircu-Cristil, învă. Pantilie Chircu-Cristil, învă. Mihaela Zătreanu, conf. dr. Gheorghe Sarău); Programă școlară *Istoria și tradițiile minorității rromilor, pentru clasele a VI-a – a VII-a*, aprobată prin Ordinul Ministrului Educației și Cercetării nr. 3249 din 14.02.2005 (programa reprezintă varianta revizuită de Petre Petcuț, Laura Căpiță și Delia Grigore, între anii 2003-2005, a programei școlare elaborate de Liviu Cernăianu în anul 1999); Programă școlară *Limba și literatura rromani pentru clasa a IV-a*, aprobată prin Ordinul Ministrului nr. 3919 din 20.04.2005 (programă școlară elaborată de învă. Mihaela Zătreanu în anul 2000 și revizuită în 2005 de învă. Daniela Chircu-Cristil, instit. Elena Motaș, conf. dr. Gheorghe Sarău și ref. Mihaela Zătreanu); Programă școlară *Limba și literatura rromani pentru cl. a XI - a. Ciclul superior al liceului*, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației și Cercetării nr. 3252 din 13.02.2006 (programă școlară elaborată de învă. Daniela Chircu-Cristil, instit. Ionel Cordovan și Gheorghe Sarău); Programă școlară *Limba și literatura rromani pentru cl. a XII-a. Ciclul superior al liceului*, aprobată prin Ordinul Ministerului Educației și Cercetării **2006** (programă școlară elaborată de învă. Daniela Chircu-Cristil) și a.

<sup>9</sup> Ministerul Educației, Cercetării și Inovării, prin Secretariatul de Stat pentru Învățământul în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul, a deklașant, din luna august **2007**, o serie de activități privind constatarea, monitorizarea și soluționarea situațiilor de segregare existente, cât și pentru prevenirea segregărilor, la clasele I, a V-a și a IX-a. Astfel, anual, în intervalul aprilie - septembrie, MECTS a adresat Inspectoratelor Școlare/directorilor de instituții de învățământ preuniversitar recomandarea de a se include, în strategia de dezvoltare instituțională, planuri operaționale specifice reducerii abandonului școlar pentru elevii cu vârsta între 6 și 16 ani și respectarea cu strictețe a ordinului privind interzicerea segregării (cu prilejul structurării claselor de început, cl. I, cl. a V-a și cl. a IX-a) și respectarea planurilor de desegregare (a eventualelor clase segregate).

În luna aprilie **2008**, UIP PHARE elabora un prim document de lucru în care erau incluse raportările ISJ-urilor în legătură cu designul segregării și cu măsurile de luat în vederea stopării segregării, pe de o parte, respectiv în ceea ce privește gândirea și aplicarea planurilor de desegregare a claselor deja segregate, în anul școlar 2007 - 2008. În afară de aceasta, diferite organizații neguvernamentale și cercetători s-au aplecat asupra acestor două direcții de acțiune și au elaborat o serie de rapoarte privind harta segregărilor în școli și grădinițe, respectiv eforturile de desegregare întreprinse de unitățile școlare, dificultățile și demersurile nepotrivite reperate. Așa, de pildă, în anul **2008**, este editat Raportul UNICEF – Romani CRISS, elaborat de *Laura Surdu* și este publicat raportul cercetătoarei *Enikő Vincze (2008)* pentru zona bănățeană.

MECTS, pornind de la astfel de rapoarte și de la Ordinul MECT nr. 1540/19.07.2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor rromi, a transmis periodic la ISJ-uri următoarele documente de „punere în gardă”:

- Adresa nr. 26372/12.02.2008, din partea Direcției Generale de Management al Învățământului Preuniversitar din cadrul Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului, prin care s-a solicitat un raport privind situația unităților de învățământ preuniversitar segregate din județ, însoțit de planurile de măsuri privind desegregarea atât la nivel de județ, cât și pentru fiecare școală în parte;

- Raportul privind situația segregării (aprilie **2008**) elaborat de Unitatea de Implementare a Proiectului PHARE „Acces la educație pentru grupuri dezavantajate”;

- Scrisoarea nr. 43395/16.01.2009 de la Direcția Generală Învățământ în Limbile Minorităților și Relația cu Parlamentul, privind, pe de o parte, aplicarea recomandărilor din Raportul de cercetare realizat de Romani CRISS și finanțat de Reprezentanta UNICEF, „Monitorizarea aplicării măsurilor împotriva segregării școlare în România” (publicat de MECL – DGILMRP în „Buletinul informativ Învățământul pentru rromi” nr. 33/16.01.2009), și, pe de altă parte, transmiterea de informații legate de situațiile de segregare existente și de modul în care au fost rezolvate după emiterea Ordinului MECT nr. 1540/19.07.2007;

- Scrisoarea nr. 27416/19.02.2009, emisă de Cabinetul Secretarului de Stat, Iulia Adriana Oana Badea, prin care s-au solicitat date privind situațiile de segregare, măsurile de prevenire a segregării copiilor rromi de ceilalți, cât și cele de soluționare a cazurilor de segregare existente, pentru anii școlari 2007/2008, 2008/2009 și 2009/2010;

- Nota nr. 34830/04.06.2009 a Secretarului de Stat Iulia Adriana Oana Badea, prin care sunt responsabilizați inspectorul școlar general și inspectorul pentru problemele educaționale ale rromilor în îndeplinirea prevederilor Ordinului MECT nr. 1540/19.07.2007 privind interzicerea segregării școlare a copiilor rromi și, de asemenea, în „monitorizarea gradului de implementare a planurilor operaționale specifice învățământului pentru minoritatea rromă”;

- În luna mai **2009**, pe baza raportărilor primite de la ISJ-uri, s-a întocmit un *Raport cu privire la situația segregărilor și desegregărilor în învățământ*. Analizându-se materialele primite din partea ISJ-urilor (120 de pagini), s-a putut constata dorința unităților școlare și a ISJ-urilor de a se stopa segregarea și de a se lua măsuri de desegregare în cazul claselor/unităților școlare deja segregate;

- Nota nr. 37960/20.07.2009 (de la Cabinetul Secretarului de Stat, Iulia Adriana Oana Badea) cu privire la prevenirea constituirii de clase segregate în anul școlar 2009/2010 (la clasele I și a V - a, „de început”);



- în **2010**, MECTS, prin Cabinetul Secretarului de Stat pentru Învățământ în Limbile Minorităților, Relația cu Parlamentul și Sindicatele, Király András György, a emis Notificarea nr. 28463/**03.03.2010** *privind prevenirea și eliminarea segregării preșcolărilor și elevilor rromi în sistemul școlar, unele măsuri de menținere a studiului în limbile minorităților/a studierii orelor de limbi materne în sistemul educațional din România;*

- în august **2010**, Direcția Generală pentru Învățământ în Limbile Minorităților, Relația cu Parlamentul și Sindicatele a transmis ISJ-urilor scrisoarea nr. 28463/**19.08.2010**, în vederea prevenirii segregărilor cu prilejul structurării grupelor de grădiniță și a claselor I și a V-a în anul școlar 2010/2011, cu termen de raportare 30 sept. 2010 (în contextul raportărilor făcute de Romani CRISS la MECTS, prilejuate de derularea proiectului *FSE Pași strategici pentru îmbunătățirea accesului la educație al copiilor rromi*) etc.;

- în ian. **2011**, prin LEN nr. 1/2011 **se reglementează** interzicerea tendințelor de segregare în sistemul educațional din România;

- la 28 febr. **2012**, Direcția Minorități a transmis scrisoarea nr. 31705/2012 către Inspectoratele Școlare/al Municipiului București, prin care s-a solicitat trimiterea, până la 20 martie 2012, a planurilor de desegregare pentru anii 2011/2012 și 2012/2013.



## DESPRE INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

### ABOUT THE ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES

### A NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZETRŐL

INSTITUTUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR MINORITĂȚILOR NAȚIONALE (ISPMN) funcționează ca instituție publică și ca personalitate juridică în subordinea Guvernului și sub coordonarea Departamentului pentru Relații Interetnice. Sediul Institutului este în municipiul Cluj-Napoca.

#### ■ Scop și activități de bază

Studierea și cercetarea inter- și pluridisciplinară a păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, studierea aspectelor sociologice, istorice, culturale, lingvistice, religioase sau de altă natură ale minorităților naționale și ale altor comunități etnice din România.

#### ■ Direcții principale de cercetare

Schimbare de abordare în România, în domeniul politicilor față de minoritățile naționale: analiza politico-instituțională a istoriei recente;  
Dinamica etno-demografică a minorităților din România;  
Revitalizare etnică sau asimilare? Identități în tranziție, analiza transformărilor identitare la minoritățile etnice din România;  
Analiza rolului jucat de etnicitate în dinamica stratificării sociale din România;  
Patrimoniul cultural instituțional al minorităților din România;  
Patternuri ale segregării etnice;  
Bilingvismul: modalități de producere, atitudini și politici publice;  
Noi imigranți în România: modele de încorporare și integrare.

The ROMANIAN INSTITUTE FOR RESEARCH ON NATIONAL MINORITIES (RIRNM) is a legally constituted public entity under the authority of the Romanian Government. It is based in Cluj-Napoca.

#### ■ Aim

The inter- and multidisciplinary study and research of the preservation, development and expression of ethnic identity, as well as social, historic, cultural, linguistic, religious or other aspects of national minorities and of other ethnic communities in Romania.

#### ■ Major research areas

Changing policies regarding national minorities in Romania: political and institutional analyses of recent history;  
Ethno-demographic dynamics of minorities in Romania;  
Identities in transition – ethnic enlivening or assimilation? (analysis of transformations in the identity of national minorities from Romania);  
Analysis of the role of ethnicity in the social stratification dynamics in Romania;  
The institutional cultural heritage of minorities in Romania;  
Ethnic segregation patterns;  
Bilingualism: ways of generating bilingualism, public attitudes and policies;  
Recent immigrants to Romania: patterns of social and economic integration.

A kolozsvári székhelyű, jogi személyként működő NEMZETI KISEBBSÉGKUTATÓ INTÉZET (NKI) a Román Kormány hatáskörébe tartozó közintézmény.

### ■ Célok

A romániai nemzeti kisebbségek és más etnikai közösségek etnikai identitásmegőrzésének, -változásainak, -kifejeződésének, valamint ezek szociológiai, történelmi, kulturális, nyelvészeti, vallásos és más jellegű aspektusainak kutatása, tanulmányozása.

### ■ Főbb kutatási irányvonalak

A romániai kisebbségpolitikában történő változások elemzése: jelenkortörténetre vonatkozó intézménypolitikai elemzések;

A romániai kisebbségek népességdemográfiai jellemzői;

Átmeneti identitások – etnikai revitalizálás vagy asszimiláció? (a romániai kisebbségek identitásában végbemenő változások elemzése);

Az etnicitás szerepe a társadalmi rétegződésben;

A romániai nemzeti kisebbségek kulturális öröksége;

Az etnikai szegregáció modelljei;

A kétnyelvűség módozatai, az ehhez kapcsolódó attitűdök és közpolitikák;

Új bevándorlók Romániában: társadalmi és gazdasági beilleszkedési modellek.



## A apărut/Previous issues/Megjelent:

■ Nr. 1

Kiss Tamás – Csata István: *Evoluția populației maghiare din România. Rezultate și probleme metodologice. Evolution of the Hungarian Population from Romania. Results and Methodological Problems*

■ Nr. 2

Veres Valér: *Analiza comparată a identității minorităților maghiare din Bazinul Carpatic. A Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitásának összehasonlító elemzése.*

■ Nr. 3

Fosztó László: *Bibliografie cu studiile și reprezentările despre romii din România – cu accentul pe perioada 1990–2007*

■ Nr. 4

Remus Gabriel Anghel: *Migrația și problemele ei: perspectiva transnațională ca o nouă modalitate de analiză a etnicității și schimbării sociale în România*

■ Nr. 5

Székely István Gergő: *Soluții instituționale speciale pentru reprezentarea parlamentară a minorităților naționale*

■ Nr. 6

Toma Stefánia: *Roma/Gypsies and Education in a Multiethnic Community in Romania*

■ Nr. 7

Marjoke Oosterom: *Raising your Voice: Interaction Processes between Roma and Local Authorities in Rural Romania*

■ Nr. 8

Horváth István: *Elemzések a romániai magyarok kétnyelvűségéről*

■ Nr. 9

Rudolf Gräf: *Palatele țigănești. Arhitectură și cultură*

■ Nr. 10

Tódor Erika Mária: *Analytical aspects of institutional bilingualism. Reperle analitice ale bilingvismului instituțional*

■ Nr. 11

Székely István Gergő: *The representation of national minorities in the local councils – an evaluation of Romanian electoral legislation in light of the results of the 2004 and 2008 local elections. Reprezentarea minorităților naționale la nivel local – O evaluare a legislației electorale românești pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 și 2008*

■ Nr. 12

Kiss Tamás – Barna Gergő – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. Tinerii maghiari din Transilvania 2008. Anchetă sociologică despre starea socială și așteptările tinerilor maghiari din Transilvania. Dimensiuni comparative*

■ Nr. 13

Yaron Matras: *Viitorul limbii romani: către o politică a pluralismului lingvistic*

■ Nr. 14

Sorin Gog: *Cemeteries and dying in a multi-religious and multi-ethnic village of the Danube Delta*

■ Nr. 15

Irina Culic: *Dual Citizenship Policies in Central and Eastern Europe*

■ Nr. 16

Mohácsék Magdolna: *Analiza finanțării alocate organizațiilor minorităților naționale*

■ Nr. 17

Gidó Attila: *On Transylvanian Jews. An Outline of a Common History*

■ Nr. 18

Kozák Gyula: *Muslims in Romania: Integration Models, Categorization and Social Distance*

■ Nr. 19

Iulia Hossu: *Strategii de supraviețuire într-o comunitate de romi. Studiu de caz. Comunitatea „Digu-lui”, Orăștie, județul Hunedoara*

■ Nr. 20

Székely István Gergő: *Reprezentarea politică a minorităților naționale în România. The political representation of national minorities in Romania*

■ Nr. 21

Peti Lehel: *Câteva elemente ale schimbării perspectivei religioase: secularizarea, transnaționalismul și adoptarea sectelor în satele de ceangăi din Moldova Transnational Ways of Life, Secularization and Sects. Interpreting Novel Religious Phenomena of the Moldavian Csángó Villages*

■ Nr. 22

Sergiu Constantin: *Tirolul de Sud – un model de autonomie și conviețuire?*

■ Nr. 23

Jakab Albert Zsolt: *Organizarea memoriei colective în Cluj-Napoca după 1989 The Organization of Collective Memory by Romanians and Hungarians in Cluj-Napoca after 1989*

■ Nr. 24

Peti Lehel: *Apariția Fecioarei Maria de la Seuca – în contextul interferențelor religioase și etnice The Marian Apparition from Seuca/Szőkefalva in the Context of Religious and Ethnical Interferences*

■ Nr.25

Könczei Csongor: *De la Kodoba la Codoba. Despre schimbarea identității etnice secundare într-o familie de muzicanți romi dintr-un sat din Câmpia Transilvaniei Hogyan letta Kodobákból Codoba? „Másodlagos” identitásváltások egy mezőségi cigánymuzsikus családnál*

■ Nr. 26

Marius Lazăr: *Semantică socială și etnicitate. O tipologie a modurilor identitare discursive în România*

■ Nr. 27

Horváth István (coord.) – Veress Ilka – Vitos Katalin: *Közigazgatási nyelvhasználat Hargita megyében az önkormányzati és a központi kormányzat megszintű intézményeiben Utilizarea limbii maghiare în administrația publică locală și în instituțiile deconcentrate din județul Harghita*

■ Nr. 28

Sarău Gheorghe: *Bibliografie selectivă privind rromii (1990 - 2009)*

■ Nr. 29

Livia Popescu, Cristina Raț, Adina Rebeleanu: *„Nu se face discriminare!”...doar accesul este inegal. Dificultăți în utilizarea serviciilor de sănătate de către populația romă din România/ „No discrimination!” Just unequal access... Barriers in the use of health-care services among the Romanian Roma*

■ Nr.30

Kiss Tamás – Veress Ilka: *Minorități din România: dinamici demografice și identitare*

■ Nr.31

Sólyom Zsuzsa: *Ancheta sociologică – Coeziune socială și climat interetnic în România, octombrie – noiembrie 2008*

■ Nr. 32

Könczei Csongor: *Művészeti szakoktatás avagy műkedvelő hagyományörzés? Helyzetkép a romániai magyar iskolai néptáncoktatásról*

■ Nr. 33

Veress Ilka: *Strategiile de reproducere culturală ale minorității armenice din România*

■ Nr. 34

Kiss Dénes: *Sistemul instituțional al minorităților etnice din România*

■ Nr. 35

Gidó Attila – Sólyom Zsuzsa: *Kolozsvár, Nagykároly és Nagyvárad zsidó túlélői. A Zsidó Világkongresszus 1946-os észak-erdélyi felmérése The surviving Jewish inhabitants of Cluj, Carei and Oradea. The survey of the World Jewish Congress in 1946*

■ Nr. 36

Marin Timeea Elena: *„We are Gypsies, not Roma”. Ethnic Identity Constructions and Ethnic Stereotypes – an example from a Gypsy Community in Central Romania*

■ Nr. 37

Kiss Dénes: *Romániai magyar nonprofit szervezetek – 2009 - 2010. A szervezetek adatbázisának bemutatása és a nonprofit szektor szociológiai elemzése*



## ■ Nr. 38

Lazăr Andreea: *O cartografiere a concepțiilor „populare” despre apartenența națională în statele membre ale Uniunii Europene*

## ■ Nr. 39

Gidó Attila: *School Market and the Educational Institutions in Transylvania, Partium and Banat between 1919 and 1948*

## ■ Nr. 40

Horváth István: *Romania and Moldova, Migration mid-19th Century to Present, with Special Focus on Minorities Migration/Migrația din România și Republica Moldova de la mijlocul secolului XIX până în prezent, cu accent pe migrația minorităților*

## ■ Nr. 41

Plainer Zsuzsa: *WHAT TO GIVE IN RETURN? Suspicion in a Roma shantytown from Romania*

## ■ Nr. 42

Sorbán Angella: *Kisebbség – társadalomszerkezet – kétnyelvűség*

## ■ Nr. 43

Kiss Tamás – Barna Gergő: *Népszámlálás 2011 Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés*

## ■ Nr. 44

Plainer Zsuzsa: *Controlul presei locale orădene în primii ani ai sistemului ceaușist. Descriere generală și aspecte minoritare*

## ■ Nr. 45

Remus Gabriel Anghel: *Migrația croaților din România. Între migrație etnică și migrație de muncă*